

**Ш. УӘЛИХАНОВ атындағы
КӨКШЕТАУ УНИВЕРСИТЕТІНІҢ
ХАБАРШЫСЫ**
Педагогика ғылымдары сериясы

№ 4 / 2023

**ВЕСТНИК
КОКШЕТАУСКОГО
УНИВЕРСИТЕТА
имени Ш. УАЛИХАНОВА**
Серия Педагогические науки

**Ш.УӘЛИХАНОВ атындағы
КӨКШЕТАУ
УНИВЕРСИТЕТІНІҢ
ХАБАРШЫСЫ**

**ВЕСТНИК
КОКШЕТАУСКОГО
УНИВЕРСИТЕТА
имени Ш.УАЛИХАНОВА**

Меншік иесі **Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті КеАҚ**
Собственник **НАО Кокшетауский университет имени Ш.Уалиханова**

Жауапты редактор – Ответственный редактор
Ракишева Г.М., д-р PhD, ассоц.профессор

Редакция алқасы – Редакционная коллегия

Уильям П. Риверс	д-р PhD
Кенжегалиева М.Д.	д-р PhD
Тастанбекова К.	д-р PhD
Бурькина М.Ю.	д.псих.н., профессор
Далингер В.А. д.п.н.,	д.п.н., профессор
Жахина Б.Б.	д.п.н., профессор
Абильдина С.К.	д.п.н., профессор
Магауова А.С.	д.п.н., профессор
Стукаленко Н.М.	д.п.н., профессор
Кульгильдинова Т.А.	д.п.н., профессор
Шайхеслямова К.О.	д.п.н., профессор
Ахаев А.В.	д.п.н., профессор
Курманова Б.Ж.	д.п.н., доцент
Искакова А.Т.	к.п.н., профессор
Дамекова С.К.	к.п.н., доцент

Адрес редакции: 020000, г. Кокшетау, ул. Абая, 76

Тел.: + 7 (7162) 255597

Email: kokshetau_Ped_science@mail.ru

ISSN 2708-5295

**ПЕДАГОГИКА ҒЫЛЫМДАРЫ
сериясы**

№ 4 / 2023

**серия ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ
НАУКИ**

Жауапты хатшы-
Ответственный секретарь
Жантемирова М.Б.

2020 жылдан бастап шығады
Жылына 4 рет шығады

Издается с 2020 года
Выходит 4 раза в год

Басуға 25.12.2023 ж. қол койылды
Пішімі 60x84 1/12
Кітап-журнал қағазы
Көлемі 6 б.т.
Таралымы 200 дана
Бағасы келісім бойынша
Тапсырыс № 64

Подписано в печать 25.12.2023 г.
Формат 60x84 1/12
Бумага книжно-журнальная
Объем 6 п.л. Тираж 200 экз.
Цена договорная.
Заказ № 64

Ш.Уәлиханов атындағы КУ
баспаханасында басылған

Отпечатано в типографии
КУ имени Ш.Уалиханова

МРНТИ 14.25.07

Т.О. Каратаева

Доктор PhD, старший преподаватель Аркалыкский педагогический институт им.И.Алтынсарина, Аркалык, 010300, Казахстан, <https://orcid.org/0009-0004-5415-3595>, b_tatvana@mail.ru

РАЗВИТИЕ МЕТАПОЗНАВАТЕЛЬНЫХ НАВЫКОВ В МЛАДШЕМ ШКОЛЬНОМ ВОЗРАСТЕ

***Аннотация.** В данной статье автором раскрывается проблема развития метапознавательных навыков в младшем школьном возрасте. Автором уточняются ключевые понятия проблемы исследования: метапознание, метапознавательные навыки. Рассматриваются подходы к развитию метапознавательных навыков в младшем школьном возрасте, в частности обучение метакогнитивным стратегиям. В результате исследования установлено, что поиск наиболее эффективных форм, методов и средств в развитии метапознавательных навыков в младшем школьном возрасте открывает дорогу интерактивным как наиболее творческим и перспективным формам и методам современной психологопедагогической науки. Автором определены важные аспекты развития метапознавательных навыков в младшем школьном возрасте. Выявлены ключевые характеристики метапознания и метапознавательных навыков в младшем школьном возрасте и определена ведущая роль метапознания в его развитии.*

Ключевые слова: метапознание, метапознавательные навыки, интерактивное взаимодействие, младший школьный возраст.

ОСНОВНЫЕ ПОЛОЖЕНИЯ

Основные положения исследования опираются на проведенный психолого-педагогический анализ особенностей понимания и современные научно-педагогические подходы к определению сущности метапознания и метапознавательных навыков и заключаются в переключении внимания младшего школьника на внутренние познавательные процессы, связанные с планированием своей деятельности, самооценкой и рефлексией, которое осуществляется посредством вовлечения его в интерактивное взаимодействие (косвенное и/или прямое), что обеспечит высокий уровень развития метапознавательных навыков, которые позволят ему быть успешным как в учебе, так и в жизни, гибко адаптироваться к новым задачам.

Заметим, что в науке отсутствует общепринятое определение понятия «метапознание», «метапознавательные навыки», а также методики по развитию метапознавательных навыков, в частности для младшего школьного возраста.

Попытаемся определиться сначала с понятием «метапознание», обобщив накопленный опыт. Изучая психолого-педагогическую и методическую литературу, мы убедились как широко поле определений понятия «метапознание» J.H. Flavell, A.L. Brown, Ю.Б. Дормашев, В.Я. Романов, С.М. Халин, Ю.В.Скворцова и др.. Причину этого Ю.Б. Дормашев видит в использующихся для описания данного понятия сходных феноменах (таких, как

саморегуляция, контроль за выполнением действий), или аспектах этих феноменов (таких, как метапамять, метамышление), которые в литературе часто используются как равнозначные.

ВВЕДЕНИЕ

В младшем школьном возрасте развитие метапознавательных навыков является особенно важным, так как ребенок только начинает знакомиться с более сложными задачами и требованиями учебного процесса. В этом возрасте метапознавательные навыки могут помочь ребенку эффективно организовать свою работу, следить за своим прогрессом и развивать стратегии, которые помогут ему успешно справиться с учебными задачами.

«Метапознание» (meta - cognition — «метакогниция») является обобщением понятия метапамять (знания о возможностях и функционировании памяти), введенного в исследованиях развития запоминания в XX в. [2].

Метапознание, как следует из самого термина, — это знание человека о своем собственном познании и основанная на этом знании способность управлять своими познавательными процессами в ходе приобретения новых знаний. В современном мире метакогнитивные навыки становятся ключевыми в человеческом обучении. Веками школа стремилась дать человеку знания, а сейчас мы легко получаем их в интернете. И часто бывает, что ученики знают по какой-то теме больше, чем учитель. Поэтому главное, что имеет смысл развивать, — это способность управлять своим собственным познанием на основе знаний о нем.

Однако мы, следуя логике Ю.Б. Дормашева, под «метапознанием» понимаем способность анализировать собственные мыслительные стратегии и управлять своей познавательной деятельностью [5]. Также, применяя во внимание определение «метапознавательные навыки» [6], дадим определение понятию «метапознавательные навыки младшего школьника», под которыми мы понимаем общеучебные навыки (планирования деятельности, самооценки, рефлексии, формулировки вопросов), предоставляющие возможность каждому младшему школьнику управлять своей познавательной деятельностью.

Развитию метапознавательных навыков учащихся посвящены работы Сюзан Э. Израэль, Кэтрин Л. Баузерман, Кэти Коллинз Блок, которые считают, что метапознавательные навыки нужны больше всего на уроках чтения для лучшего понимания и усвоения прочитанного [4]. Мы же, понимая под метапознавательными навыками общеучебные навыки, признаем тем самым их универсальность.

Развитие метапознавательных навыков является важной частью познавательного процесса у детей этого возраста.

Метапознавательные навыки — это навыки, связанные с осознанием и контролем над своим собственным мышлением. Они позволяют ребенку понять, как он учится и как использовать различные стратегии для повышения своей учебной эффективности. Эти навыки включают в себя умение выделять главное, планировать свою работу, контролировать свой прогресс и проверять свое понимание.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ

В данной статье представлены материалы исследования метапознавательных навыков в младшем школьном возрасте, включая анализ нормативно-правового обеспечения системы Концепции развития дошкольного, среднего, технического и профессионального образования

Республики Казахстан. В качестве методологической базы исследования использованы научные статьи и результаты исследований в области начального образования. Информационной и нормативно-правовой базой исследования послужили Национальные проекты, Законы об образовании, Концепции развития образования. В качестве методов исследования использовались контент-анализ, сравнительный анализ, обобщение, классификация, моделирование.

РЕЗУЛЬТАТЫ

Существует несколько подходов к развитию метапознавательных навыков у младших школьников. Один из них — обучение метакогнитивным стратегиям. Это включает в себя знакомство ребенка с различными стратегиями мышления, такими как планирование, мониторинг и оценка своего понимания. Обучение метакогнитивным стратегиям может проводиться как в классе, так и в домашней обстановке.

Еще один подход — использование визуальных средств, наглядно демонстрирующих процессы и стратегии мышления. Примером таких средств могут быть диаграммы, схемы и графики, которые помогут ребенку лучше ориентироваться в своих мыслительных процессах и понять, как они связаны между собой.

Важное значение в развитии метапознавательных навыков имеет также формирование у ребенка рефлексивного мышления. Рефлексивное мышление предполагает осознание своих мыслительных процессов и умение регулировать их. Для этого можно использовать различные педагогические методы, такие как обучение ребенка вести дневник своих учебных достижений или проведение регулярных бесед о его мыслительных стратегиях. Педагогический дневник может стать инструментом для ребенка, чтобы отслеживать свои мыслительные процессы, записывать свои мысли и осознавать, какие стратегии работают лучше всего для него. Это также поможет ему оценивать свой прогресс и определять области, в которых ему нужно сосредоточиться для дальнейшего развития своих метапознавательных навыков. Важно также создать подходящую педагогическую среду, которая поддерживает развитие метапознавательных навыков у младших школьников. Это может включать в себя проведение обсуждений в классе, где дети могут делиться своими стратегиями мышления и учебными подходами. Также можно внедрить активности и игры, которые способствуют развитию метапознавательных навыков, таких как составление планов, оценивание своего понимания и анализ собственной работы.

Исследования показывают, что развитие метапознавательных навыков в младшем школьном возрасте может иметь долгосрочные положительные последствия для учебной эффективности и академического успеха ребенка. Ключевыми факторами в этом процессе являются обучение стратегиям мышления, использование визуальных средств и формирование рефлексивного мышления.

Одним из важных аспектов развития метапознавательных навыков является осознание своих мыслительных процессов и стратегий, которые использует ребенок при выполнении заданий. Исследования показывают, что дети могут быть более успешными в своем учении, если имеют возможность анализировать свои методы работы и регулировать свое мышление.

Самооценка также играет важную роль в развитии метапознавательных навыков. Ребенок должен быть способен реалистично оценивать свои собственные знания и умения, чтобы определить, в каких областях ему требуется усовершенствование. Поддержка педагогов и родителей в формировании здоровой самооценки может способствовать более эффективному развитию метапознавательных навыков у ребенка.

Планирование также является важным компонентом развития метапознавательных навыков в младшем школьном возрасте. Способность создавать планы, определять цели и выбирать стратегии для их достижения помогает детям структурировать свои учебные задания и эффективно управлять своим временем и ресурсами.

Рефлексия - еще один критически важный аспект развития метапознавательных навыков в младшем школьном возрасте. Способность анализировать свою собственную работу, выявлять свои успехи и ошибки и давать себе обратную связь помогает ребенку стать более осознанным и саморегулирующимся учащимся.

Важным аспектом развития метапознавательных навыков в младшем школьном возрасте является создание стимулирующей образовательной среды. Это может включать в себя предоставление возможности для ребенка активно и самостоятельно исследовать и экспериментировать, задавать вопросы и искать ответы, сотрудничать с другими детьми и развивать критическое мышление. Интерактивные игры, групповые задания и проекты могут быть полезными для стимулирования метапознавательных навыков.

Также важно учить детей стратегиям планирования и организации своего времени. Заинтересованные педагоги могут применять такие методы, как использование ежедневников или планировщиков, создание списка задач или установление целей для ребенка. Это поможет детям осознавать важность планирования и повышать их способность эффективно использовать время и управлять задачами.

Поступив в школу, младший школьник начинает осваивать новую для него деятельность – учебную. Развитость метапознавательных навыков определяет успешность дальнейшего обучения, общего развития, развития умственной активности учащегося, включение его в процесс непрерывного образования. Ю.А. Конаржевский доказательно говорит о том, что проблема развития метапознавательных навыков младших школьников является межпредметной, так как этими навыками школьник может руководствоваться вне зависимости от содержания предмета. Анализ образовательной практики дает основание утверждать, что выпускник начальной школы не способен самостоятельно определить цель своей деятельности, осуществить самопроверку и самоконтроль, и самооценку выполненной работы; сформулировать грамотно вопрос, составить план, вычленив проблему, выделить основную мысль, рефлексировать.

При существующей системе организации учебной работы, замечает А.К. Громцева, метапознавательные навыки не развиваются, поскольку учитель выступает как организатор всего процесса учения. Ученики в связи этим привыкают к жесткой регламентации познавательной деятельности и слабо подготовлены к самостоятельной ее организации. Развитие метапознавательных навыков способствует увеличению интенсивности познания, уменьшает затраченное на него время, обеспечивая более высокий уровень его протекания и способствует включению младшего школьника в процесс самообразования.

Важным аспектом развития метапознавательных навыков является обратная связь. Педагоги и родители могут оказывать поддержку, поощрять их учебные успехи и помогать ребенку осознавать свои достижения. Также крайне важно помочь детям осознать и преодолеть свои слабые стороны, предоставляя конструктивную критику и помогая им разработать стратегии для улучшения.

Исследования также указывают на важность моделирования метапознавательных навыков взрослыми. Педагоги и родители могут стать примерами в развитии этих навыков, демонстрируя свои собственные процессы мышления, рефлексии и планирования. Дети более

вероятно примут эти навыки и включают их в свою собственную повседневную жизнь, если они видят, что это важно и полезно для взрослых.

Самообразование является неотъемлемой частью учебной деятельности учащихся. Общеучебные навыки дают возможность школьнику осуществлять самопознание, самообразование, помогают младшим школьникам проявить свой творческий потенциал, реализовать себя как личность.

Г.К. Селевко общеучебные навыки называет важнейшими способами организации работы и к ним относит: умения и навыки планирования учебной деятельности: осознание учебной задачи, постановка целей, выбор рационального и оптимального пути их достижения, определение последовательности и продолжительности этапов деятельности, построение алгоритма деятельности, планирование самостоятельной работы на уроке и дома, планирование на день, неделю, месяц; умения и навыки организации своей учебной деятельности: организация рабочего места в классе – наличие и состояние учебных средств, их рациональное размещение, создание благоприятных гигиенических условий; организация режима работы, организация домашней самостоятельной работы, определение порядка и способов умственных действий; умения и навыки восприятия информации: работа с различными источниками информации: чтение, работа с книгой, конспектирование, библиографический поиск, работа со справочниками, словарями, слушание речи, запись прослушанного, внимательное восприятие информации, управление вниманием, наблюдение, запоминание; умения и навыки работы с компьютером; умения и навыки мыслительной деятельности: осмысление учебного материала, выделение главного, анализ и синтез, абстрагирование и конкретизация, индукция-дедукция, классификация, обобщение, систематизация доказательств, умозаключений, написание сочинений, решение задач, проблем; умения и навыки оценки и осмысления результатов своих действий: самоконтроль и взаимоконтроль результатов учебной деятельности, оценка различных сторон явлений: экономической, экологической, эстетической, этической, оценка достоверности изложения, верности решения, рефлексивный анализ [7].

В работах Ш.А. Амонашвили, М.Р. Львова, Г.И. Цукерман представлены основы развития общеучебных навыков в системе начальной школы. Так, например, одна из задач при обучении младших школьников – это научить ребенка учиться, то есть способствовать развитию метапознавательных навыков. Г.К. Цукерман выделяет следующие составляющие умения учиться: - рефлексивные умения и операции, которые необходимы для того, чтобы опознать новую задачу, для решения которой мне чего-то не хватает и ответить на первый вопрос самообучения: чему учиться? почему имеющихся у меня средств и способов действия недостаточно для решения этой задачи; чего именно я не знаю, не могу, не умею в данной ситуации? - продуктивные умения и операции, которые необходимы для приобретения недостаточных знаний, умений, способностей для решений второго вопроса самообучения: как выучиться? Научиться выходить за пределы собственных возможностей, за границы данной, наличной ситуации, по мнению Г.А. Цукерман, является основной целью умения учиться [8]. Т.И. Шамова разработала критерии владения школьниками метазнаниями, проявляющиеся в следующих показателях: потребность в овладении метазнаниями (знаниями о знаниях); наличие метазнаний – знаний о приемах и средствах усвоения учебного материала (знания о сущности приемов умственной деятельности); умения анализировать содержание и структуру текстов любого вида, учебных заданий; умения выделять главное в определениях, задачах, теоремах и т.п.; умения классифицировать познавательные объекты; умения сравнивать познавательные объекты.

ОБСУЖДЕНИЕ

Поиск наиболее эффективных форм, методов и средств в развитии метапознавательных навыков младших школьников открывает дорогу интерактивным как наиболее творческим и перспективным формам и методам современной психологопедагогической науки. В связи с перечисленными выше основаниями, а также принимая во внимание заказ реальных потребителей образовательных услуг, нами была разработана модель развития метапознавательных навыков младших школьников средствами интерактивного взаимодействия и методика ее реализации. Модель развития метапознавательных навыков младших школьников средствами интерактивного взаимодействия состоит из совокупности взаимообусловленных компонентов, среди которых мы выделяем целевой, содержательный, организационно-деятельностный и диагностико-коррекционный.

В соответствии с этим метапознавательные навыки младших школьников определены как система универсальных учебных действий, позволяющая младшим школьникам продуктивно выполнять регулятивные, познавательные и коммуникативные задачи. Мы опирались на позицию Э.Ф. Зеера, согласно которой реализация компетенций происходит в процессе выполнения разнообразных видов деятельности, что позволило нам выделить регулятивные, познавательные и коммуникативные навыки. Регулятивные навыки включают в себя способность принимать, сохранять цели и следовать им в учебной деятельности; умение действовать по плану и планировать свою деятельность; умение контролировать процесс и результаты своей деятельности, включая осуществление предвосхищающего контроля в сотрудничестве с учителем и одноклассниками; умение адекватно воспринимать оценки и отметки; умение различать объективную трудность задачи и субъективную сложность; готовность к преодолению трудностей; целеустремленность и настойчивость в достижении цели; оптимистическое восприятие мира.

Познавательные навыки представлены в способности самостоятельного выделения и формулирования познавательной цели; умением структурировать знания; способностью осуществлять поиск и выделение необходимой информации; умением осознанно и произвольно строить речевое высказывание в устной и письменной форме; способностью выбирать наиболее эффективные способы решения задачи в зависимости от конкретных условий; способности формулировать проблему; самостоятельно находить способы решения проблем творческого и поискового характера; умения анализировать объекты с целью выделения признаков; умения самостоятельно достраивать, восполнять недостающие компоненты; способностей выбирать основания, критерии для сравнения, сериации, классификации объектов, устанавливать причинно-следственные связи, строить логические цепи рассуждений, выдвигать гипотезы и их обоснование.

Коммуникативные навыки состоят из умения слушать, слышать и понимать партнера; планировать и согласованно выполнять совместную деятельность; умения распределять роли, взаимно контролировать действия друг друга; умения договариваться; умения вести дискуссию, способности правильно выражать свои мысли в речи; уважать в общении и сотрудничестве партнера и самого себя.

Перечисленные метапознавательные навыки в младшем школьном возрасте взаимообусловлены и представляют собой целостную систему, в которой генезис и развитие каждого из видов компетенций определяется его отношением с другими видами и общей логикой возрастного развития личности младших школьников. Таким образом, нам удалось

подтвердить позицию В.В. Болотова, В.А. Серикова и др., согласно которой перечисленные навыки обладают деятельностной природой.

В таком понимании метапознавательные навыки младших школьников: 1) носят надпредметный характер; 2) обеспечивают преемственность всех ступеней образовательного процесса; 3) лежат в основе организации и регуляции любой деятельности учащихся независимо от ее специально-предметного содержания; 4) обеспечивают этапы усвоения учебного содержания и формирование психологических способностей у младших школьников; 5) обеспечивают целостность общекультурного и познавательного развития, саморазвития и самосовершенствования личности младших школьников.

Развитие метапознавательных навыков в младшем школьном возрасте в исследовании рассматривается с диалектико-материалистической позиции и представляется как сложный, асинхронный, поступательный, направленный процесс приращения регулятивных, познавательных и коммуникативных новообразований у младших школьников при совместном решении предметно-регулятивных, предметно-познавательных и предметно-коммуникативных задач. Вместе с тем это длительный процесс, протекающий в три этапа - подготовительный, операционный и обобщающий. Развитие метапредметных компетенций у младших школьников в образовательном процессе осуществляется в контексте усвоения конкретного учебного предмета, который раскрывает определенные возможности для развития регулятивных, познавательных и коммуникативных навыков.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Для младшего школьного возраста характерны яркость и непосредственность восприятия, легкость вхождения в образы. Дети легко вовлекаются в игровую деятельность. Во время игры младший школьник незаметно для себя выполняет те задания, ту работу, которые в обычном виде кажутся ему скучными, неинтересными, трудными [3]. А психологические механизмы игровой деятельности опираются на фундаментальные потребности личности в самовыражении, самоутверждении, самоопределении, саморегуляции, самореализации [9].

В ходе исследования была изучена и выявлена степень разработанности проблемы развития метапознавательных навыков в младшем школьном возрасте. Данная проблема является одной из актуальных в педагогической теории и практике начального образования. Это обусловлено изменением стратегии обучения в начальной школе, ориентированной на достижение младшими школьниками метапредметных результатов, а также предполагающей применение в образовательном процессе интерактивных технологий, основанных на диалоге, кооперации и сотрудничестве младших школьников с учителем и одноклассниками.

Определено понятие «метапознавательные навыки младших школьников», под которым мы понимаем навыки, связанные с осознанием и контролем ребенка над своим собственным мышлением. Что позволяют ребенку понять, как он учится и как использовать различные стратегии для повышения своей учебной эффективности.

Развитие метапознавательных навыков в младшем школьном возрасте определено как сложный, асинхронный, поступательный, направленный процесс приращения регулятивных, познавательных и коммуникативных новообразований у младших школьников при совместном решении предметно-регулятивных, предметно-познавательных и предметно-коммуникативных задач.

Таким образом метапознание в первую очередь связано с процессом решения задач, с поиском выхода из проблемных ситуаций, с постановкой цели и выбором способов достижения этой цели. Одной из важнейших задач становится научить младших школьников самостоятельно ставить цели и задачи, выбирать подходящие стратегии, видеть сложные вопросы и решать их, анализировать прочитанное или увиденное, делать выводы и анализировать результаты своей деятельности.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Ковалевич Г.А., Манушкина М.М., Дьяченко А.Л. Развитие метакогнитивных процессов у студентов в профессиональном образовании // Проблемы современного педагогического образования, № 2 (22). – С. 128 – 131
2. Перикова Е. И., Ловягина А. Е., Бызова В. М. Психология метапознания: Учебно-методическое пособие. — СПб.: Скифия-принт, 2020. — 150 с.
3. Жүсіп Э.М., Сайдахметов Б., Умирзахова Г.А. Бастауыш сынып оқушыларының әмбебап оқу әрекеттеріне құрылымдық сипаттама // Абай атындағы ҚазҰПУ-ң Хабаршысы «Педагогика ғылымдары» сериясы, № 1 (73), — 2022. — Б. 283 — 292
4. Оспанова Б.Б., Аубакирова Р.Ж., Акпарова Ж.М. Исследования интерактивных сторон общения в педагогической науке // Вестник КазНПУ им. Абая, серия «Педагогические науки», №2 (74), — 2022. — С. 26 —36
5. Холодная М.А. Психология понятийного мышления: от концептуальных структур к понятийным способностям. – М., 2012. – 288 с.

REFERENCES

1. Kovalevich G.A., Manushkina M.M., D'yachenko A.L. Razvitie metakognitivnyh processov u studentov v professional'nom obrazovanii // Problemy sovremennogo pedagogicheskogo obrazovaniya, № 2 (22). – S. 128 – 131
2. Perikova E. I., Lovyagina A. E., Byzova V. M. Psihologiya metapoznaniya: Uchebno-metodicheskoe posobie. — SPb.: Skifiya-print, 2020. — 150 s.
3. Zhusip E.M., Sajdahmetov B., Umirzahova G.A. Bastauysh synyp okushylarynyn ambebaп oqu areketterine qurylymdyq sipattama // Abaj atyndagy QazUPU-n Habarshysy «Pedagogika gylymdary» seriyasy, № 1 (73), — 2022. — B. 283 — 292
4. Ospanova B.B., Aubakirova R.ZH., Akparova ZH.M. Issledovaniya interaktivnyh storon obshcheniya v pedagogicheskoy nauke // Vestnik KazNPU im. Abaya, seriya «Pedagogicheskie nauki», №2 (74), — 2022. — S. 26 —36
5. Holodnaya M.A. Psihologiya ponyatijnogo myshleniya: ot konceptual'nyh struktur k ponyatijnym sposobnostyam. – M., 2012. – 288 s.

Іші мектеп жасындағылардың метатанымдық дағдаларын дамыту

Т.О. Каратаева

PhD докторы, аға оқытушы, Ы. Алтынсарин атындағы Арқалық педагогикалық институты, Арқалық, Қазақстан, <https://orcid.org/0009-0004-5415-3595>. b_tatuana@mail.ru

Аннотация: Бұл мақалада автор кіші мектеп жасындағылардың метатанымдық дағдылардың дамыту мәселесін ашады. Автор зерттеу мәселесінің негізгі ұғымдарын: метатаным, метакогнитивтік дағдыларды нақтылайды. Кіші мектеп жасындағылардың метатанымдық дағдылары, атап айтқанда, метакогнитивтік стратегияларды оқытудың тәсілдері қарастырылады. Зерттеу нәтижесінде кіші мектеп жасындағылардың

метатанымдық дағдыларын дамытуда ең тиімді формаларды, әдістер мен құралдарды іздеу заманауи психологиялық педагогикалық ғылымдардың ең шығармашылық және перспективалық формалары мен әдістері ретінде белсенділікке жол ашатыны анықталды. Автор кіші мектеп жасындағылардың метатанымдық дағдыларын дамытудың маңызды аспектілерін анықтады. Кіші мектеп жасындағылардың метатаным мен метатанымдық дағдыларының негізгі сипаттамалары анықталып, оның дамуындағы метатанымның жетекші рөлі анықталды.

Кілт сөздер: метатаным, метатанымдық дағдылар, интерактивті әрекеттестік, кіші мектеп жасы.

Development of metacognitive skills in primary school age

Karataeva Tatiana Olegovna – PhD, senior lecturer, Arkalyk Pedagogical Institute named after I.Altynsarin, Arkalyk, Kazakhstan, <https://orcid.org/0009-0004-5415-3595>. b_tatuana@mail.ru

Annotation: In this article, the author reveals the problem of developing meta-cognitive skills in primary school age. The author clarifies the key concepts of the research problem: metacognition, metacognitive skills. Approaches to the development of metacognitive skills in primary school age, in particular teaching metacognitive strategies, are considered. As a result of the study, it was found that the search for the most effective forms, methods and means in the development of metacognitive skills in primary school age opens the way to interactive as the most creative and promising forms and methods of modern psychological and pedagogical science. The author identifies important aspects of the development of meta-cognitive skills in primary school age. The key characteristics of metacognition and metacognitive skills in primary school age are revealed and the leading role of metacognition in its development is determined.

Keywords: metacognition, metacognitive skills, interactive interaction, primary school age.

МРНТИ 16.26.07

К. Б. Жанадилова, А.К. Манапова

Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ.
aynur.manarova@bk.ru, janadilova_karashash@mail.ru

БОЛАШАҚ ПЕДАГОГТАРДЫ ДУАЛЬДЫ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕ ИНКЛЮЗИВТІ ОҚЫТУҒА ДАЯРЛАУ

Аңдатпа. Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев «Жаңа жағдайдағы Қазақстан: іс-қимыл кезеңі» Жолдауында «кәсіби білім берудің бүкіл жүйесін еңбек нарығында сұранысқа ие білікті мамандар қалыптастыруға бағыттаған дұрыс, себебі болашақ жастарымыз терең білімді болуы үшін кез келген істі жүзеге асыра алатындай кәсіби дағдыларды сертификаттау мәселелерін қарастыру қажет» деген қорытынды жасады [1]. Қазіргі таңда елімізде қалыптасқан еңбек нарығы өз міндеттерін сапалы және жауапкершілікпен орындайтын, өзгермелі экономикалық жағдайларға жылдам бейімделетін мамандарға мұқтаж. Өйткені, бәсекеге қабілетті, заман талабына сай білікті мамандарға деген сұраныс жылдан-жылға артып келеді. Қазақстан Республикасының «Білімді ұлт» Сапалы білім беру» Ұлттық жобасында қазіргі еңбек нарығына қажетті маман кәсіби құзыретті, азаматтық ұстанымы айқын, ойлау қабілеті жоғары тұлға болуы тиіс екендігі айтылған. Осыған орай қоғамымыздың қарқынды дамуы үшін өз кәсібі саласында бәсекеге қабілетті

сапалы маман еліміздің еңбек ресурсын қалыптастыруға, адам капиталын дамытуға өз үлесін қосады.

Аталмыш мақалада, дуальды білім беру жүйесінде инклюзивті оқытуға болашақ бастауыш сынып педагогтарын даярлау қарастырылып отыр. Дуальды білім беру жағдайында инклюзивті оқытуға үйрету – кәсіпорындар мен білім беру мекемелерінің бәсекеге қабілетті мамандарды инклюзивті білім беруге бірлесе даярлайтын инновациялық үдеріс. Дуальды білім беру жүйесінде инклюзивті оқытуды жүзеге асыратын болашақ педагогтарды даярлаудың ғылыми-педагогикалық негіздері айқындалса, әдістемесі жасалса, дуальды білім беру жағдайында инклюзивті оқытуды жүзеге асыратын болашақ бастауыш сынып педагогтары тұлға ретінде қалыптасып, инклюзивті оқытуда білімі, іскерлігі мен дағдылары арта түседі, өйткені бұл заман талабы.

Кілтті сөздер: дуальді білім беру, инклюзивті оқыту, педагог, инновация.

КІРІСПЕ

Дуальді жүйенің маңызы – студенттерді оқу орны мен өндірісте қатар оқыту. Әлемнің көптеген елдерінде, атап айтсақ Австрия, Германия, Дания, Англия, Швеция, Нидерланды және тағы да басқа дамыған мемлекеттерде дуальді оқыту жүйесі оң нәтиже көрсетуде. Бұл жүйе біздің білім беру саламызға да еніп, оқытудың барлық кезеңінде оқу орнында теориялық оқыту мен кәсіпорында өндірістік оқытуды біріктіріп отыр.

Қазақстандық білім беру жүйесінде күні бүгінге дейін инклюзивті білім беруді қажет ететін балалар туралы мәселе ауқымды түрде талқыланып, арнайы зерттеу пәні ретінде қарастырылмай келеді. Ерекше топқа жататын балалардың жалпы білім беру ортасына кіріктіру жайлы ғылыми білімдер мен оқулықтар жеткіліксіз немесе зерттелмеген. Осы ретте, инклюзивтік білім беру жүйесін ұйымдастырып, оның міндеттерін жүзеге асыратын оқушымен бірге маңызды орын алатын тұлға – болашақ педагогтарды жан-жақты даярлау мәселесі де маңызды болып табылады.

Еліміздегі дуальді білім беру жүйесінде инклюзивті оқыту мен осы жүйеде қызмет ететін педагогтарды арнайы даярлау – толыққанды игерілмеген тың сала. Осы саланың тұжырымдамалық негіздерін айқындау оны жүзеге асырудың ғылыми, оқу-әдістемелік, практикалық тұстарын зерттеу – бүгінгі таңдағы маңызды мәселе.

Бұл мақаланың негізгі мақсаты – болашақ педагогтарды дуальды білім беру жүйесінде инклюзивті оқытуға даярлау мәселесін қарастыру және оған теориялық тұрғыдан негіздеме жасау.

НЕГІЗГІ БӨЛІМ

Қазіргі уақытта кәсіби білім беруді дамытуда дуальды оқытудың маңызы үлкен. Білім беру мекемелерінде теориялық оқытуды және оны өндірісте практикалық оқытуда нақтылай отырып кадрларды даярлаудың біз қарастыратын дуальды оқыту жүйесінің тиімділігін әлем мойындап отыр. Бұған дәлел болатын Германиядағы кәсіптік-техникалық білім берудегі даярлаудың дуальды жүйесі. Мұнда білім алушылар уақытының үштен екі бөлігінде еңбек етіп, оған қоса өндірістен қол үзбей оқиды, тек уақытының үшінші бөлігін теориялық оқуға, білімді ұйымдастыруға арнайды.

Дуальды оқыту жүйесі – теорияны өндіріспен ұштастыра оқыту технологиясы. Дуальды оқыту алғаш Германияда пайда болып, негізі қаланған. Қазіргі кезде әлемде оқытудың дуальды жүйесі кәсіптік техникалық кадрлар даярлаудың ең тиімді жолдарының бірі болып

саналады. Оның ерекшелігі кәсіптік оқыту үдерісінің басым бөлігі оқу орнында емес, кәсіпорындарда технологиялық және диплом алдындағы тәжірибеден өтеді [2].

Мүмкіндігі шектеулі балаларды жалпы білім беретін ортаға кіріктіру мақсатында 2009 жылғы инклюзивті білім беруді дамыту жобасы дайындалды, ал 2010 жылдың 1 ақпанында ҚР Білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы бекітілді. Бағдарламаның басты мақсаты – елімізде инклюзивті оқытуды дамыту, осы заң аясында мүмкіншілігі шектеулі балаларға ерте бастан білім беру мен оларды әлеуметтік, медициналық тұрғыдан қамтамасыз етуді қарастырады [3].

Елімізде ғана емес барлық әлемнің өзекті мәселелерінің бірі – мүмкіндігі шектеулі балаларды қоғамнан алыстатпай, оларды да өздерінің қоғамның бір мүшесі екендігін сезіндіру, басқа да балалармен бірдей білім алуын қамтамасыз ету, сол себепті – инклюзивті білім беру бағдарламасы қабылданды. Бұл жаһандық мәселеге әлем ғалымдары мынадай анықтама береді: инклюзивті білім беру дегеніміз – барлық балаларды жалпы білім үрдісінде толық енгізу және әлеуметтік бейімдеуге, жынысына, шығу тегіне, дініне, жағдайына қарамай, балаларды айыратын кедергілерді жоюға, ата-аналарын белсенділікке шақыруға, баланың психологиялық және әлеуметтік мұқтаждықтарына арнайы қолдау, яғни, жалпы білім беру сапасы сақталған тиімді оқытуға бағытталған мемлекеттік саясат.

Дуалды оқыту жүйесі келешекте маманның болашақ кәсібі бойынша жұмыс орнын табу мәселесіне, оқуға да, ынтасына да тікелей әсерін тигізеді. Олар өндіріске маман ретінде бекітіле отырып, оқу барысында ерекше көзқарас қалыптастырып, жауапкерлікті түсініп, қызыға оқиды. Ақиқатында жастарға дуалды оқыту жүйесі ересек өмірге өтуге бейімделу жеңіл болады. Оқу барысында өз еңбегіне ақы ала отырып, әрі білімін жетілдіріп, ал кейін жақсы маман жұмыс орнына кедергісіз орналаса алатын болады.

Енді инклюзивті оқытудың маңызына тоқтала кетсек.

Инклюзивті білім беру (фр. *inclusif*-лат. *Include* – араласу, қосамын) – жалпы білім беруді дамыту процесі, ол ерекше қажеттіліктері бар балалар үшін білім алуға қолжетімділікті қамтамасыз ететін, барлық балалардың түрлі мұқтаждықтарына бейімделу тұрғысынан барлығы үшін білім алуға қолжетімділікті білдіреді.

Инклюзивті білім берудің басты мақсаты – жеке баланы өзгерту немесе түзету емес, оқу процесін осы баланың мүмкіндіктеріне бейімдеу. Инклюзивті білім берудің 8 қағидасы бар. Бірақ олардың бүкіл мәнін бір негізгі принципке біріктіруге болады – бүкіл білім беру жүйесі белгілі бір баланың қажеттіліктері мен мүмкіндіктеріне бейімделеді. Инклюзияның ерекшелігі – оқу орындарындағы білім беру жүйесі мүмкіндігі шектеулі балаларға бейімделеді. Адамдардың ерекшеліктеріне қарамастан, оларға жайлылық үшін арнайы жағдайлар жасалған оқу орындарында оқуға мүмкіндік беріледі: оқу бөлмелерін қайта құру, оқытудың жаңа әдістері, бейімделген оқу жоспары, бағалаудың өзгертілген әдістері. Мүмкіндігі шектеулі балаларға сапалы және қолжетімді білім беруге жағдай жасау үшін ерекше технологиялар қолданылады.

Инклюзивті оқыту – сапалы білімнің қол жетімділігін және кез келген тұлғаның сапалы білім алу құқығын қамтамасыз етуге бағытталған үдеріс. Педагогтің инклюзивті білім беруге дайындығы – инклюзивті білім беруді нәтижелі жүзеге асыру бейімділігі мен қажетті ұстанымдарымен сипатталатын, арнайы білімдер, іскерліктер мен дағдылар ретінде сипатталатын динамикалық, интегративті, кәсіби-тұлғалық білім.

Дуальды білім беру жүйесі мүмкіндігі шектеулі тұлғалардың практикалық дағдыларды меңгеруіне өте тиімді [4]. Алайда, бүгінгі күнге дейін дуальды білім беру жүйесінде денсаулығына байланысты мүмкіндіктері шектеуі тұлғаларды инклюзивті оқыту, оларға

кәсіби білім беру мәселелері біздің білім беру жүйемізде ауқымды түрде қаралатын зерттеу пәні ретінде қарастырылмай келеді.

Дуальды білім беру жүйесінде инклюзивті оқытуға даярлау дегеніміз кәсіпорын мен оқу орнының бәсекеге қабілетті мамандарды инклюзивті білім беруге бірлесе даярлайтын инновациялық үдерісі [5].

Дуальды білім беру жағдайында инклюзивті оқытуға даяр педагогтарды сапалы түрде дайындау үшін білім беру бағдарламасының мазмұнын қазіргі еңбек нарығы талаптарына сәйкес жаңарту қажет. Арнайы білім беруді қажет ететін білім алушылардың әртүрлі санаттарымен кәсіби қызметке дайындықта оқыту әдістерін жетілдіру, практикалық сабақтардың санын арттыру маңызды.

Дуальды білім беру жағдайында болашақ мамандарды инклюзивті оқытуға даярлауда педагогтың психологиялық ерекшеліктері де маңызды рөл атқарады, өйткені педагогтің психологиялық білімінің қалыптасуы оқу процесінің жемістілігіне міндетті түрде ықпал етеді. Болашақ маманның инклюзивті оқытуға дайын болуы тар мағынада кез келген іс-әрекетті тиімді орындау мақсатында өзінің барлық психофизиологиялық жүйелерін жұмылдыруы, кеңірек мағынада кәсіби тұрғыдан анықталған талаптардың жиынтығы ретінде қарастырылады. Педагогтың кәсіби қызметке дайын болуының көнісі: кәсіби тұлғаның негізгі компоненттерінің үйлесімділігінде, тұрақтылығы мен сабақтастығында, яғни психологиялық бірлігінде.

Дуальды білім беру жүйесінде инклюзивті оқытуды жүзеге асыратын болашақ бастауыш сынып педагогтарды даярлаудың ғылыми-педагогикалық негіздері айқындалса, әдістемесі жасалса, дуальды білім беру жағдайында инклюзивті оқытуды жүзеге асыратын болашақ бастауыш сынып педагогтары тұлға ретінде қалыптасып, инклюзивті оқытуда білімі, іскерлігі мен дағдылары арта түседі.

ҚОРЫТЫНДЫ

Болашақ бастауыш сынып педагогтерін дуальді білім беру жағдайында инклюзивті оқытуға үйрету күрделі және көпқырлы мәселе. Сондықтан дуальды білім беру жүйесінде инклюзивті оқытуға болашақ педагогтарды даярлау ғылыми тұрғыдан зерделеуді қажет етеді. Бұл бағыттағы ізденістер болашақ бастауыш сынып педагогтерін дуальді білім беру жағдайында инклюзивті оқытуға үйретудің басқа да қырларын, психологиялық астарларын, мамандардың инклюзивтілікті зерттеуде өзінің жалғасын әрі қарай таба береді деп ойлаймын.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР

1. Жаңа жағдайдағы Қазақстан: іс-қимыл кезеңі. Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. 2020 жылғы 1 қыркүйек. URL:https://www.akorda.kz/kz/addresses/addresses_of_president/memleketbasshysy-kasym-zhomart-tokaevty-n-kazakstan-halkyna-zholdauy-2020-zhylgy-1-kyrkuiek.
2. «Қазақстан – 2050 стратегиясы – қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Қазақстан халқына Жолдауы.
3. Жастар ғылыми зерттеу орталығы, 2022ж., -392 б.
4. Мамедов Р.А. Дуальді білім беру жағдайында болашақ мамандарды кәсіби бейімдеудің ғылыми-педагогикалық негіздері 2022ж. -8 б.
5. Парманкулова П.Ж. Дуальды білім беру жүйесінде инклюзивті оқытуға болашақ педагогтарды даярлаудың ғылыми-педагогикалық негіздері, 2022ж -53 б.

Обучение будущих педагогов инклюзивному обучению в условиях дуального образования

К. Б. Жанадилова, А.К. Манапова

Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ.
aynur.manarova@bk.ru , janadilova_karashash@mail.ru

***Аннотация.** Глава государства Касым-Жомарт Токаев в своем Послании» Казахстан в новых условиях: период действий «сделал вывод, что» всю систему профессионального образования лучше направить на формирование квалифицированных специалистов, востребованных на рынке труда, так как для того, чтобы наша будущая молодежь обладала глубокими знаниями, необходимо рассмотреть вопросы сертификации профессиональных навыков, чтобы мы могли заниматься любым делом " [1]. В настоящее время сложившийся в стране рынок труда нуждается в специалистах, которые качественно и ответственно выполняют свои задачи, быстро адаптируются к меняющимся экономическим условиям. Ведь спрос на конкурентоспособных, современных квалифицированных специалистов растет с каждым годом. В национальном проекте Республики Казахстан» качественное образование "Образованная нация" говорится, что специалист, необходимый для современного рынка труда, должен быть профессионально компетентным, с четкой гражданской позицией, с высоким мышлением. В этой связи для динамичного развития нашего общества конкурентоспособный качественный специалист в области своей профессии вносит свой вклад в формирование трудовых ресурсов страны, развитие человеческого капитала.*

В данной статье рассматривается подготовка будущих педагогов начальных классов к инклюзивному обучению в системе дуального образования. Обучение инклюзивному обучению в условиях дуального образования-инновационный процесс совместной подготовки конкурентоспособных специалистов предприятий и образовательных учреждений к инклюзивному образованию. Определены научно-педагогические основы, разработана методика подготовки будущих педагогов, осуществляющих инклюзивное обучение в системе дуального образования, сформированы как личности будущие педагоги начальных классов, осуществляющие инклюзивное обучение в условиях дуального образования, повысятся знания, умения и навыки в инклюзивном обучении, поскольку это требование времени.

Ключевые слова: дуальное образование, инклюзивное обучение, педагог, инновации.

Training of future teachers in inclusive education in the context of dual education

***Abstract.** Head of State Kassym-Jomart Tokayev in his Message "Kazakhstan in new conditions: the period of action " concluded that "it is better to direct the entire system of vocational education to the formation of qualified specialists in demand in the labor market, since in order for our future youth to have in-depth knowledge, it is necessary to consider certification of professional skills so that we can do any business " [1]. Currently, the current labor market in the country needs specialists who perform their tasks efficiently and responsibly, quickly adapt to changing economic conditions. After all, the demand for competitive, modern qualified specialists is growing every year. The national project of the Republic of Kazakhstan "quality education "Educated Nation" states that the specialist necessary for the modern labor market must be professionally competent, with a clear civic position, with high thinking. In this regard, for the dynamic development of our society, a competitive high-quality specialist in the field of his profession contributes to the formation of the country's labor resources and the development of human capital.*

This article examines the preparation of future primary school teachers for inclusive education in the dual education system. Teaching inclusive education in the context of dual education is an innovative process of joint training of competitive specialists of enterprises and educational institutions for inclusive education. The scientific and pedagogical foundations have been determined, a methodology for training future teachers engaged in inclusive education in the dual education system has been developed, future primary school teachers engaged in inclusive education in dual education have been formed as individuals, knowledge, skills and abilities in inclusive education will increase, since this is a requirement of the time. his article examines the preparation of future primary school teachers for inclusive education in the dual education system. Teaching inclusive education in the context of dual education is an innovative process of joint training of competitive specialists of enterprises and educational institutions for inclusive education. A structural model of training future teachers engaged in inclusive education in the dual education system has been developed, scientific and pedagogical foundations have been identified, a methodology has been developed, future primary school teachers engaged in inclusive education in dual education have been formed, knowledge, skills and abilities in inclusive education will increase, since this is a requirement of time.

Key words: dual education, inclusive education, teacher, innovation.

МРНТИ 39.01.94

А.К.Манапова

п.ғ.м., география пәнінің мұғалімі, Көкшетау қаласының №15 негізгі орта мектебі, Көкшетау қ., 020000, Қазақстан Республикасы, 0009-0002-4468-2704, E-mail: kazbekovna23@mail.ru

ЖАРАТЫЛЫСТАНУ ПӘНІН ЭЛЕКТРОНДЫҚ ОҚУЛЫҚ КӨМЕГІМЕН ОҚИТУ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ПӘНГЕ ДЕГЕН ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН АРТТЫРУ

Аннотация: Оқытудың тиімділігі оқытудың жеке тұлғалық стиліне, яғни, оқушыға оқу материалын тиімді сипаттайтындай қабылдау механизміне тәуелді болады. Осыған байланысты оқу іс-әрекетін тиімді қамтамасыз ету бәрінен бұрын оқушылардың өзіндік іс-әрекетін, оқытушының әрбір оқушымен жеке тұлғалық оқу іс-әрекетін сүйемелдеуді және жобалар мен оқу жұмыстарын оқытушылармен бірге ұйымдастыруды жобалайды. Осылайша ақпараттық технологиялардың дамуы жаңа әдіс-тәсілдердің пайда болуына және сонымен бірге оның сапасын жоғарылатады. «Жаратылыстану» пәні бойынша электрондық оқулық арқылы оқушылардың пәнге деген қызығушылығын анықтаған. Зерттеудің міндеттері мен мақсаты нақты тұжырымдалған. Зерттеу нысаны ретінде мектептегі оқу-тәрбие үрдісі алынған.

Кілт сөздер: оқыту үрдісі, жаратылыстану, электронды оқулық, тиімді әдістер, оқыту технологиялары.

НЕГІЗГІ

Жаһандану – әлемдік мәдени, және саяси, экономикалық интеграцияның үрдісі. Мәдени жаһандануда әр түрлі елдер арасындағы мәдениеттер байланысы тән, бұл дегеніміз ақпараттарды алу мен қарым-қатынас мақсатында Интернетті пайдаланудың өсуі. Жаңа дәуір

«ақпараттық қоғам», «білім қоғамы» деген атаумен белгілі, себебі білім мен ақпарат алдыңғы қатарда. Постиндустриальді қоғамдағы адамзат үшін шексіз монотонды өндірістерде жұмыс істеу ғана емес, қоғам үрдісіндегі тез өзгертін жағдайларға байланысты сын тұрғысынан шешім қабылдай білу. Жоғары оқу орындарындағы тәжірибелік жұмыстың талдауы студенттердің когнитивті дамуының жағдайы көңілге қонарлықтай емес. Бұның барлығы оқу үрдісін жетілдіруді талап етеді. Бұл жердегі басты концептуальді жағдайлар біздің көзқарасты анықтайды, яғни қазіргі қоғамдағы білімділік қарым- қатынас, оқу, талдау, жобалау, шығармашылық қабілеті мен сипатталады. Бұл дегеніміз студенттердің оқу белсенділігін қалыптастыруға және дамытуға арналған. Әлемдік педагогикалық кеңістіктегі өзгерістер жаһандық ақпараттық тенденциялармен негізделеді, педагогикалық ғылымдардың дамуына жағдай жасап және педагогикалық инновациялық үрдістерді бағыттайды. Қазіргі таңда бұл үрдістер біздің мемлекетіміздің білім саясатының приоритетті бағыты болып табылады, бұл мемлекетіміздің заңында Қазақстан Республикасының Президентінің Жарғысында көрніс тапты. Қазақстан Республикасы тәуелсіз мемлекеттер қатарына қосылғаннан бері қоғамды ақпараттандырудан туындаған өзгерістер оның барлық салаларымен қатар мұғалімдік кәсіби қызметке де өз ықпалдарын тигізуде. Заманауи қоғамда мамандардың кәсіби-шығармашылық деңгейіне, өндіріс пен әлеуметтік саладағы ғылымдардың жетістіктеріне және прогрессивті технологияны енгізу мерзімінің қысқартылуына қойылатын талаптар күшеюде.

КІРІСПЕ

Білімді ақпараттандыру және оқыту әдістерін тиімді пайдалану, білім беруде технологияны белсенді қолдану байқалады. Білім үрдісін жетілдіру кезіндегі ерекше ролді қазіргі таңдағы ақпараттық және коммуникациялық технологияның құралдары жатады. Ақпараттық және коммуникациялық технологияның құралдарына – есептік техника мен микропроцесірде жинақталған бағдарлама, бағдарлама-аппараттық және техникалық құралдар мен құрылғылар, сонымен бірге ақпаратты алмастыру жүйесі мен ақпарат алмасу, жинақтау операциясы, сақтау, өңдеу, ақпаратты беру, локальдік және жаһандық компьютерлік желіден ақпараттық ресурстарды алу мүмкіндігі. Зерттеп отырған тақырып бойынша философиялық, әлеуметтік, психологиялық-педагогикалық әдебиеттерге талдау және зерттеу жүргізудің нәтижесі көрсеткендей, әлеуметтік және экономикалық құндылығы бар идеялар, теориялық ережелер жасалған, әдістемелік тәсілдер, концепциялар, заманауи талаптарына қарай білім беру технологиялары мен әдістерін, дүниетанымның ұстанымдарын қайта қарастыруды, рухани-адамгершілік құндылықтарға бетбұрыс жасауды талап етеді. Заманауи ақпараттық және коммуникациялық технологияларды қолдану негізінде білім беруді жетілдіруге педагогика саласы ғалымдарының (Роберт И.В., Монахов В.М., Кузьмина Н.В., Талызина Н.Ф., Полат Е.С. және т.б. еңбектер арналған [1,23].

Қазіргі қоғамның қарқынды дамуы жағдайында еңбек сапасына қойылатын талаптың күшеюіне байланысты еліміздегі білім беру саласының жетілдірілуі жөніндегі бірқатар еңбектерді атап өтуге болады. Атап айтқанда білім беру жүйесін ақпараттандыру саласында бірқатар еңбектер жарық көрді. Бұл еңбектерде – білімді ақпараттандыру жағдайында электрондық оқулықтарды пайдаланудың педагогикалық мәселелері, қашықтан оқыту жағдайында оқушылардың ақпараттық мәдениеттілігін қалыптастыру, білім беру жүйесін ақпараттандырудың жалпы мәселелері (Нұрғалиева Г.К , Құрманалина Ш.Х., Сабиров Т.) білім беруді ақпараттандыру жағдайында электрондық әдістемелік жүйені құрастырудың әдіснамалық және технологиялық мәселелері жан-жақты қарастырылған. Бұл аталған

ғалымдардың еңбектерінің нәтижелері білім беру стандарттары мен оқытудың бағдарламалық-әдістемелік кешендерін жасауда негізгі қолданысқа ие болды.

Ақпараттық-коммуникациялық технологияларды адам іс-әрекетінің барлық саласына ендіру білім беруге қойылатын жаңаша талаптарды айқындай түсті. Білім беру жүйесін ақпараттандыру туралы мәселелерді зерттеуге жоғарыда көрсетілген ғылыми әдебиеттерді талдау танымдық операцияларды басқару үдерісіне, жоғары оқу орындары пәндерінің оқыту мазмұны, әдістері, орталары, оқыту формалары, функциялары, психологиялық-педагогикалық сипатының жаңа құрылымдарға ие болатындығын көрсетеді.

Философиялық, психологиялық-педагогикалық әдебиеттерге талдау және бұл жұмыс барсында өткізілген эксперимент көрсеткендей белгілі бір деңгейде теориялық және тәжірибелік негізі жасалғанына қарамастан география пәндерін белсенді оқытуда педагогикалық жағдай толық қанағаттандырылмаған. Сонымен төмендегідей қарама-қайшы мәселелерді шешуді қарастырған:

- жаңа ойларды жүзеге асыра алатын, шығармашылыққа қабілетті тұлғаларға деген қоғамның сұранысы жоғары, бірақта студенттердің танымдық қабілетін дамытуды қамтамасыз ететін педагогикалық тәсілдердің толық жүзеге асырылмауы;

- өсіп келе жатқан постиндустриальді қоғамдағы танымдық белсенділіктегі тұлғаның қажеттіліктері мен қалыптасқан педагогикалық жағдайлар, оқу үрдісіндегі тұлғаның белсенді шығармашылық өсуіне кедергі келтіреді;

- қазіргі қоғамдағы ақпараттық ағымдар көлемінің өсуі мен студенттердің бұл ақпаратты игеру икемділіктері, меңгеруі, талдау, түзету, және шығармашылықта қолдану жеткілікті дамымаған.

Осы мәселелердің өзектілігімен, ғылыми және тәжірибелік маңыздылығының болуына байланысты, сонымен бірге теория мен тәжірибеде жеткіліксіз түрде жүзеге асырылуы ««Геодемография және геоурбанистика негіздері» пәнін электрондық оқулық көмегімен оқыту арқылы студенттердің пәнгі деген қызығушылығын арттыру» -деген зерттеу тақырыбын анықтады.

Зерттеу объектісі - мектептегі оқу-тәрбие үрдісі.

Зерттеу пәні- электрондық оқулық арқылы «Жаратылыстану» пәніне деген қызығушылығын арттыруды педагогикалық қамтамасыз ету.

Зерттеу мақсаты- электрондық оқулықты қолдану арқылы оқушылардың оқу қызығушылығын арттыру және тиімді педагогикалық жағдайларды анықтап, теориялық түрде дәлелдеу.

Зерттеу гипотезасы- оқушылардың оқу қызығушылықтарын арттыру мақсатында электрондық оқулықтарды төмендегідей жағдайда тиімді қолданып арттыруға болады:

- сабақта электрондық оқулықты пайдалану мен әр оқушыны белсенді танымдық іс-әрекетке бағыттау және оқуға қызығушылығын дамыту мақсатты бағытталған үрдіс ретінде;

- ақпараттық және коммуникациялық технологияның қолдануға мүмкін болатын құралдарын пайдалану арқылы, оқушылардың оқу қызығушылығын арттыруда біртіндеп қолдану;

- мектепте сабақта ашық кеңістікті құру арқылы электрондық оқулықтар потенциалын белсендіруді қамтамасыз ету оқушылардың танымдық, жобалау-зерттеу және тәжірибелік әрекетін педагогикалық қамтамасыз ету.

Қойған мақсатқа жету үшін келесідей зерттеу міндеттері қарастырылған:

1. Электронды оқулықтарды пайдалану арқылы оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттыруды теориялық дәлелдеу

2. Пәнге деген қызығушылықты электронды оқулық арқылы арттыру жолдарының тиімділігін эксперимент жүзінде тексеру.

Зерттеудің ғылыми жаңалығы:

- оқушылардың мазмұнды-операциялық және сезімдік-еркіндік компоненттері болатын оқу қызығушылығын дамытуға бағытталған ақпараттық және коммуникациялық технологияның бірі – электрондық оқулық қарастырылды;

- оқушылардың оқуға қызығушылығын арттырудың факторы ретінде электрондық оқулықтардың дидактикалық мүмкіндіктері анықталды;

- электрондық оқулықтарды оқушылардың оқу қызығушылығын арттырудың факторы ретінде қарай отырып педагогикалық жағдайлар дәлелденіп, көрсетілді.

Зерттеудің теориялық маңызы – оқушылардың танымдық әрекетін қамтамасыз ететін функциональді педагогикалық үлгі тұлға қызығушылығының негізі ретінде жасалады, сонымен бірге компоненттер мәнін ашып, ақпараттық және коммуникациялық технология арқылы оқушылардың оқу қызығушылықтарын арттыратын фактор ретіндегі жағдайы қарастырылады.

Зерттеудің тәжірибелік маңызы – электронды оқулық арқылы оқушылардың оқуға қызығушылығын көтерудің ғылыми-тәжірибелік ұсыныстары жасалады.

МӘЛІМЕТТЕР МЕН ӘДІСТЕР

Қазақстанда ақпараттандыру экономикамен тығыз байланысты. Ақпараттық экономиканың негізі – білім немесе интеллектуалды-ақпараттық ресурс. Білім қоғамды дамытудың алдағы кезеңдерінің негізі – материалдық ресурстармен салыстырғанда талассыз басымдылыққа ие. Материалдық ресурстар сақтау заңдарына қатаң бағынады. Ақпараттық экономикаға негізделген қоғамның әлеуметтік-экономикалық құрылымы әлеуметтік-экономикалық және экологиялық мәселелердің көпшілігінен тыс қалуда, қоғамның экспоненциалды дамуын, олардың негізгі параметрлерін ұсынып отыр. Күн өткен сайын адамға деген ақпараттық ақпараттық және коммуникациялық технологияны қоғамның талаптары мен оған дайындалу деңгейінің арасында айырмашылық арта түсуде. «Біз қазіргі өндірістің қарқынды дамуына таң қалуды қойдық, өйткені өзгерістер күн өткен сайын пайда болып отыр, ал ол кезегінде мамандарды ауыстыруды жиілетеді. Әр кезең сайын адам қайта маманданумен кездесіп отырады. Ал бұған қазіргі кезде уақыт та, күш те жоқ және қоғамдық көзқараспен алғанда экономикалық жағынан тиімсіз. Яғни адамдар қызметін ауыстыру мүмкіндігіне алдын-ала дайын болуы керек».

Зерттеудің әдістемелік негізі философиялық, психологиялық, педагогикалық концепция, теориялық ереже негізінде жасалды. Мұнда «қызығушылық», «оқу қызығушылығы», «танымдық әрекеті» ұғымдарының мағынасы қарастырылды.

Жоғарыда көрсетілген міндеттерді шешуде кешенді зерттеу әдістері қолданылады – зерттеу тақырыбы бойынша әдебиеттерге теориялық талдау, әңгіме, сауалнама, тест алу, өзін-өзі бағалау, маңызына қарай бөлу, педагогикалық тәжірибе, үлгі, зерттеу нәтижесін статистикалық өңдеу әдісі.

Зерттеудің эксперименталді базасы: Көкшетау қаласының №15 негізгі орта мектебі, 6 «А» сынып оқушылары.

Зерттеу жұмыстары 2023 ж. I-II тоқсан аралығында өткізілді:

Бірінші кезең (2023ж. I- тоқсаны) – зерттеп отырған мәселені түсіну және теориялық талдау, зерттеудің негізгі позициясын жасау, ақпараттық және коммуникациялық

технологияны пайдалану арқылы оқушылардың оқуға қызығушылығын арттырудағы педагогикалық жағдайды анықтау, теориялық үлгіні анықтау.

Екінші кезең (2023 ж. II -тоқсаны) – зерттеу мәліметтерін жүйелеу және жалпылау, алынған нәтижелерді сандық және сапалық өңдеу, оқушылардың оқуға қызығушылығын арттыруда ғылыми-тәжірибелік ұсыныстар дайындау.

Тәжірибелік бақылау 3 кезеңді қамтыды:

1. Анықтаушы
2. Қалыптастырушы кезең
3. Бақылау кезеңі

НӘТИЖЕЛЕР

Оқушылардың қазіргі заманғы ақпараттық және коммуникациялық технологияларды меңгеруі өмірге жаңа көзқарасын қалыптастырып, ой - өрісін жетілдіреді, шығармашылық белсенділігін, ізденімпаздығын арттырады. Жоғары мектептің білім беру саласында ақпараттық және коммуникациялық технологияларды пайдалану арқылы білімнің сапасын арттыру, білім беру үрдісін интенсификациялау мен модернизациялаудың тиімді тәсілдерін іздестіру жұмыстары жүргізіліп жатыр. Бұл жұмыстардың тиімділігі мен нәтижелері бірнеше оқу-әдістемелік, психологиялық-педагогикалық мәселелердің шешімін ғылыми түрде негіздеуді талап етеді [2,101].

Оларды бірнеше бағыттарға бөлуге болады.

- оқу үрдісінде ақпараттық және коммуникациялық технологияларды іске асырудың жүйелі ғылыми-әдістемелік жолын анықтау;

- оқушылардың тәжірибелік іс-әрекетінде ақпараттық және коммуникациялық технологияларды пайдалану әдістемесін жасау;

- оқытушылардың ақпараттық және коммуникациялық технологияларды меңгеру және оқу үрдісінде пайдалану бойынша кәсіби біліктілігін жетілдіру;

- оқушыларды білім, білік, дағдыны меңгеру үшін ақпараттық және коммуникациялық технологияларды пайдалануға үйрету;

- мектептің материалдық-базасын нығайту .

Осыған байланысты төмендегідей бағыттарды қарастыруға болады:

Бірінші бағыт - ақпараттық және коммуникациялық технологиялар білім, білік, дағдыны игеру үшін қажетті ресурс болып табылып, оқушылардың саналы тәрбие, сапалы білім алуына жағдай жасайды.

Екінші бағыт - ақпараттық және коммуникациялық технологиялар оқу-тәрбие үрдісін ұйымдастыру тиімділігін арттырудың қуатты құралы болып табылады. Көптеген заңдарда және соған сәйкес құжаттарда жоғары білім беру маман қалыптастыру процесі ретінде қаралады. Орта білім маңызды рөл атқаратын үздіксіз кәсіби білім беру жүйесін құру бір жағынан адамның өндірістік қызметінің мүмкіндіктерімен байланысса, екінші жағынан жұмыс орынында нақты бір өндірістік қызметті орындайтын адамның өзі туралы түсінікпен байланысады. Екі жағдайда да соңғы мақсат маманның тамаша моделін құру. Бұл «адам жобасы» туралы ойында адамды «инженерлік-педагогикалық жұмыстың бірінші кезеңі» ретінде келтіруімен сәйкес келеді. «Білім–біліктілік–дағды» дәстүрлі қатынасының білім беру мағынасында бір сөзбен бірігетін басқа қатынастармен өзара қатынасы мен өзара байланысы «оқу» және «білім беру» түсініктерінің бөлінуі мен білім беру моделдерін талдау кезінде анықталуы және бекітілуі мүмкін.

Осыған сәйкес жаңа ұйымның шарты болып табылатын адам ресурстарын дамыту және үздіксіз өзгерту стратегиясы ұйымның «өзін-өзі оқытуын» құрумен сәйкес келеді. Республикалық білім беру жүйесінде қолданылатын «білім– біліктілік–дағды» үштіктегі «білім» білім беруді ұйымдастырудың пәндік принциптерін анықтайтын нақты ғылыми біліммен ұқсас болғанда адамзат дамуының техногендік кезеңіне жатты, ал «біліктілік пен дағды» құрамы индустриалды деңгейде еңбекті бөлу құрылымы үшін сипатталатын операциялар мен функциялардан ұсынылды.

Біліктіліктің кейбір түрлері, яғни ақпараттық және коммуникациялық технологияларды қолдану саласындағы сауаттылық шындығында, жаңа нәрсе. Осығын байланысты басқа түрлері, республиканың көптеген тұрғындарына бұрынғыға қарағанда маңызды болып отыр.

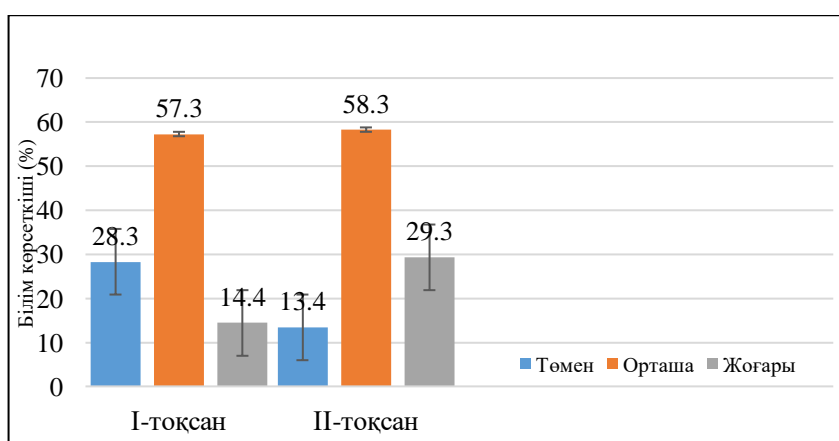
Өз-өзіне сенімділік, өзін-өзі бағыттаушылық, тәуекелділік сияқты әлеуметтік біліктілік бәрінен де маңызды, өйткені адамдар бұрынғыға қарағанда өз бетінше болады. Бұл жағдайда маңызды рөлді жоғары білім беруде ақпараттық және коммуникациялық технологияны қолдану алады. Ақпараттандыру білім беру қызметінің тиімділігін көтерудің негізгі факторларының бірі болып табылады. Ақпараттық және коммуникациялық технологиямен оқыту арасындағы байланыс нақты болғандықтан, жоғары білім беруді ақпараттандыру ерекшеліктерін тереңірек зерттейміз.

Бақылау нәтижелері тексеріледі, оқушылардың «Жаратылыстану» пәні бойынша білімдері, дағдылары анықталады [3,77]. Бақылау электронды тестілеу түрінде алынады. Бақылау нәтижесі төмендегі Кесте 9- дан көре аламыз.

Топтар	Білім көрсеткіші			
	Оқушылар саны	Төмен	Орташа	Жоғары
I- тоқсан (дәстүрлі оқыту)	11	28,3 %	57,3 %	14,4 %
II- тоқсан (электронды оқулықпен)	11	13,4 %	58,3 %	29,3 %

Кесте 9- Бақылау нәтижесі бойынша тестілеу

Жоғарыдағы Кесте 10 - ға сәйкес Сурет 17-де диаграмма көрсетілген.

Сурет 17 – Қорытынды тестілеу бойынша білім көрсеткіштері

ТАЛҚЫЛАУ

Электрондық оқулықтың құндылығы. Электрондық оқулықтың ең басты құндылығы — жай оқулықтағы қамтамасыз етілмеген жоғары дәрежедегі көрнектілік мүмкіндігі.

Электрондық оқулықтың құндылығын белгілей отырып, мынаны ескеру керек: электрондық оқулық материалды өте ұқыпты, оны маңызды ерекшелікпен үйренуге мәжбүр етеді.

Электрондық оқулықты құру кезіндегі ең маңыздысы, ол оқытудың активизациясында қорытылады, үлкен көлемді символдарды бейнелерді құруға мүмкіндік туады, олар конспектiнiң тiрегі болады. Сонымен қатар ол бейнелер анимациялық болуы мүмкін, жай кітапті құрғанда ондай мүмкіндік жоқ.

Қозғалатын (анимациялық) бейнелердің барлығы оқушының жанында тұрақты «тірі» оқытушы бар сияқты елес құрылады, оқып-үйрену процесінде «бірге болу» кезеңі пайда болады, ол да материалды меңгеруді оңайлатады. Электрондық оқулық келесі мүмкіндіктер арқылы оқытудың максималды жеке даралығына жетуге мүмкіндік береді:

1. Электрондық оқулықтың жалпы көлемінен әр оқушының өзі материалды жеке көлеммен іріктеу.

2. Өзіне қиын сұрақтарға қайта қайтып келуі.

3. Әр бөлек сұраққа жеке дара уақыт бөлу.

4. Оқушының оқып-үйренгеннің дәрежесін тексеруі.

5. Оқыту кезеңінде оқушыға «көмек» көрсету мүмкіндігі, ол оқушыларды психикалық қалға келтіреді (ол біледі, қиын кезеңде «машина көмектеседі»).

6. Егер мультимедиялық технологияда калькулятор режимінде жұмыс істесе, электрондық оқулық есеп шығару кезіндегі есептеу көлемін қысқартады.

7. Сырттай оқитын тындаушыларға және сабаққа әр түрлі себеппен келгенмен жағдайда электрондық оқулық таптырмайтын оқулық болып табылады.

8. Сонымен қатар электрондық оқулық сабақты жеке дара оқытындарға тамаша тәсіл болып табылады, өйткені оқулықтың құрғақ беттерін «жандандырады».

Логикалық-құрылымдық үлгісінің маңызы:

- мультимедиялық технологияның спецификалық мүмкіндігін қолдану, максимум көрнектілігі(мысалы, анимация құру);
- оқушының және компьютермен (оқытушы мәнінде) кері байланыс болуы, яғни көмек беру мүмкіндігі;
- компьютерлік тест ретінде жеке дара білімді бақылау, оқудың әр кезеңінен бастап ол оқушының басталу дәрежесінен бақылау және білімді қорытынды бақылаумен аяқтау;
- электрондық оқулықтың негізі болатын диск және басқа да ақпаратты тасушыларды қолданбай, оқытудың мәтіндік бөлімінде ақпаратты қағаз түрінде оқыту;
- оқулықты әр түрлі қиындық деңгейімен, яғни жеке дара оқытуды құру мүмкіндігі;
- электрондық оқулықты жаңадан өндіру керек кезінде оқушылардың тілек білдіру мүмкіндігі.

Дәстүрлі оқулықпен салыстырсақ, электронды оқулықтың көптеген ерекшеліктерін бөліп аламыз:

- педагогикалық еңбекті автоматтандыру мен интенсификациялау (оқыту жүйесін жобалау, оқыту міндеттеріне орай оқу материалдарын іріктеу және сабаққа дайындау);
- оқыту формаларын іске асыру (іскерлік, тестік бақылау және т.б.);

- эргономикалық талаптармен қамтамасыздандыру (алынатын білімнің бірлігіне нервтік энергияның аз жұмсалуды);
- объектілердің (жүйелердің) машиналық имитациясы;
- гипермәтінді және мультимедиалық көрсетілуі;
- әр тәлімгердің қабілетіне қарай интерфейс ұйымдастыру ерекшелігі мен икемділігі;
- үлкен ақпараттық массивтерді сақтаудың қарапайымдылығы (бірнеше энциклопедиялық томдардың бір CD-дискіде сақталу мүмкіншілігі);
- экологиялық талаптардың іске асуы (орман массивін сақтау, қағаз, типографиялық бояуларды шығаратын өндірістің қысқаруы).

Электронды оқытудың негізгі мәселелері ақпараттық-коммуникативтік технология негізінде ақпараттық білім беру ортасын құру және оны тиімді пайдалану болып табылады.

Электронды оқулық мынандай жағдайларда тиімді:

- кері байланыспен лезде қамтамасыз ете алады;
- гипермәтіндік түсініктемелердің көп рет қолданған кезде уақытты үнемдейді;
- белгілі бір бөлім бойынша білімді тексереді;
- қысқа мәтінмен көрсете, айта және модельдей алады.

ҚОРЫТЫНДЫ

Қорыта келгенде келесі зерттеулер мен міндеттер жүзеге асырылды:

1. Электронды оқулықтарды пайдалану арқылы оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттыруды теориялық дәлелдеу. Электронды оқыту бейне, аудио, мультимедиа технологиясы мен олардың әр түрлі комбинацияларын енгізуге байланысты болып отыр.

2. Пәнге деген қызығушылықты электронды оқулық арқылы арттыру жолдарының тиімділігін эксперимент жүзінде тексеру. Зерттеу негізінде «Жаратылыстану» пәнін электрондық оқулық арқылы оқыту тиімді, студенттердің пәнге деген қызығушылықтары мен білім көрсеткіштерінің артқаны анықталды.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Роберт И.В. Современные информационные технологии в образовании: дидактические проблемы; перспективы использования. – М.: Школа-Пресс, 2004. – 23 б.
2. Монахов В.М. – М.: Концепция создания и внедрения новой информационной технологии обучения., 2001.- 101 б.
3. Е.А.Очкур, Т.Г.Белоусова, Н.А.Паимцева, В.М.Ударцева. Естествознание.Учебник для 6 классов.-М.: Алматы «Мектеп», 2018.- 77 б.

REFERENCES

1. Galymzhanova M.A. Pedagogical communication education [Informatics negizderi] (Astana, 2005).

Повышение интереса школьников к предмету «Естествознание» с помощью электронного учебника

А.К.Манапова

Основная средняя школа №15 города Кокшетау, г.Кокшетау, 020000, Республика Казахстан

Аннотация: Эффективное обеспечение учебной деятельности, прежде всего, проектирует собственную деятельность учащихся, сопровождение преподавателем индивидуальной учебной деятельности с каждым учеником, организацию проектов и учебной деятельности совместно с педагогами. Таким образом, развитие информационных технологий приводит к появлению новых методов и одновременно повышает их качество. Четко сформулированы задачи и цель исследования. В качестве объекта исследования был взят образовательный процесс в школе.

Ключевые слова: учебный процесс, естествознание, электронный учебник, эффективные методы, технологии обучения.

Increasing the interest of schoolchildren in the subject “Natural Science” using an electronic textbook

А.К.Манарова

Basic secondary school №15 of Kokshetau, Kokshetau, Republic of Kazakhstan

Abstract: Effective provision of educational activities, first of all, involves designing the students' own activities, the teacher's support of individual educational activities with each student, and the organization of projects and educational activities together with teachers. Thus, the development of information technology leads to the emergence of new methods and at the same time improves their quality. The objectives and purpose of the study are clearly formulated. The educational process at school was taken as the object of the study.

Key words: educational process, natural science, electronic textbook, effective methods, teaching technologies.

МРНТИ 11.18.05

Д.С.Байгожина

«Ақмола облысы білім басқармасы Көкшетау қаласы бойынша білім бөлімінің № 12 негізгі жалпы білім беретін мектебі» КММ, Қазақстан Республикасы, Көкшетау қ. e-mail: baigozhina1098@mail.ru

ҚАЗІРГІ КЕЗДЕГІ КИБЕРБУЛЛИНГТІҢ АЛДЫН АЛУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Аннотация: Интернет-кеңістіктегі агрессивті мінез-құлық Қазақстанда және шетелдерде жасөспірімдер арасында жиі кездесе бастады. Қазіргі уақытта кибербуллинг өте кең таралып, ең өзекті мәселеге айналып отыр. Мұндай психологиялық зорлық-зомбылықтың түріне мектептегі жасөспірімдерге жиі ұшырайды. Ақпараттық технологиялар мен басқа да байланыс құралдарының дамуымен жасөспірімдерді құдалау нақты өмірден Интернетке көшті. Мақалада білім беру ортасындағы буллинг пен кибербуллинг мәселелерін зерттеуге арналған кейбір заманауи шетелдік зерттеулерге шолу жасалған. Сонымен қатар, жасөспірімдер мен жастар арасындағы заманауи технологиялар мен Интернет арқылы жасалатын кибербуллингті зерттеген шетелдік әдебиеттерде қарастырылған. Бұл мәселенің негізгі ерекшеліктеріне қысқаша сипаттама берілген, кибербуллингтің негізгі себептері талданған. Қазақстан заңнамасында кибербуллингтен қорғаудың тиімді құралдарының жоқтығына ерекше назар аударылған. Авторлар жазаның шамалы мөлшері және істердің осы санаттары бойынша соттылықтың болмауы

азаматтардың жазасыздық сезімін тудырады және кибербуллингтің өсуіне әкелді деген қорытынды жасайды. Мақалада буллингпен тиімді күресу үшін медитация тәжірибесін енгізу ұсынылған. Оқушылар арасында қудалаудың туындауын және дамуын болдырмауға бағытталған алдын алу іс-шараларын әзірлеу және мәселені одан әрі зерделеу қажеттілігі мәселелері ашылған. Бұл зерттеу кибербуллингтің алдын-алу және алдын-алу шараларын жасауға мүмкіндік береді. Педагогтардың, психологтардың, әлеуметтанушылар мен заңгерлердің күшімен кибербуллингті зерттеу қажеттілігі негізделген.

Кілт сөздер: кибербуллинг, агрессия, буллингтің алдын алу, кибербуллинг түрлері, шетелдік тәжірибе, девиантты мінез-құлық, медиация, зорлық-зомбылық.

КІРІСПЕ

Әлеуметтік желілер жыл сайын бүкіл әлемде қарқын алып келеді. Дүниежүзілік банктің мәліметі бойынша, әлемде пандемия кезінде интернет-трафик 47 пайызға өсті, бұл бір жағынан білім берудің онлайн режиміне көшуіне байланысты.

Сонымен қатар, мұндай жылдам цифрландырудың теріс жақтары да бар, атап айтқанда: онлайн алаяқтық, киберқылмыс, аккаунтты бұзу және кибербуллингтің өсуі. Соңғысы туралы айтатын болсақ, желідегі қорқыту немесе кибербуллинг үрдісі барған сайын танымал бола бастады. Mail.ru ресейлік интернет-компаниясының зерттеуіне сәйкес, пандемия кезінде желідегі агрессия деңгейі 47 % -ға өсті, ал Рунет қолданушыларының шамамен 58 % -ы қорқытудың түрлі көріністеріне тап болды. Біздің еліміздегі интернет тұтынушылар көпшілігі орыс тілді сайттардың тұтынушылары болып табылады. Мамандардың зерттеуі бойынша, 11 мен 15 жас аралығындағы жасөспірімдердің 11 %-ы басқа адамдарға кибербуллингке қатысқан, ал 12 % өздеріне кибербуллинг жасағанын мойындаған. Кибербуллингке ұшыраған жасөспірімдердің 80 % қыз балалар екені анықталған. Қазақстан Республикасының Президенті Қасым-Жомарт Тоқаев 2020 жылдың 2 қыркүйегіндегі Қазақстан халқына жолдаған Жолдауында кибербуллинг мәселесіне назар аударды және осы мәселені реттеу үшін заңнамалық базаны әзірлеуді тапсырды.

БҰҰ кибербуллингті Бала құқықтары жөніндегі БҰҰ Конвенцияның 19-бабын бұзады деп таниды. Бұл Конвенцияға сәйкес, кәмелетке толмағандарды кез келген физикалық, психологиялық немесе психикалық формадан қорғануға кепілдік беріледі.

Мақаланың мақсаты — кибербуллингтің негізгі детерминанттарын анықтау және оның пайда болу мен таралу алгоритмін, криминологиялық, әлеуметтік, құқықтық себептерін зерделеу және профилактикалық шараларды ұсыну. Мақсатқа жету үшін мынадай міндеттер қойылды:

- кибербуллингтің түрлерін талқылау;
- кибербуллинг бойынша шетелдік мемлекеттердің заңнамасына салыстырмалы талдау жасау;
- кибербуллингке алып келетін себептерді анықтау;
- кибербуллингтің алдын алу бойынша ұсыныстар әзірлеу.

Буллинг пен кибербуллинг баланы өз-өзіне қол жұмсауға дейін жеткізеді. Қазіргі таңда еліміздегі жасөспірімдердің 12 пайыздайы осы кибербуллингтен зардап шегеді екен. Осы мәселе турасында Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев былтырғы «Жаңа жағдайдағы Қазақстан: іс-қимыл кезеңі» атты Қазақстан халқына Жолдауында «Балаларды кибербуллингтен қорғау жөніндегі заңнамалық шараларды қабылдайтын кез келді. Бүгінде жат ағымның жетегінде кеткен жастардың басым көпшілігін де осы кибершабуылдың құрбаны деп қарауға болады.

ӘДІСТЕРІ МЕН МАТЕРИАЛДАР

Тақырыпты зерттеу мақсатында Қазақстан Республикасы мен шет мемлекеттердің ғылыми қайнар көздері мен заңнамалары зерттелді және талданды. Буллингтің құқықтық аспектілерін талдау кезінде келесі әдістер қолданылды: талдау және синтез, индукция және дедукция, салыстырмалы аналитикалық, ғылыми жалпылау, логикалық, формальды құқықтық, сауалнама алу әдісі. Сауалнама алу әдісі мұғалімдерге, оқушыларға және олардың құрдастарына қатысты пайдаланылды.

НЕГІЗГІ БӨЛІМ

Кибербуллинг түрлері. Кибербуллинг — бұл сандық технологияларды пайдалану арқылы қорқыту. Кибербуллинг әлеуметтік желілерде, мессенджерлерде, ойын платформаларында және ұялы телефондарда болуы мүмкін. Бұл қорқыту нысанасына айналған адамды қорқытуға, ашуландыруға немесе масқаралауға бағытталған мақсатты мінез-құлық моделі.

Шеттету — Интернеттегі қарым-қатынас ортасынан құрбанды қасақана шеттетеді, мысалы: ойынға, кездесулерге немесе топқа кіргізебеуі, онлайн-әңгімелерден шығарып тастауы; Қудалау — баланы не жасөспірімді хабарламалар арқылы қорлау сөздер жазып жеке не топ чаттарына жібереді;

Аутинг — жеке ақпаратты иесінің рұқсатынсыз жариялау, тікелей қорқытулар, өсектер жариялау;

Хейтинг — қорлаушы комментарийлер жазушылар және оның фотосының астындағы немесе хат алмасудағы адам туралы жағымсыз пікірлер.

Киберкездесу — ересек адамдардың интернет арқылы кәмілетке толмағандармен сөйлесіп, жыныстық мақсатта жеке кездесуге сөз байласуы.

Фрейпинг — бала немесе жасөспірімнің жеке парағын иеленіп алып, оның атынан жаман ақпарат жариялауы. Бұл құрбанның беделіне нұқсан келтіреді;

Жалған профиль қолдану — шынайы есім мен фамилиясын не телефон номерін пайдалана отырып, жалған парақша ашу;

Диссинг — бала туралы жалған ақпарат жазу немесе оның атынан жарнама жасау. Бұл баланың беделін түсіріп, басқалармен қарым-қатынасын бұзуы мүмкін;

Кетфишинг — кибербуллер баланың жеке парақшасына ұқсайтын жаңа парақша ашып, ішіне жеке суреттерді салып қоюы. Достар тізіміне баланың достарын қосады, сұраған кісілерге бұрынғы парақшаның бұзып алғанын не парольді ұмытқанын айтып сылтауратуы мүмкін. Осы парақша арқылы өзгелерден ақша сұрап не бала атынан жаман сөздер жазылуы мүмкін.

Грифинг — онлайн-ойындар ойнау барысында қасақана кедергілер келтіру және ойыннан ләззат алуына бөгет жасау.

Бэитинг — басқа адамды әдейі ренжіту.

Маскерейдинг — онлайн харассмент үшін жалған тұлға жасау.

Ростинг — қудалаудың құрбаны «берілгенше» топтық онлайн қудалау.

Троллинг — арандатушылық немесе қорлайтын тақырыптар туралы хабарламалар жіберу. Киберагрессиямен күресуге бағытталған заңнамалық базаның қалыптаспауына байланысты халықаралық құқықтық қызмет көптеген кедергілерге ие болып отыр.

Дегенмен, көптеген елдерде киберқауіпсіздікке қарсы заңнаманы әзірлеу бойынша қадамдар жасалуда. Халықаралық деңгейде киберқауіпсіздік жалпы қорқыту элементі болып келеді және психологиялық және физикалық зорлық-зомбылықтың бір түрі ретінде танылады. Балалардың құқықтарын қорғауға ерекше назар аударылады. Әлемде кибербуллингпен күресу үш негізгі бағытта жүріп жатыр: интернет-платформалардың қауіпсіздік деңгейін жоғарылату, заңнамамен жұмыс жасау және балалар мен олардың ата-аналарына интернетте қауіпсіздік шараларын үйрету.

Еуропалық Одақ елдерінде киберқауіпсіздікке қарсы күресте қылмыстық немесе азаматтық жауапкершіліктің алдын алуға басымдық беріледі. Жаңа Зеландияда ғаламтордағы теріс қылықтары үшін түрмеге жабылады. Осындай шешім қабылдаған бірінші мемлекет болды. Франция билігі 2010 жылы туған балалардың күтпеген жерден кибербуллингке ұшырауын тоқтатуға тырысып жатыр. Кейбіреулер мұның бәрі 2017 жылы американдық Epic Games компаниясы жасаған әйгілі Fortnite компьютерлік ойынынан басталды деп санайды. Тәжірибелі ойыншылар кішілерді жазылмаған ережелерді сақтамады деп айыптады.

Ұлыбританияның қолданыстағы заңнамасына сәйкес, интернет-троллингке белгілі бір адамға немесе адамдар тобына бағытталған сексуалдық сипаттағы немесе қорлайтын сипаттағы материалдар, сондай-ақ желіде орналастырылған қатерлер кіреді және екі жылға бас бостандығынан айыру қарастырылған. Ұлыбританияда net-aware.org.uk сайты бар, ол ата-аналарға ұрпақтарының қайда тіркелгенін анықтауға көмектеседі. Әлеуметтік желілерден басқа, ол ата-аналармен ең танымал онлайн ойындар туралы ақпаратты бөлісе алады. 2017 жылдың қазан айында Facebook кеңсесі елдегі барлық жасөспірімдерді әрбір орта мектепте «Интернетке жауапты» көмегімен киберқауіпсіздікке қарсы тұруға үйрету туралы шешім қабылдады. Ал 2014 жылдан бастап ол Йел университетімен бірлесе отырып, қорқытудың алдын алу орталығы арнайы онлайн - жобасын іске қосты.

Канадалық ғалымдар интернет троллдарды садистерге ұқсатады. Ғалымдардың айтуынша, садизм — бұл басқалардың азабынан ләззат алуға бейімділік.

АҚШ-та барлық штаттарда мектептердің қорлауға жауап беруін талап ететін заңдар бар. Жаңа технологиялардың кеңінен таралуына байланысты киберқорқыту тез таралуда. Қазір көптеген штаттар киберқауіпсіздік туралы заңнамалар қабылданды.

Ғалымдар 28 елде Ipsos жүргізген ересектер арасында жүргізілген халықаралық сауалнама нәтижелерін талдаған, олар кибербуллингтің қандай да бір түрін бастан өткерген балалары бар атааналар санының өсуін анықтады.

Кибербуллингтің таралуы интернет-технологиялардың дамуымен және интернет-агрессия жағдайларының ұлғаюымен байланысты. Агрессияның бұл түрі жасөспірімдер арасында танымал, себебі құқық бұзушының жеке басы анонимді (жасырын) болып қалуында. Осының салдарынан зорлық-зомбылыққа бейім жасөспірімдер белсенділігі артады. Кибербуллинг феномені дәстүрлі сипаттағы буллингке ұқсас келеді, бірақ оның өзіндік ерекшеліктері бар: анонимділік, уақытсыздық және трансшекаралық, аудиторияның шексіздігі.

Демек, біз кибербуллингті буллингтің бір түрі деп толықтай айта аламыз. Бірақ бұл құбылыс өте күрделілігімен және тез таралуымен ерекшеленеді. Кибербуллингтің пайда болуы Интернет желісінің дамуымен байланысты. Кибербуллинг психологиялық зорлық-зомбылық түрлеріне жатады.

Зерттеулерге сәйкес, ересектер мен құрдастар тарапынан әртүрлі психологиялық зорлық-зомбылықтың құрбанына отбасында және қоғамдық ортадан түрлі зәбір көргендер жатады: – отбасындағы қатыгез қарым-қатынас жағдайында тәрбиеленіп, күші көп адамдар тарапынан

зорлық-зомбылықтың құрбаны болған және әлсіздерге қатысты зорлық-зомбылық көрсетуге дайын жасөспірімдер; – панасыз, қадағалаусыз, жеткілікті күтімсіз жағдайда тәрбиеленген, жылулық көрмеген және көбінесе психофизикалық дамуда артта қалған, қауіптілік дәрежесін бағалай алмайтын, зорлық-зомбылыққа қарсы тұра алмайтын жасөспірімдер; – «жоқ» деп айта алмайтын, қорқынышты және бағыныштылық негізде тәрбиеленген жасөспірімдер; – психикалық және физикалық ауытқулары бар (психопатия, олигофрения, орталық жүйке жүйесінің органикалық ауруларының салдары, бас сүйек-ми жаракаты, қоян ерін), қауіпті жағдайларды бағамдай алмайтын жасөспірімдер; – әлеуметтік жағдайы төмен отбасылардан шыққан жасөспірімдер. Қоланыстағы әдебиеттерде кибербуллингке мынадай анықтама берілген.

Кибербуллинг – мобильдік телефондардың, интернеттің, өзге де электрондық құрылғылардың көмегімен кемсіту (анық емес бейнелер мен фотосуреттерді жіберу, қоңырау шалу, қауесеттерді тарату және т.б.). Жоғарыда аталған пікірлерді және шетелдік ғалымдардың еңбектерін саралау нәтижелерін ескере келе, мынадай анықтама береміз: Кибербуллинг — белгілі бір уақыт ішінде топ немесе жеке тұлғаның электрондық құралдарды қолдана отырып, жүйелі түрде жәбірленушіні қудалауға бағытталған қасақана агрессивті әрекеттер.

Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымының зерттеуіне сәйкес, 11 жастағы мектеп оқушыларының Латвияда — 64 %, Ресейде — 50 %, Бельгияда — 46 %, Австрия, Люксембург және Шотландияда — 32 %, Канада мен Швейцарияда — 30 %, Францияда — 25 % буллингке ұшыраған. Қоғамдық денсаулық сақтаудың ұлттық орталығының мектеп оқушылары арасындағы жүргізген сауалнамасының нәтижесі бойынша 1115 жасөспірім екі айға жуық аралықта кибербуллинктің құрбаны болғаны немесе оған өздері қатысқаны белгілі болды. Мамандардың айтуы бойынша, мемлекетіміздегі әрбір бесінші бала киберқудалаудың құрбанына айналған. Сауалнамаға қатысқан 11–15 жас аралығындағы оқушылардың 17 пайызы мектепте бір айдан аса буллингке ұшыраған, ал шамамен 20 пайызы қудалауға қатысқан. Көбінесе буллингке 11–13 жас аралығындағы қалалық мектепте оқитын ұл балалар ұшыраған.

Бізге кез келген зорлық-зомбылық түріне деген нөлдік төзімділікті қалыптастыру қажет. Ал буллинг — зорлық-зомбылықтың психологиялық түрі, ол кейін өзіне-өзі қол жұмсауға дейін жеткізуі мүмкін.

Зерттеулер көрсеткендей балалар өздерінің дене бітіміне қатысты мазақтайтын хабарламалар алғанын және өзіне-өзі қалай қол жұмсауы керектігі туралы ұсыныстар келіп түскенін мойындаған. Кәмелетке толмағандар өздерінің фотосуреттерінің сексуалдық сипатта өңделген түрін алғандығын және оны интернет желісіне жүктелетіні туралы қорқытулар алғандығын хабарлаған. Сонымен қатар, әлеуметтік желілер арқылы кибербуллинг жасаған тұлғалардың көпшілігі өздерімен бір мектепте оқитын құрбылары болып шыққан. С.К. Күмісбеков, С.М. Сабитов, М.Т. Акимжанова 90 Вестник Карагандинского университета Қазақстандық балалар күрделі әлеуметтік проблемалардан қашып, өзінің өмірін виртуалды өмірде жалғастырады. Сөйтіп киберқылмыскерлердің құрбанына айналады. Олар өздері туралы мәліметтерді ашық жариялайды, танымайтын адамдармен әңгімелесу арқылы бастарын қауіп-қатерге тігеді. Авторлардың жүргізген сауалнамалары көрсеткендей, әрбір бесінші бала аптасына 1–2 рет әлеуметтік желілер арқылы қудалауға ұшыраған. Адамдарды топтан оқшаулап тастағанын «үнсіздік спиралымен» салыстыруға болады. «Үнсіздік спиралы» теориясы (Spiral of Silence) адамдарға кейде қорқытқанда неге сөйлей алмайтынын түсінуге көмектеседі. Теория бойынша қорқыту құрбандары қашатын жері болмағандықтан, одан да

оқшаулануға бейім болып келеді. «Үнсіздік спиралы» түсінігін белгілі неміс әлеуметтанушысы Э. Нозль-Нейман қоғамдық пікірдің қалыптасу мәселесіне байланысты ұсынған болатын. «Үнсіздік спиралы» теориясы бойынша, адамдар өздерінің көзқарасы көпшіліктің пікірімен сәйкес келмейді деп қорқып, үндемеуге бейім болады. Бұл үнсіздіктің себебі — олар қабылданбайды деген қорқыныш пен оқшауланудан қорқу. Адамдар неғұрлым ұзақ үндемей қалса, олар өз пікірін айтқысы келмеген кезде толық үнсіздік күйіне енеді. Kaspersky Lab компаниясының 2019 жылғы мәліметі бойынша, Қазақстанда ата-аналардың 66 пайызы өздерінің балаларына жеке компьютер немесе ұялы телефон алып берген; 18 жасқа толмағандардың жартысынан көбі күнделікті ұялы телефонды пайдаланады және 41 пайызы желідегі буллингке, алаяқтыққа және басқа да қауіп-қатерлерге ұшыраған. К.А. Барышева кибербуллингтен балаларды қорғау үшін қажетті қорғау механизмдерді дайындауға ерекше көңіл бөлуге шақырады. Бірақта оның ойынша, кибербуллинг қылмыстық кодекстің құзыретіне кірмейді. Өйткені көп жағдайда кибербуллингпен қылмыстық жауапкершілікке тартылатын жасқа жетпеген жасөспірімдер айналысады. Кибербуллинктің қоғамдық қауіптілігі азаматтардың жеке өміріне қол сұғумен байланысты болады. Мұндай жеке тұлғаның өміріне араласу адамның физикалық және моральдық денсаулығына қауіп төндіруі мүмкін. Елімізде адамды қудалау үшін жауапкершілік жоқ, тек заң шығарушы жеке өмірге араласуға тыйым салатын бірнеше баптармен шектелді. Эмоционалды терроризм, тұрақты қоңыраулар, қажетсіз сыйлықтар, хабарламалар, әлеуметтік желілердегі қудалау сияқты құбылыстар адам өмірінің бей-берекетін кетіруі мүмкін. Осындай әрекеттер моральдық зияннан басқа телефон нөмірін өзгерту шығындарына, тыныштандыратын дәрі-дәрмек алуға, психотерапевтке, психикалық шаршау салдарынан мүгедектікке, депрессияға, созылмалы аурулардың өршуіне әкеледі. Кибербуллингке қарсы күресте желідегі агрессивті мінез-құлқ үшін қылмыстық немесе азаматтық жауапкершіліктерге басымдық беріледі. Алдын алудың негізгі бағыты балалар мен жасөспірімдердің желідегі негізгі құндылықтарын қалыптастыруға бағытталады. Сөйтіп кибербуллинктің құрбаны болудан немесе агрессивті болудан құтқаруға болады. 2020 жылғы зерттеуге сәйкес кибербуллинг көбінесе мынадай сайттарда орын алады: – әлеуметтік желілер (сауалнамаға қатысқан пайдаланушылардың 66 %); – веб-сайттардағы пікірлер бөлімі (пайдаланушылардың 22 %); – онлайн ойындар (пайдаланушылардың 16 %); – жеке жіберу (пайдаланушылардың 16 %); – онлайн форумдар (10 %); – танысу сайттары (6 %). Кибербуллинктің ерекше белгілерінің бірі — ақпараттың тез қарқынмен таралуы. Интернетте ақпарат бірнеше секундта таралып, бірнеше минутта салынған видеоны мыңдаған адамдар көруі мүмкін. Ал әлеуметтік желіге салынған ақпаратты толығымен өшіру үшін көп уақытты талап етеді. Сонымен қатар оның тарауына анонимдікте көп септігін тигізеді. Кибербуллинкті жүзеге асыру үшін келесі платформалар мен мүмкіндіктер пайдаланылады: – ұялы байланыс (SMS хабарламалар); – мобильді қосымшалар және жедел хабаршылар; – Интернеттегі чаттар мен форумдар; – электрондық пошта (хабарламаларды жіберу); – әлеуметтік желілер (В Контакте, Instagram, YouTube, TikTok және т.б.); – бейнехостинг қызметтері; – ойын сайттары және виртуалды ойын әлемдері. Қазіргі кезеңдегі кибербуллинктің алдын алу мәселелері Серия «Право». № 1(105)/2022 91 Буллинг пен кибербуллинг тығыз байланыста болады. Өйткені шынайы өмірде буллингке ұшыраған бала әлеуметтік желілерде кибербуллингке жиі ұшырайды. Буллинг оқушының білім сапасына да әсер етеді. Буллингке ұшыраған оқушылардың сабақ үлгерімі нашарлайды, агрессивті мінез-құлқ пайда болады, тіпті алкогольдік және нашақорлық заттарды пайдалану қаупі туындайды. Көптеген мемлекеттерде буллингке қарсы тұру бойынша шаралар жасалуда.

Шетелдік тәжірибе көрсеткендей буллингке қарсы ескерту және алдын алу бағдарламаларын қабылдау мектептегі зорлық-зомбылықты 25 пайызға төмендетеді.

Өкінішке орай, Қазақстанда кәмелетке толмағандардың арасындағы кибербуллинг профилактикасы бойынша мұғалімдерді және ата-аналарды, құқық қорғау органдары қызметкерлерін дайындайтын кешенді бағдарламалар жоқ. Кәмелетке толмағандардың қауіпсіздігін қамтамасыз етуге байланысты ақпараттық кеңістіктегі мінез-құлықтың этикалық нормаларын нығайту бойынша ресми түсінік болмай тұр. Балалар мен жасөспірімдердің әлеуметтік желілердегі ережелер мен әдістер туралы білімдерін жетілдіру арқылы және кәмелетке толмағандармен жұмыс жасайтын мамандардың өзара тығыз жұмыс жасауы арқылы ғана кибербуллингпен күрес тиімді болады.

Жалпы білім беру ұйымдары мектеп оқушыларының медиа құзыреттілігін дамытуға жағдай жасау үшін жауап беруі керек. Бұл оқушылардың психологиялық денсаулығын сақтауға, оқушылардың физикалық және әлеуметтік жағдайын қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

Буллингтің құрбаны болған балалардың отбасында дене жарақатын келтіру, зорлық-зомбылық әдістері басым болады немесе бала гиперқадағалау да болып, оны әлсіз және дәрменсіз болуға алып келеді. Оған әсер ететін себептерге ата-аналарының ажырасуы, қайтадан отбасын құруы, атаанасының біреуінің қайтыс болуы, отбасылық дағдарыс жатады.

Д.Олвеус өзінің «Буллинг в школе: что мы знаем и что мы можем сделать» атты кітабында агрессорлар мен оның құрбандарына қатысты сипаттама береді. Оның пайымдауынша, агрессорларға мынадай белгілер тән:

- басқаларды өзіне өте қатты бағынышты қылу;
- үлкендерге, мұғалімдерге және ата-анасына қарсы агрессия мен бағынбаушылық көрсету;

- құрбандарға ешқандай аяушылықтың болмауы.

Ал құрбандарға қатысты белгілер:

- ұялшақ және тұйық;
- өзіне-өзі сенімді емес;
- құрбыларына қарағанда депрессияға және суицидке бейім;
- жақын достары (құрбылары) болмайды.

Білім беру мекемелерінде педагогтердің да буллингке әсер ету жағдайлары кездеседі. Оқытушы тарапынан қудалаудың құрбанына девиантты мінез-құлықты, оқу үлгерімі нашар, әлеуметтік мәртебесі төмен отбасынан шыққан балалар ұшырайды. Буллингке қатысушылардың тағы бір субъектісіне куәгерлерді жатқызуға болады. Олар бақылаушылық қызмет атқарып, бейтараптық көрсетеді. Болып жатқан қудалау процесінде көрермен болады және агрессорды қудалауды жалғастыруына итермелейді. Куәгерлердің рөлі өте жоғары болып табылады. Өйткені қудалауды мақұлдайтын болса, зорлық-зомбылық одан ары жалғасады. Ал қудалаудың құрбаны жағына шығып, оған қолдау көрсететін болса, буллингтің тоқтауына алып келуі мүмкін. Көп жағдайда куәгерлер қудалаудың құрбаны жағына шығуға қорқады, өйткені өздері қудалауға ұшырауы мүмкін. Сөйтіп рөлдерді бөлу буллингтің міндетті белгісі болып табылады. Бұл рөлдерді бөлу кибербуллингте де жалғасады. Еліміздегі кейбір мектептерде буллингтің алдын алу мақсатында антибуллингтік комитеттер құрыла бастады. Антибуллингтік комитет — мектеп әкімшілігі, мұғалімдер ұжымы, ата-аналар комитеті өкілдері, психолог және белсенді оқушылардан тұратын атқарушы орган. Олар буллингке қарсы саясатты жүзеге асыруға көмектеседі. Антибуллинг комитет педагогтер мен оқушылар және оның ата-аналары арасындағы қудалауға қарсы мәселелерді шешетін «көпір» болып

табылады. Бұл ұйымның негізгі мақсаты: – буллингтен қауіпсіз органы қалыптастыру; – кәмелетке толмағандардың қиын жағдайға тап болған кезінде оны шешудің әдістеріне үйрету; – ақпараттық үгіт-насихат жүргізу; – қудалау фактілері бойынша өтініштерді қарастыру және шұғыл түрде әрекет ету. С.К. Күмісбеков, С.М. Сабитов, М.Т. Акимжанова 92 Вестник Карагандинского университета Ақпараттық қауіпсіздік және кибербуллингтің профилактикасы бойынша міндетті түрде танымдық сабақтар өткізілуі қажет. Бұл сабақтардың өткізілу әдістері оқушылардың жас ерекшеліктеріне байланысты бейімделуі тиіс. Қазіргі уақытта буллингке қарсы әрекет ету үшін медиация институты тәжірибеге енгізілуде.

Қазақстан Республикасының «Медиация туралы» заңының 2–бабына сәйкес, медиация — тараптардың ерікті келісімі бойынша жүзеге асырылатын, олардың өзара қолайлы шешімге қол жеткізуі мақсатында медиатордың (медиаторлардың) жәрдемдесуімен тараптар арасындағы дауды (дау–шарды) реттеу рәсімі деп қарастырылған.

Мектеп медиациясының мақсаты — кәмелетке толмағандар арасындағы қақтығыстар деңгейін төмендету, оларды реттеу және қауіпсіздік органы қалыптастыру.

Бастауыш сыныптарда балалардың физикалық және психикалық деңгейін, жасын ескере отырып, медиатордың міндетін сынып жетекшісі атқарады. Зерттеушілердің көзқарасы бойынша, орта сыныптарда медиаторлар үйірмесін немесе клубтарын құрған тиімді болады. Ал жоғарғы сыныптарда медиатор ерікті негізде жүргізіледі немесе мектеп тарапынан қаржылануы мүмкін.

Америкалық ғалымдардың пайымдауынша, мектеп медиациясы мектептің әкімшілігі тарапынан ғана қолдау таппауы керек, қажет болса, материалдық жағынан көмек көрсетілуі тиіс. Яғни, ол медиация процесіне қатысушылардың құлшынысын арттырады. Буллингке қарсы мәселелерді шешу барысында медиацияның атқаратын пайдасы көп. Егер оның жұмысының алгоритімін дұрыс құрастыра білсек тиімділігі артады.

Өкінішке орай біздің елімізде осы саланың мамандарын дайындау немесе қайта даярлау механизмі дұрыс дамымаған. Балаларды зорлық–зомбылықтың кез келген түрінен қорғау үшін бюджеттен жаңа мемлекеттік бағдарлама бойынша 2020–2025 жылдарға 2,4 млрд теңге (жылына — 400 млн. теңге) бөлінген.

«Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне бала құқықтарын қорғау мәселесі бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» ҚР заң жобасы әзірлену үстінде. Бұл заң балалардың Интернет желісіндегі құқықтарын қорғайды деп ойлаймыз. Осы заңда алғаш рет «буллинг» түсінігі беріледі және Білім және ғылым министрлігі кәмелетке толмағандарға қатысты буллингтің алдын алу ережелерін әзірлеп, бекіте алады. Қазақстан ғылымында кибербуллинг процесі енді ғана зерттеле бастады. Негізінен кибербуллингтің таралуы интернет–технологиялардың дамуымен және интернет–агрессия жағдайларының ұлғаюымен байланысты. Осының салдарынан зорлық–зомбылыққа бейім жасөспірімдер белсенділігі артады. Кибербуллинг феномені дәстүрлі сипаттағы буллингке ұқсас болғанымен, бірақ оның өзіндік ерекшеліктері бар екенін естен шығармауымыз керек (анонимділік, уақытсыздық және трансшекаралық, аудиторияның шексіздігі). Кибербуллингті буллингтің бір түрі деп айтуымызға болады. Бірақ бұл құбылыс өзіндік өте күрделілігімен және тез таралуымен ерекшеленеді. Кибербуллингтің пайда болуы интернет желісінің дамуымен байланысты. Жоғарыда аталған пікірлерді және шетелдік ғалымдардың еңбектерін саралап, нәтижелерін ескере келе, мынадай анықтама береміз: Кибербуллинг — белгілі бір уақыт ішінде топ немесе жеке тұлғаның электрондық құралдарды қолдана отырып, жүйелі түрде жәбірленушіні қудалауға бағытталған қасақана агрессивті әрекеттер.

ҚОРЫТЫНДЫ

Ұзақ уақытқа дейін балалар арасындағы бірін–бірі қорлауы олардың есею процесінің бір бөлігі ретінде қаралып, ғалымдармен қажетті деңгейде зерделенбей келді. Балалардың өзіне–өзі қол жұмсауының өсуі ғалымдар тарапынан буллингке деген көзқарастың өзгеруіне алып келді. Қазақстан Республикасында осындай әлеуметтік құбылысқа деген құқықтық және қоғамдық көзқарас қалыптасып келеді. Қазақстан Республикасы Қоғамдық денсаулық сақтау ұлттық орталығының «денсаулыққа қатысты мектеп жасындағы балалардың мінез-құлығының» (Health behavior in school-aged children (HBSC)) мәліметі бойынша 11 мен 15 жас аралығындағы жасөспірімдердің 20 %-ы мектептегі буллингке ұшыраған. Балалар арасындағы буллинктің кең тарауына мынадай себептер әсер етеді: – құқықтық нигилизм, билік және құқық қорғау органдарына деген сенімсіздік; – бұқаралық ақпарат құралдарының әсері және зорлық-зомбылық пен қатыгездікті насихаттау; – балалар үшін тегін үйірмелер мен секциялардың аздығы. Қазіргі кезеңдегі кибербуллинктің алдын алу мәселелері Серия «Право». № 1(105)/2022 93 Жасөспірімдік шақтағы қорқыту мен кибербуллинг проблемасы бойынша отандық және шетелдік философиялық, социологиялық, психологиялық-педагогикалық әдебиеттерді талдау цифрлық ортада жасөспірімдердің алдын алудың негізгі бағыттарын тұжырымдауға мүмкіндік берді:

– «кибербуллинг» түсінігін қазақстандық заңнамаға енгізу қажеттігі уақыт талабы болып отыр;

– кибербуллинг және буллинг профилактикасымен айналысатын педагогтардың психологияпедагогикалық шеберлігін жоғарлату;

– киберқауіпсіздікті қамтамасыз ететін «киберполицияны» құруымыз керек.

Ең бастысы қайірі қалыптасқан жағдайда өмір сүруді үйрену және «жаңа қауіптерге» тез арада төтеп бере алуға бейімделуіміз қажет.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР

1 Кибербуллинг, или травля в Интернете: Разбираемся и советуем как от него защититься [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://cabar.asia/ru/kiberbulling-ili-travlya-v-internete-razbiraemsya-i-sovetuem-kak-ot-nego-zashhititsya>.

2 80 % жертв кибербуллинга среди подростков — девочки — эксперт [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://khabar.kz/ru/news/obshchestvo/item/128288-80-zhertv-kiberbullinga-sredi-podrostkov-devochki-ekspert>.

3 Мемлекет басшысы Қ.–Ж.К. Тоқаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. «Жаңа жағдайдағы Қазақстан: іс-қимыл кезеңі». 2020 жылғы 1 қыркүйек [Электрондық ресурс]. — Қолжетімділік тәртібі: https://www.akorda.kz/kz/addresses/addresses_of_president/memleket-basshysy-kasym-zhomart-tokaevtyn-kazakstan-halkynazholdauy-2020-zhylgy-1-kyrkuiek

4 В 2021 году выявлено около 140 тысяч фактов кибербуллинга в социальных сетях [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://inbusiness.kz/ru/last/vy-eshe-multfilmy-sozdajte-nigmatulina-ne-ustroila-rabota-po-zashite-ot-kiberbullinga>

5 Latane B. Ten years of research on group size and helping / B. Latane, S. Nida // Psychological Bulletin. – 1981. Retrieved from <https://doi.org/10.1037/0033-2909.89.2.308>

6 Olweus D. Victimization by peers: Antecedents and long-term outcomes / D. Olweus // Lawrence Erlbaum Associates, 1993. Retrieved from <https://doi.org/10.4324/9781315799544-25>

7 Benjamini Y. Controlling the false discovery rate: A practical and powerful approach to multiple testing. / Y. Benjamini, Y. Hochberg // Journal of the Royal Statistical Society, 1995. Ъ

- 8 Slonje R. Cyberbullying: Another main type of bullying? / R. Slonje, P.K. Smith // Scandinavian Journal of Psychology, 2008. Retrieved from <https://doi.org/10.1111/j.1467-9450.2007.00611.x>
- 9 Tokunaga R.S. Following you home from school: A critical review and synthesis of research on cyberbullying victimization. / R.S. Tokunaga // Computers in Human Behavior. – 2010. Retrieved from <https://doi.org/10.1016/j.chb.2009.11.014>
- 10 Французские власти пытаются остановить неожиданную травлю детей, рожденных в 2010 году [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://www.bbc.com/russian/news-58603527>
- 11 Интернет-троллей в Британии будут сажать на два года [Электронный ресурс]. — Режим доступа: https://www.bbc.com/russian/uk/2014/10/141019_uk_to_jail_internet_trolls
- 12 Подростки в соцсетях: небезопасная жизнь [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://www.bbc.com/russian/features-42705761>
- 13 What Is Cyberbullying. Retrieved from: <https://www.stopbullying.gov/cyberbullying/what-is-it>
- 14 Sam Cook Cyberbullying facts and statistics for 2018—2021. — Retrieved from: <https://www.comparitech.com/internetproviders/cyberbullying-statistics/>
- 15 National Crime Prevention Council (2021). Stop Cyberbullying Before it Starts. Retrieved from <https://archive.ncpc.org/resources/files/pdf/bullying/cyberbullying.pdf>
- 16 Ferrara P., Ianniello F., Villani A., Corsello G. (2018). Cyberbullying a modern form of bullying: let's talk about this health and social problem. / P. Ferrara, F. Ianniello, A. Villani, G. Corsello // Italian Journal of Pediatrics, 2018. <https://doi.org/10.1186/s13052-018-0446-4>
- 17 Кибербуллинг. Или немного об Интернет-травле. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=37000746#pos=5;-88
- 18 В Казахстане законодательно закрепят понятие «буллинг». [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://mkz.kz/social/2021/03/10/v-kazakhstane-zakonodatelno-zakrepyat-ponyatie-bulling.html>
- 19 Ноэль-Нойман Э. Общественное мнение. Открытие спирали молчания / Э. Ноэль-Нойман; пер. с нем. Н.С. Мансурова. — М.: Прогресс-Академия; Весь Мир, 1996. — 352 с.
- 20 Барышева К.А. Определения понятия и общественно опасной природы киберсталкинга / К.А.Барышева // Адвокат. — 2016. — № 10. — С. 60–66.
- 21 Olweus D. Bullying at School: What we know and what we can do / D. Olweus. – Oxford: Blackwell Publishers, 1993.
- 22 «Медиация туралы» Қазақстан Республикасының 2011 жылғы 28 қаңтардағы № 401-IV Заңы. [Электрондық ресурс]. — Қолжетімділік тәртібі: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1100000401>
- 23 Cate Malek. School Mediation Programs / Cate Malek. — Retrieved from: <https://www.beyondintractability.org/coreknowledge/school-based-medi>

Байгожина Д.С.

КГУ «Общеобразовательная школа №12» г.Кокшетау отдела образования по городу Кокшетау управления образования Акмолинской области", г. Кокшетау, Республика Казахстан, e-mail:baigozhina1098@mail.ru

***Аннотация:** агрессивное поведение в Интернет-пространстве становится все более распространенным среди подростков в Казахстане и за рубежом. В настоящее время киберзапугивание становится очень распространенной и самой актуальной проблемой. Этот тип психологического насилия чаще встречается у подростков в школе. С развитием информационных технологий и других средств связи преследование подростков перешло из реальной жизни в интернет. В статье представлен обзор некоторых современных*

зарубежных исследований, посвященных изучению проблем буллинга и киберзапугивания в образовательной среде. Кроме того, в зарубежной литературе рассматривается изучение современных технологий и киберзапугивания среди подростков и молодежи через Интернет. Дается краткое описание основных особенностей данной проблемы, анализируются основные причины киберзапугивания. Особое внимание в казахстанском законодательстве уделено отсутствию эффективных средств защиты от киберзапугивания. Авторы делают вывод, что небольшие размеры наказаний и отсутствие судимости по этим категориям дел вызывают у граждан чувство безнаказанности и привели к росту киберзапугивания. В статье предлагается введение практики медитации для эффективной борьбы с буллингом. Раскрыты вопросы необходимости разработки профилактических мероприятий и дальнейшего изучения проблемы, направленных на предотвращение возникновения и развития преследований среди учащихся. Это исследование позволяет разработать меры по предотвращению и предотвращению киберзапугивания. Обоснована необходимость изучения киберзапугивания силами педагогов, психологов, социологов и юристов.

Ключевые слова: киберзапугивание, агрессия, предотвращение буллинга, виды киберзапугивания, зарубежный опыт, девиантное поведение, посредничество, насилие.

D.S.Baigozhina

KSU "Secondary school No. 12" in Kokshetau of the education department for the city of Kokshetau of the education department of the Akmola region", Kokshetau, Republic of Kazakhstan.

Abstract: *aggressive behavior in the internet space has become more common among adolescents in Kazakhstan and abroad. Currently, cyberbullying is becoming very widespread and the most pressing problem. This type of psychological abuse is often exposed to adolescents at school. With the development of Information Technology and other means of communication, the persecution of adolescents has moved from real life to the Internet. The article provides an overview of some modern foreign studies devoted to the study of the problems of bullying and cyberbullying in the educational environment. In addition, it is considered in foreign literature that has studied cyberbullying among adolescents and young people through modern technologies and the Internet. A brief description of the main features of this problem is given, the main causes of cyberbullying are analyzed. Particular attention is paid to the lack of effective means of protection against cyberbullying in the legislation of Kazakhstan. The authors conclude that the insignificant amount of punishment and the lack of criminal record in these categories of cases create a sense of impunity in citizens and have led to an increase in cyberbullying. The article proposes to introduce the practice of meditation to effectively combat bulling. The issues of developing preventive measures aimed at preventing the occurrence and development of harassment among students and the need for further study of the issue are revealed. This study allows us to develop measures to prevent and prevent cyberbullying. The need to study cyberbullying is justified by the efforts of teachers, psychologists, sociologists and lawyers.*

Keywords: *cyberbullying, aggression, bullying prevention, types of cyberbullying, foreign experience, deviant behavior, mediation, violence.*

МРНТИ 15.41.49

Д.В. Лепешев¹, Д.А. Доскенова²

¹к.п.н., ассоциированный профессор, заведующий кафедрой Педагогика и психологии, Кокшетауский университет имени Ш. Уалиханова, г. Кокшетау, 020000, Республика Казахстан, ORCID 0000-0002-9899-2831 E-mail: d_Lepeshev@mail.ru

²магистр пед наук, Кокшетауский государственный университет им. Ш. Уалиханова, г. Кокшетау, 020000, Республика Казахстан, E-mail: dkakimova@inbox.ru

АНАЛИЗ ПРОБЛЕМЫ НАСИЛИЯ НАД ДЕТЬМИ В СЕМЬЯХ: КАЗАХСТАН И МИРОВОЕ СООБЩЕСТВО

Аннотация: Статья посвящена актуальной на сегодняшний день проблеме насилия над детьми в семье. Рассмотрены факторы насилия, а также их влияние на выбор стиля воспитания, виды насилия и их характеристики. Приведены статистические данные насилия над детьми в семьях в Казахстане и в мире. В заключение предложено решение данной проблемы посредством системного подхода.

Ключевые слова: дети, родители, специалисты по защите прав детей, насилия, физическое насилие, психологическое насилие, сексуальное насилие, семья, стиль воспитания.

ОСНОВНЫЕ ПОЛОЖЕНИЯ

Конвенция о правах ребенка была принята резолюцией 44/25 Генеральной Ассамблеи от 20 ноября 1989 года. После обретения независимости Конвенцию о правах ребенка февраля 1994 года, ратифицировал и Казахстан.

Государства-участники настоящей Конвенции, должны

- 1) обеспечить права детей на особую помощь и заботу;
- 2) предоставить семье как основной ячейке общества и естественной среде для роста и благополучия всех ее членов и особенно детей необходимую защиту и содействие, с тем чтобы она могла полностью возложить на себя обязанности в рамках общества,
- 3) принимать во внимание, что, как указано в Декларации прав ребенка: «ребенок, ввиду его физической и умственной незрелости, нуждается в специальной охране и заботе, включая надлежащую правовую защиту, как до, так и после рождения»
- 4) признавать, что во всех странах мира есть дети, живущие в исключительно трудных условиях, и что такие дети нуждаются в особом внимании,
- 5) учитывать важность традиций и культурных ценностей каждого народа для защиты и гармоничного развития ребенка,
- 6) признавать важность международного сотрудничества для улучшения условий жизни детей в каждой стране, в частности в развивающихся странах[1].

Закон Республики Казахстан «О правах ребенка в Республике Казахстан» от 8 августа 2002 года № 345, который регулирует отношения, возникающие в связи с реализацией основных прав и законных интересов ребенка, гарантированных Конституцией Республики Казахстан, исходя из принципов приоритетности подготовки детей к полноценной жизни в обществе, развития у них общественно значимой и творческой активности, воспитания в них высоких нравственных качеств, патриотизма и гражданственности, формирования

национального самосознания на основе общечеловеческих ценностей мировой цивилизации[2].

Однако на сегодняшний день проблема насилия в отношении детей остается нерешенной. К сожалению, действующее законодательство неэффективно и по сути, наши дети остаются один на один со своими проблемами.

ВВЕДЕНИЕ

По данным исследования Детского фонда Юнисеф Казахстан 67% представителей взрослого населения применяют насилие в целях дисциплинирования детей дома. В частности, 65% взрослых применяли психологическое насилие и 39% применяли физическое насилие в целях дисциплинирования детей. Кроме того, 37% взрослых лиц применяли как психологическое, так и физическое насилие в целях дисциплинирования [3].

Объект процесс возникновения насилия над детьми в семье.

Предмет психологические факторы насилия в семье.

Цель определение психологических факторов насилия и их влияние на распространения жестокого обращения над детьми в семьях.

Теоретическая значимость исследования заключается в том что

- 1) определены проблемы насилия над детьми в семьях и факторы их возникновения;
- 2) выделены показатели психологических факторов возникновения насилия над детьми в семьях и их взаимосвязь со стилями воспитания.

Актуальной и наиболее обсуждаемой в казахстанском обществе остаётся тема насилия, которое включает в себя такие виды как: физическое, психологическое, вербальное, эмоциональное, экономическое, сексуальное и моральное.

Физическое насилие представляет собой запугивание, шантаж. Может проявляться как изоляция от окружающего мира и ограничение свободы путём применения физической силы. Существует тенденция к тому, что мужчины жестоко обращаются именно с мальчиками, а женщины - с девочками, и биологический отец был наиболее частым подозреваемым преступником. Известные факторы риска физического насилия, такие как безработица, жестокие отношения с супругами, злоупотребление психо- активными веществами и наркотиками и плохое психическое здоровье, были обнаружены в нескольких семьях, часто среди привлеченных к ответственности преступников.

Психологическое насилие, это насилие оказываемое проявлением ярости и «газлайтинга». «Газлайтинг» - один из видов психологического насилия, главной особенностью является стремление вызвать у жертвы сомнения в собственной адекватности, окружающим людям и в целом объективности[4]. Так же, психологическое насилие проявляется в молчание и пристальной взгляде в целях объявить жертве «байкот».

Вербальное насилие, проявляется в крайности громкости и смены тона голоса. К жертве могут обращаться саркастично и требовательно, применяя оскорбления. В дальнейшем, нападающий – не извиняется. Эмоционально насилие, является видом насилия, в котором используется игра на эмоциях жертвы, таких как смущение и чувство вины, чрезмерные обвинения. Жертва при этом испытывает незащищенность и отчужденность. Экономическое насилие. Жертве может быть перекрыт финансовый доступ, в целях «понимания своей ошибки». Так же, в личную жизнь и работу жертвы вмешиваются без её согласия.

Сексуальное насилие, проявляется к жертве в форме яростной ревности, разжигание страха, угрозой измены, наличие ультиматумов, действия унижающие достоинство партнера,

а так же сексуальные действия против воли человека. Моральное насилие это дихотомическое мышление. То есть, когда партнер делит людей на 2 типа. Те, кто согласны с ним и те кто не согласен. При этом он высмеиваем, унижает, и может демонстрировать предубеждение по отношению к другим утверждениям партнера. В ходе чего, тот становится жертвой.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ

В процессе исследования нами использовались теоретические методы анализа и синтеза, а также обобщение методической, педагогической литературы по исследуемой проблеме.

РЕЗУЛЬТАТЫ

Чаще всего причинами насилия со стороны родителя в адрес ребенка являются неуправляемые срывы и расстройства самого родителя или же желание добиться его послушания и «переучить» правильному поведению.

Факторами насилия в семье могут выступать как психологические, материальные, социальные, культурные так и самой структурой семьи, моделью взаимоотношений в ней.

1) К материальным факторам относят низкий доход семьи, безработица, отсутствие социальной помощи, плохие условия проживания.

2) К социальным факторам относят неполные семьи, молодые семьи, многодетные семьи;

3) К культурным факторам относят мировоззрения, ценности, культуру, традиции, обычаи;

4) К модели взаимоотношений в семье относят Конфликтные отношения между членами семьи, проблемы между самими родителями, межпоколенная передача;

5) К психологическим относят психологические особенности личности родителя, психологическое здоровье родителя.

Остановимся на психологических факторах более подробно.

Под психологическими особенностями личности родителя мы подразумеваем его акцентуации характера, темперамент, эмпатийность, под психологическим здоровьем родителя чаще всего выступают деструктивное поведение: разного рода зависимости (алкоголизм, наркомания, гэмблинг), склонность к суицидальному поведению, нервозность, депрессивность. конформность.

Данные психологические факторы влияют и на стиль семейного воспитания в целом. В научной литературе принято выделять 6 стилей семейного воспитания:

- 1) гипоопека;
- 2) гиперопека;
- 3) хаотичный;
- 4) демократический/ гармоничный;
- 5) эмоционального отчуждения;
- 6) авторитарный.

Самыми благоприятными условиями для развития ребенка является демократический стиль семейного воспитания. В стили воспитания как гипоопека родители процесс воспитания пускают на самотек. В данном стиле ребенку предоставлена полная свобода действий, родители не контролируют жизнь ребенка, следовательно и насилия в адрес ребенка как

такового здесь отсутствует. При гиперопеке родители чрезмерно заботятся о своих детях, что также не подразумевает под собой насилие над ребенком.

В каких же семьях возможны случаи насилия над детьми со стороны родителей? Мы считаем в хаотичных, эмоционально отчужденных и авторитарных семьях.

Хаотичный стиль воспитания. В данном стиле родители непоследовательны в своих методах воспитания. Психологическими факторами могут послужить акцентуации характера родителя, разные темпераменты супругов, что порой ведет к конфликтам в семье. На фоне постоянных конфликтов у родителей возникает нервозность, и как итог у них возникают психологические срывы. Как правило, человек срывается на менее беззащитном, то есть на ребенке. Согласно защитным механизмам по З. Фрейду чаще всего это замещение.

Стиль воспитания эмоциональное отчуждение. Такой стиль свойственен эгоцентричным родителям либо родителям, страдающим от разного рода зависимостей (алкогольная, наркотическая, азартные игры). Для эгоцентричных родителей ребенок чаще всего является помехой в достижении поставленных ими целей (например, карьерный рост), следовательно, все свои неудачи они также связывают с ним. Неудовлетворенность жизнью приводит к депрессии, нервозности, агрессии, что в свою очередь вымещается на ребенке за его любой незначительный проступок. Если рассматривать деструктивное поведение, то такие родители имеют психические расстройства личности и не способны в должной мере выполнять свои обязанности. Такие люди эмоционально неустойчивы, агрессивны, тревожны, имеют выраженные акцентуации характера (демонстративный, застревающий, циклоидный). Аддиктивное поведение родителей приводит к тому, что ребенок остается без контроля, или же контроль осуществляется периодически. Будучи предоставленными самим себе дети в последующем перестают «слушать» своих родителей и возникает конфликт в детско-родительских отношениях, а учитывая что родители имеют психологические расстройства и не могут контролировать свои эмоции и поведение, то зачастую конфликт переходит в рукоприкладство или же в другой вид насилия.

Авторитарный стиль. При использовании авторитарного стиля воспитания, родители подавляют инициативу своего ребенка, строго направляя и контролируя его поступки и действия. Они прибегают к физическим наказаниям даже за незначительные ошибки, насильственным методам, крикам и запретам. В такой семейной обстановке детям недостаёт прежде всего материнской или отцовской любви, нежности и заботы. Единственной целью таких родителей является произрастить послушного и покорного ребенка. Родители в большинстве своем случаи конформные личности, т.е. очень сильно подвержены влиянию общественности, его мнению. Социальные ожидания по отношению к ребенку в нашем обществе зачастую завышены. На сегодня в обществе сложилось мнение, что ребенок – сверхценность. Сверхценность ребенка накладывает на родителей еще большую ответственность и это приводит к родительскому выгоранию. Естественным процессом в выгорании является возникновение нервозности и раздражительности, внезапные вспышки гнева, частые смены настроения.

Еще одним немаловажным фактором распространения насилия над ребенком в семье это меры реагирования общественности на факты жестокого обращения родителей со своими детьми.

Согласно проведенному исследованию в Казахстане, около четверти взрослого населения (26%) предпочитает не вмешиваться, когда они становятся свидетелями случаев, когда ребенка ударили или побили. Однако большинство, а именно 63% представителей взрослого населения, проявляют активное желание вмешаться и помочь пострадавшему

ребенку. Несмотря на это, только 34% респондентов заявили, что они готовы перейти к официальному разбирательству данного случая. Отчет о происшествии в полицию подали бы лишь 25% опрошенных, а 14% выбрали бы путь обратиться за помощью к социальному работнику или сотруднику системы защиты детей.

Ответы на вопрос «Насколько серьезной является проблема физического насилия в отношении детей в семьях Казахстана» специалистов по защите детей и системы правосудия в процентном соотношении незначительно отличались от простых граждан Казахстана. Так эту проблему считают незначительной всего 11% опрошенных специалистов, среди взрослого населения это 12%; умеренной проблемой считают 42% специалиста и 30 % опрошенных граждан; серьезной проблемой 35% специалистов и 46% опрошенного взрослого населения. Кроме того, 64% специалистов по защите детей и системы правосудия и 46% представителей взрослого населения считают, что психологическое насилие в отношении детей в семьях является «серьезной проблемой» в Казахстане.

Итого специалисты по защите детей и системы правосудия не считают физическое насилие 41% и психологическое насилие 36% серьезной проблемой казахстанского общества.

В казахстанских семьях часто происходят межпоколенческие циклы насилия над детьми в семье. Исследование показало, что 67% опрошенных взрослых людей применяют физическое насилие в целях дисциплинирования детей. Из них 65% применяют психологическое насилие, 39% применяют физическое насилие и 37% применяют как физическое так и психологическое насилие над своими детьми.

Таким образом, родители, которые в своем детстве подвергались психологическому или физическому насилию со стороны своих родителей, также подвергают насилию своих детей.

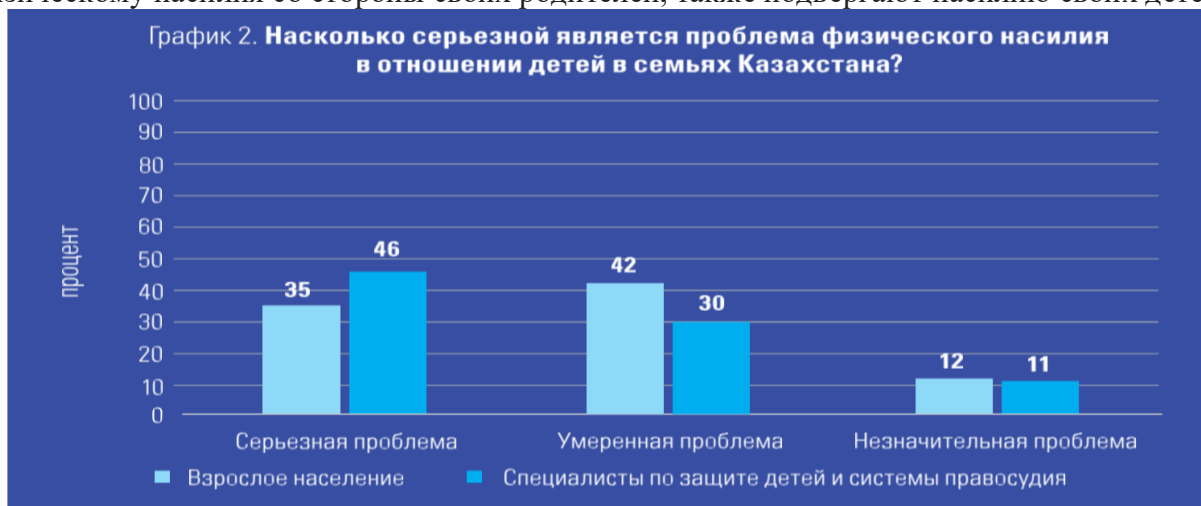

Рисунок 1. График отношения взрослого населения Казахстана и специалистов по защите прав детей на проблему физического насилия над детьми.

Такие результаты, позволяют нам сделать вывод, что наше население, в том числе и специалисты в области защиты прав детей, в принципе не считают серьезной проблемой физическое насилие в отношении детей в семьях.

Рисунок 2. График отношения взрослого населения Казахстана и специалистов по защите прав детей на проблему сексуального насилия над детьми.

По данным исследования Юнисеф 26% специалистов по защите прав детей не считают серьезной проблемой сексуальное насилие над детьми в Казахстане. Это очень значительная цифра, учитывая тот факт, что с каждым годом растет число зарегистрированных случаев сексуальное насилие над детьми, а не зарегистрированных случаев больше как минимум в 2 раза.

Согласно исследованию Юнисеф, законодательство направленное, на решение проблемы в данной области неэффективно внедряется, существенную роль в этом занимают специалисты по защите прав ребенка, которые, зачастую не знают законы и свои обязанности. Специалисты должны на постоянной основе проходить обучение для повышению уровня своей квалификации [3].

ОБСУЖДЕНИЕ

Серьезной проблемой остается менталитет казахстанского общества на насилие в семье в целом, и над детьми в частности. Так в нашем обществе тесно переплетены культурные факторы (например, мировоззрение) и психологические факторы насилия в семье над детьми. К сожалению, даже в наше время такое понятие как «ұят» все еще присутствует в обществе. Данное понятие как культурный фактор сильно влияет на родителя, особенно если его личность конформная. Умалчивание данной проблемы, только усугбляет ситуацию насилия над детьми в семье.

Изучив статистические данные, что примерно 90 000 детей в мире ежегодно подвергаются сексуальному насилию, необходимость документирования и оценки глобальных усилий по предотвращению сексуального насилия в отношении детей никогда не была более важной. Страны были ранжированы в соответствии со средой, в которой происходит сексуальное насилие в отношении детей и в данный момент решается проблема с правовой базой для защиты детей, обязательствами их правительств и способностью инвестировать в соответствующие ответные меры, а также вовлеченностью промышленности, гражданского общества и средств массовой информации в борьбу с этой проблемой.

82.7	United Kingdom	62.4	Brazil	52.8	Romania	47.3	Kazakhstan
81.5	Sweden	58.2	Serbia	52.7	Mexico	47.0	Indonesia
75.3	Canada	57.6	India	52.5	Cambodia	46.4	Nigeria
74.9	Australia	57.0	Turkey	52.4	El Salvador	45.9	Russia
73.7	United States	56.1	South Africa	50.8	Sri Lanka	45.4	Argentina
73.1	Germany	55.3	Philippines	50.6	Albania	43.7	China
71.6	South Korea	54.2	Tanzania	49.7	UAE	42.9	Vietnam
69.7	Italy	53.8	Kenya	49.4	Jamaica	37.8	Mozambique
65.2	France	53.7	Uganda	49.3	Mongolia	31.2	Egypt
63.8	Japan	53.4	Malaysia	48.8	Rwanda	28.3	Pakistan

Рисунок 3. Ранжирование стран в соответствии со средой, в которой происходит сексуальное насилие в отношении детей.

Мы задаемся вопросом «Почему в определенных странах высокий уровень насилия по отношению к детям?». Можно сделать вывод, что распространенность сексуального насилия и эксплуатации детей не привязана к уровню дохода страны. Несколько стран с высоким и средним уровнем дохода попали в нижний квартиль индекса, включая Китай, Аргентину и Россию, и только три из первой десятки стран получили оценку не менее 75 баллов. Это означает, что по-прежнему существуют «существенные пробелы в условиях защиты детей даже в самых богатых странах». Такая форма насилия, как сексуальная эксплуатация по-прежнему остается наиболее выявляемой, как форма торговли людьми. В большинстве регионов женщины чаще выявляются как жертвы торговли людьми в целях сексуальной эксплуатации, но в Центральной Америке и Карибском бассейне в качестве жертв выявляются дети. Рассматривая таблицы с данными, мы наблюдаем, что 26 из 40 стран, имеют правоохранительные органы для борьбы с сексуальной эксплуатацией детей, но только в восьми есть специальный бюджет. Такое недостаточное распределение ресурсов, а также все более распространяющийся онлайн-характер эксплуатации затрудняют борьбу как с национальными, так и с транснациональными преступлениями/

По данным официальной статистики в Германии, в период 2019 года, жертвами жестокого поведения стали более 50 тысяч детей. Часть этой группы составляют дети младших возрастов, где дети в возрасте до 3ех лет составили 20% от всего количества, примерно 11 тысяч. У детей, не достигших года, была зафиксирована самая высокая распространенность виктимизации. Виктимизация – это процесс становления человеком жертвой. Виктимизация - это сложный процесс, который может включать в себя несколько этапов. Первый из них - первичная виктимизация - включает в себя взаимодействие между преступником и жертвой в процессе совершения преступления, а также последствия этого взаимодействия или самого преступления. Второй этап - реакция жертвы на преступление, в том числе возможные изменения в самовосприятии, а также формальные меры, которыми жертва может отреагировать на преступление. Третий этап - последующие взаимодействия жертвы с другими людьми, в том числе с представителями правоохранительных органов, к

которым она может обратиться. Если это взаимодействие тоже оказывает негативный эффект на жертву, его называют повторной виктимизацией [5].

Согласно с исследованием, семьи с высокой психосоциальной нагрузкой составили 27%, с средним значением 36%, а семей с низким показателем 37%. Физическое насилие было установлено в 20% случаев, в то время как психологическое насилие в 30%, а сексуальное насилие в около 2% случаев. Учитывая то, что часть случаев домашнего насилия в каком-либо его виде не зафиксированы, такие показатели являются огромными и указывают на проблему.

Согласно современным исследованиям, наибольший эффект от жестокого обращения был обнаружен для родительского гнева, восприятия ребенка как проблемы, а также для высокого уровня конфликтов и низкой сплоченности семьи. Средний эффект имеет незапланированная беременность и отсутствие социальной помощи. Также в ходе исследования было установлено, что к факторам появления домашнего насилия можно отнести: социально-демографические факторы, родительский стресс, жизненный стресс, отсутствие социальной поддержки, неудовлетворенность в партнерстве, взаимоотношениях, некомпетентность в воспитании детей, напряженность из-за контроля над детьми, проявление злости, депрессия, травматический детский опыт, семейное насилие.

В Соединенных Штатах Америки так же распространена проблема насилия и жестокого поведения над детьми. Учитывая то, что в США каждый год сообщается в среднем о 3,5 миллионах случаев жестокого обращения с детьми, не остается сомнений в надобности нахождения способа решения этой проблемы и помощи-реабилитации пострадавших детей, потом что в будущем есть вероятность, что они также будут обращаться к насилию. Необходимо предотвращать жестокое обращение с детьми, чтобы предотвратить дальнейшие случаи и затронутых детей. Профилактика жестокого обращения с детьми может варьироваться от повышения осведомленности, предоставления поддержки и ресурсов семьям, а также содействия раннему вмешательству и лечению детей, подвергшихся жестокому обращению. В США примерно каждый третий ребенок подвергается расследованию жестокого обращения до достижения 18-летнего возраста[6].

Согласно данным, в 2015 году CPS расследовала или отреагировала на 3,4 миллиона детей и определила, что 683 000 стали жертвами жестокого обращения, что соответствует 9,2 жертвам на 1000 детей по всей стране. Это на 3,8 процента больше, чем в 2011 году. Эти случаи были примерно разделены между мальчиками и девочками. Дети до 3 лет составили 27,7 процента жертв. В разбивке по расе у афроамериканских детей был самый высокий уровень виктимизации, хотя большинство случаев жестокого обращения — 43 процента — произошло среди белых детей. NANSO сообщает, что примерно 75 процентов подвергшихся насилию детей, направленных в CPS, оставались без внимания, около 17 процентов подвергались физическому насилию, 7 процентов подвергались другим видам жестокого обращения и 8 процентов подвергались сексуальному насилию. Мировые оценки сексуального насилия над детьми, опубликованные в Международном журнале общественного здравоохранения, варьируются от 8 до 31 процента для девочек и от 3 до 17 процентов для мальчиков. Также они предоставили информацию о том, что зарегистрировано около 1,5 тысячи детских смертей, где 75% погибших были дети до 3 лет. Многие ситуации, закончившиеся смертью ребенка, свидетельствуют о том, что в этой семье присутствует домашнее насилие над ребенком. Исследование связи между жестоким обращением с детьми и смертью показывает, что дети, ранее подвергшиеся жестокому обращению, умирали от умышленных травм в 5,9 раз чаще, чем дети, о которые не сталкивались с этим[7]

Согласно проведенному в 2017 году опросу среди детей в Казахстане, установлено, что они более часто сталкиваются с насилием со стороны сверстников в школе (5,2%) и на улице (4,2%). Домашнее насилие со стороны взрослых затрагивает 3,6% детей, в то время как 3,3% подвергаются насилию на улице со стороны взрослых. Проведение социологического опроса было необходимо для выявления мнения детей и их родителей о существующей проблематике негативных социальных явлений. Результаты данного исследования подтверждают официальную картину ситуации. [8]

Согласно Краткому аналитическому отчету Юнисеф Казахстан за 2017 год были выявлены следующие показатели насилия в семье в учреждениях закрытого типа (интернаты) над детьми [9]:

	Дети в учреждениях 76	Дети в школах 1 829
Подвергались насилию в семье	79%	62%
Испытывали насилие со стороны родителей/ попечителей	68%	60%
Испытывали психологическое насилие со стороны родителей/попечителей	67%	59%
Испытывали физическое насилие со стороны родителей/ попечителей	39%	17%
Испытывали как психологическое, так и физическое насилие со стороны родителей/попечителей	37%	15%
Испытывали насилие со стороны братьев, сестер	24%	14%

Рисунок 4. Дети сталкивающиеся с насилием.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Насилие над детьми остается продолжающимся кризисом общественного здравоохранения, имеющим серьезные последствия для личной жизни. Чтобы разорвать круг жестокого обращения, необходимо чтобы наше общество скорректировало свой подход к предотвращению жестокого обращения и выделило деньги для предотвращения жестокого обращения с детьми. Больницам следует сотрудничать с партнерами, чтобы реализовать эффективные программы первичной профилактики, которые могут снизить уровень жестокого обращения с детьми, предотвратившая проблема общественного здравоохранения, приводящая к пользе для детей и общества. Учебным заведениям стоит больше внимания уделять данной проблеме и учить детей противостоять данному явлению.

Исходя из представленного материала, считаем что проблемы бытового домашнего насилия над детьми необходимо рассмотреть в последующем исследовании комплексно, опираясь на исследования учёных в области психиатрии, психологии, социологии, юнивеологии и педагогики.

Подводя итоги, можно сделать вывод, что насилие над детьми в казахстанских семьях не редкость. Если сексуальное насилие над детьми еще вызывает общественный резонанс, то физическое и психологическое насилие над детьми воспринимается как норма бытия. Родители чаще всего применяют их в целях дисциплинирования детей в семье, и тем самым оправдывают свои действия.

Мы считаем к решению данной проблемы следует подходить системно:

1) просвещение взрослого населения о последствиях жестокого обращения с детьми в семье :

- возникновение отклонений в процессе формирования личности ребенка;
- конфликт детско-родительских отношений;
- лишение родительских прав;
- уголовная ответственность за выявленный факт насилия над детьми в семье.

2) Повышение квалификации специалистов в области защиты прав детей:

- регулярное дополнительное образование в области прав и обязанностей специалистов.
- привлечение дополнительных действующих лиц в систему защиты прав ребенка для повышения эффективности системы

3) Просвещение детей в учебных заведениях о видах, факторах, причинах , последствиях насилия в семье.

4) Повысить эффективность взаимодействия служб (медицинских, психологических, правоохранительных) в области быстрого реагирования на факты насилия над детьми в семье.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Конвенция ООН о правах ребенка: одобрена Генеральной Ассамблеей ООН 20.11.1989- [Электронный ресурс]. – Режим доступа- https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/childcon.shtml
2. Закон Республики Казахстан «О правах ребенка в Республике Казахстан» от 8 августа 2002 года N 345. -[Электронный ресурс]. – Режим доступа-https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z020000345_
3. Детский фонд ООН (ЮНИСЕФ) в Республике Казахстан. Насилие в отношении детей в семьях в Казахстане:исследование знаний, отношения и практики. Краткий аналитический отчет.-Астана.- 2017 г.-19с.
4. Газлайтинг [Электронный ресурс] : Материал из Википедии — свободной энциклопедии : Версия 134619870, сохранённая в 09:49 UTC 3 декабря 2023 / Авторы Википедии // Википедия, свободная энциклопедия. — Электрон. дан. — Сан-Франциско: Фонд Викимедиа, 2023. — Режим доступа: <https://ru.wikipedia.org/?curid=6196345&oldid=134619870>
5. Trends, Diagnoses, and Hospitalization Costs of Child Abuse and Neglect in the United States of America
https://www.researchgate.net/publication/353301017_Trends_Diagnoses_and_Hospitalization_Costs_of_Child_Abuse_and_Neglect_in_the_United_States_of_America
6. Child Abuse Potential in Young German Parents: Predictors, Associations with Self-reported Maltreatment and Intervention Use <https://link.springer.com/article/10.1007/s10578-021-01157-y>
7. Child sexual abuse: What the statistics tell us
<https://www.theguardian.com/news/datablog/2013/jun/12/child-sexual-abuse-statistics-uk>
8. Министерство образования и науки Республики Казахстан Комитет по охране прав детей Доклад о положении детей в Республике Казахстан-Астана.-2017.-148с.

9. Детский фонд ООН (ЮНИСЕФ) в Республике Казахстан. Насилие в отношении детей в семьях в Казахстане: исследование знаний, отношения и практики. Краткий аналитический отчет.-Астана.- 2017 г.-19с.

REFERENCES

1. Konvenciya OON o pravah rebenka: odobrena Generalnoj Assambleej OON 20.11.1989-[Elektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa-https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/childcon.shtml
2. Zakon Respubliki Kazahstan «O pravah rebenka v Respublike Kazahstan» ot 8 avgusta 2002 goda N 345. -[Elektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa-https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z020000345_
3. Detskij fond OON (YuNISEF) v Respublike Kazahstan. Nasilie v otnoshenii detej v semyah v Kazahstane:issledovanie znaniy, otnosheniya i praktiki. Kratkij analiticheskij otchet.-Astana.- 2017 g.-19s.
4. Gazlajting [Elektronnyj resurs] : Material iz Vikipedii — svobodnoj enciklopedii : Versiya 134619870, sohranyonnaya v 09:49 UTC 3 dekabrya 2023 / Avtory Vikipedii // Vikipediya, svobodnaya enciklopediya. — Elektron. dan. — San-Francisko: Fond Vikimedia, 2023. — Rezhim dostupa: <https://ru.wikipedia.org/?curid=6196345&oldid=134619870>
5. Trends, Diagnoses, and Hospitalization Costs of Child Abuse and Neglect in the United States of America
https://www.researchgate.net/publication/353301017_Trends_Diagnoses_and_Hospitalization_Costs_of_Child_Abuse_and_Neglect_in_the_United_States_of_America
6. Child Abuse Potential in Young German Parents: Predictors, Associations with Self-reported Maltreatment and Intervention Use <https://link.springer.com/article/10.1007/s10578-021-01157-y>
7. Child sexual abuse: What the statistics tell us <https://www.theguardian.com/news/datablog/2013/jun/12/child-sexual-abuse-statistics-uk>
8. Ministerstvo obrazovaniya i nauki Respubliki Kazahstan Komitet po ohrane prav detej Doklad o polozhenii detej v Respublike Kazahstan-Astana.-2017.-148s.
9. Detskij fond OON (YuNISEF) v Respublike Kazahstan. Nasilie v otnoshenii detej v semyah v Kazahstane:issledovanie znaniy, otnosheniya i praktiki. Kratkij analiticheskij otchet.-Astana.- 2017 g.-19s.

Отбасындағы балаларға қарсы зорлық мәселелерін талдау: қазақстан және әлемдік қауамдастық.

Д.В. Лепешев¹, Д.А. Доскенова²

¹Ш. Уәлиханов атындағы Көкшетау мемлекеттік университеті, педагогика және психология кафедрасының меңгерушісі, п.ғ.к., қауымдастырылған профессор, Көкшетау қ., 020000, Қазақстан Республикасы, ORCID 0000-0002-9899-2831 e-mail: d_Lepeshev@mail.ru

²педагогика ғылымдарының магистрі, Көкшетау мемлекеттік университеті. Ш. Уәлиханова, Көкшетау қ., 020000, Қазақстан Республикасы, E-mail: dkakimova@inbox.ru

Аннотация: Мақала отбасындағы балаларға қатысты зорлық-зомбылықтың өзекті мәселесіне арналған. Зорлық-зомбылық факторлары, сондай-ақ олардың бала тәрбиелеу стилін таңдауға әсері, зорлық-зомбылық түрлері және олардың ерекшеліктері қарастырылады. Қазақстанда және әлемде отбасылардағы балаларға қатысты зорлық-зомбылық туралы статистикалық мәліметтер берілген. Қорытындылай келе, бұл мәселенің шешімі жүйелік тәсіл арқылы ұсынылады.

Түйінді сөздер: балалар, ата-аналар, бала құқықтары жөніндегі мамандар, зорлық-зомбылық, физикалық зорлық-зомбылық, психологиялық зорлық-зомбылық, жыныстық зорлық-зомбылық, отбасы, ата-ана тәрбиесі стилі

Analysis of the problem of child abuse in families: kazakhstan and the world community.

D.V. Lepeshev¹, D.A. Doskenova²

¹Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Pedagogy and Psychology, Kokshetau University named after Sh. Ualikhanov, Kokshetau, 020000, Republic of Kazakhstan, ORCID 0000-0002-9899-2831 E-mail: d.Lepeshev@mail.ru.

² Master of Pedagogical Sciences, Kokshetau State University named after Sh. Ualikhanov, Kokshetau, 020000, Republic of Kazakhstan, E-mail: dkakimova@inbox.ru

Abstract: The article is devoted to the current problem of child abuse in the family. The factors of violence, as well as their influence on the choice of parenting style, types of violence and their characteristics are considered. Statistical data on violence against children in families in Kazakhstan and in the world are presented. In conclusion, a solution to this problem is proposed through a systematic approach.

Keywords: children, parents, child rights protection specialists, violence, physical violence, psychological violence, sexual violence, family, parenting style.

НОВЫЕ ТЕХНОЛОГИИ И ИННОВАЦИИ В ОБРАЗОВАНИИ

МРНТИ 14.25.09

И.О. Исаева¹, Н.М. Стукаленко²

¹ магистрант кафедры педагогики и психологии, Кокшетауский университет им. Ш. Уалиханова, г. Кокшетау, 020000, Республика Казахстан, Email: ironirenn@gmail.com

² д.п.н., профессор, академик Академии педагогических наук Казахстана, Кокшетауский университет им. Ш. Уалиханова, г. Кокшетау, 020000, Республика Казахстан, ORCID: 0000-0001-9898-4674, Email: nms.nina@mail.ru

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ МЕТОДИКИ 5Е В ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОМ ОБУЧЕНИИ

Аннотация. В данной статье раскрывается понятие исследовательского обучения в рамках STEAM-преподавания естественнонаучных дисциплин и анализируются основные этапы цикла 5Е, которые способствуют развитию исследовательских навыков у учащихся.

Особое внимание уделяется постановке и формулированию проблемы и определению контекста на уроках, способам и методам организации исследования, объяснения и проработки вопросов, эффективного оценивания и самооценивания. Предметом исследования является учебная модель 5Е в условиях организации и проведения STEAM-уроков естественнонаучного направления. Итогом статьи стало утверждение того, что методика цикла 5Е является эффективной для исследовательского обучения и позволяет более оптимально вовлечь учащихся в изучаемый материал и мотивировать их учиться.

Ключевые слова: STEAM, методика 5Е, исследовательское обучение, проблема, контекст, вовлечение, объяснение, проработка, оценивание, учащиеся.

ОСНОВНЫЕ ПОЛОЖЕНИЯ

Грани новой образовательной реалии требуют от современного учителя создание условий для развития у учащихся навыков адаптивности, нестандартного решения проблем, сложной коммуникации, системного мышления, самоуправления и саморазвития. Вызовы современного VUCA мира, который полон нестабильности, неопределенности, сложности и неоднозначности [1], приводят к трансформации профессий на рынке труда и обновлению содержания образования в контексте STEAM [2]. Инициатива Министерства просвещения Республики Казахстан по разработке Национальной модели STEAM и дорожной карты развития STEAM-образования в Казахстане влечет за собой ряд изменений в практике современного учителя.

Исследовательское обучение с применением цикла 5E основано на главной идее конструктивизма, которое заключается в том, что учащиеся строят знания для себя (по Жану Пиаже, 1896-1980). По этой причине при разработке учебного материала центр сосредоточения внимания переносится с предмета изучения на обучаемого, так как уровень усвоения учебного материала зависит от знания, созданного самим учеником или классом учащихся. Благодаря конструктивистскому подходу, качество запоминания информации намного лучше, чем при традиционном обучении [3]. Одним из перспективных направлений ожидаемых перемен является повышение профессионального потенциала учителей для реализации STEAM в школах.

ВВЕДЕНИЕ

STEAM представляет собой интегрированный подход обучения, в рамках которого академические научно-технические концепции изучаются в контексте реальной жизни, в результате чего формируется создание устойчивых связей между школой, обществом, работой и целым миром, способствующих развитию STEAM-грамотности и конкурентоспособности в мировой экономике [4].

Объектом исследования является исследовательское обучение с применением методики 5E. Предмет исследования – использование методики 5E как способа организации исследовательской деятельности на уроках естественнонаучного направления.

Целью данной методической статьи является рассмотрение структуры цикла 5E как способа организации исследовательской деятельности на уроках естественнонаучного направления, а также мотивация учителей к размышлению и критическому анализу практики преподавания STEAM в своей школе.

Для достижения поставленной цели предлагается решить следующие задачи:

1. Изучить современные научные источники по использованию исследовательского обучения на уроках.
2. Описать структуру методики 5E, объяснить пять этапов цикла.
3. Проанализировать эффективность исследовательского обучения посредством применения методики 5E.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ

В ходе исследования использовались теоретический анализ литературы, синтез и обобщение источников.

РЕЗУЛЬТАТЫ

Чтобы создать эффективную среду обучения, преподавателям следует сочетать прямое обучение (DI) с обучением на основе запросов (IBL). Прямое обучение обеспечивает прочную основу для обучения. Оно предлагает четкие объяснения и структурированные рекомендации, несколько проверок понимания и адаптацию вводных данных для удовлетворения потребностей учащихся, а также обеспечивает корректирующую обратную связь, чтобы гарантировать, что учащиеся усвоят основные понятия. Однако у учащихся должна быть возможность связать новые идеи с реальными проблемами. IBL предоставляет ученикам возможность углубить свои знания и применить свое понимание к реальным проблемам с аутентичной аудиторией и представить решения проблем в разных контекстах. Сочетание DI и IBL позволяет учащимся создать пространство, ориентированное на обучение, которое сочетает в себе явные содержания с исследованием [5].

Вот как можно упорядочить процесс обучения. Учителю рекомендуется начать с вдумчивых вопросов, заставляющих задуматься, которые побуждают учащихся столкнуться с реальными проблемами, требующими основных знаний и навыков. Эти вопросы следует использовать, чтобы побудить учащихся задуматься над своими предыдущими знаниями. Вопросы, созданные учащимися, также могут помочь накопить базовые знания, а предложения, созданные учащимися, могут указать следующие шаги для ответа на эти вопросы.

Необходимо создать прочный фундамент. Желательно использовать прямые инструкции, чтобы дать учащимся четкое понимание фундаментальных концепций [6]. Прямое обучение отличается от лекции тем, что учащиеся активно участвуют в разработке и обобщении идей, проверке их понимания и решении проблем с учителем и сверстниками. Этот шаг необходим для того, чтобы убедиться, что они обладают необходимыми знаниями, прежде чем углубляться в исследовательскую деятельность.

Учитель должен поощрять исследования. По мере того как учащиеся приобретают новые знания и навыки, нужно предоставить им задания, которые требуют от них сравнения и сопоставления новых контекстов и рассмотрения различных точек зрения. Кроме того, учитель может дать им возможность продемонстрировать свои знания способами, отличными от тех, которые обычно предлагает.

Эффективным является вплетение корректирующих и приблизительных отзывов. По мере того, как учащиеся приобретают базовые знания и решают проблемы посредством опроса, надо оценивать понимание учащимися и предоставлять различные виды обратной связи. Когда учащиеся впервые что-то изучают, предлагается рассмотреть возможность предоставления им прямой обратной связи и указания намерений обучения и критериев успеха, а также моделей, на которые учащиеся могут ориентироваться [7]. По мере того, как учащиеся приобретают большую компетентность, можно рассмотреть возможность предоставления приблизительной обратной связи, задавая им ряд вопросов, которые подтолкнут их к мониторингу моделей, критериев и работы коллег, чтобы определить, какой следующий шаг им нужно сделать.

Педагогу необходимо вместе создать культуру «мы делаем» [8]. Постепенное освобождение от ответственности создает разницу во власти, которая приводит к ухудшению обучения и препятствуют созданию успешной рабочей среды. Один из способов начать это

— предложить учащимся задуматься об уровне совместной работы учителей и учащихся в процессе обучения.

Исследования показали [9], что подходы к обучению, ориентированные на учителя и учащихся, оказывают неоднозначное влияние на обучение учащихся. Например, исключительно лекционный подход, ориентированный на преподавателя, отрицательно влияет на успеваемость учащихся. Однако прямое обучение, подход, ориентированный на преподавателя, который сочетает в себе возможность проверки понимания, привлечения учащихся к сложным вопросам и траты значительного количества времени на практику под руководством преподавателя, прежде чем ученики приступят к самостоятельной практике, оказывает существенное положительное влияние на обучение.

Подходы к обучению, ориентированные на учащихся, следуют аналогичной схеме: обучение, основанное на открытиях, дает небольшую чистую ценность, в то время как обучение, основанное на проблемах, является очень эффективной стратегией. Основное различие заключается в степени взаимодействия учителей с учениками, использующих схожие подходы к использованию вопросов, предоставлению конкретных указаний и постоянной проверке понимания. Связь между этими стратегиями, по-видимому, заключается в отношениях между учителями и учениками в процессе обучения. Источником воздействия на обучение также является то, что учителя и ученики участвуют в совместных действиях.

Вот примеры моделей, ориентированных на учителя и ученика, которые в сочетании образуют модель, ориентированную на обучение, для всех. Учитель, который представляет учащимся ряд проработанных математических примеров, включает ряд вопросов, чтобы убедиться, что учащиеся понимают каждый пример, а затем предлагает учащимся решить ряд математических задач вместе с учителем и сверстниками в небольших группах. Она делает это, задавая ряд наводящих вопросов (например: «Какой фактор является наиболее важным? Если это правда, то как насчет этого? Какая связь между этой переменной и этой переменной?») [10]. Преподаватель обеспечивает высокую степень успеваемости учащихся до того, как учащиеся приступят к самостоятельной работе.

Учащиеся начинают работать над проектом по изучению стратегий, которые их сообщества могли бы использовать для выражения большего количества визуальных символов различных культур вокруг своей школы. Учитель использует вопросы, чтобы связать творческое решение проблем учащихся с основным изучением стандартов английского языка. Основываясь на знаниях учащихся, учитель переключается между предоставлением учащимся прямой корректирующей обратной связи и более общей обратной связи.

Учитель иллюстрирует подход к анализу проблемы, включающей множество точек зрения, а также задает и отвечает на вопросы процесса, чтобы проиллюстрировать свою метаобработку того, как она подходит к такой динамической проблеме (т. е. «Что заставляет меня так думать? Что я здесь предполагал? Могу ли я придумать другой способ решения этой проблемы?»). Затем он просит своих учеников решить проблему вместе с ней, задавая на каждом этапе в парах уточняющие вопросы.

Поиск хрупкого баланса, в котором сосуществуют структурированное руководство и независимое исследование, начинается с пяти ключевых практик, которые можно включать в занятия каждый день.

Учебная модель 5E естественного обучения BCS состоит из следующих пяти этапов [11]:

1. Вовлечение (Engage). На этом первом этапе учебной модели 5E учитель оценивает предварительные знания ученика и пытается выявить пробелы в этих знаниях. Кроме того, он

старается пробудить интерес учащихся к предстоящей теме. Только тогда, когда есть интерес, ученик будет достаточно вовлечен, чтобы быть открытым для новой информации. Учитель может впоследствии начать задавать открытые вопросы и побуждать ученика записывать все, что он уже знает по предмету. Все виды деятельности должны связывать то, что ученики уже знают, с тем, что им предстоит изучить. Их любопытство необходимо разжечь. На данном этапе учитель представляет контекст; подготавливает основу для учебного компонента; привносит актуальность в обучение; развивает любопытство в «Большой идее» или ключевых понятиях; выясняет у учащихся предварительные идеи; помогает понять, что ученики уже знают и их любые заблуждения.

2. После первой фазы в игру вступает фаза «Исследование» (Explore). Учащимся предлагается усваивать новую информацию посредством конкретного учебного опыта. Им предлагается делать наблюдения, совершать ошибки и узнавать, что произойдет дальше. В частности, когда они начинают работать вместе с новой информацией, они могут сотрудничать, чтобы выяснить, что работает, что не работает и что они уже знают. Их предварительные знания помогают генерировать новые идеи, изучать вопросы и возможности, а также разрабатывать и проводить предварительное исследование. На этапе исследования ученики начинают выстраивать концептуальное понимание, основанное на собственном опыте; отвечать на ключевые вопросы. Учитель помогает разобраться в информации и решить, что важно. Не имеется в виду, что ученики должны узнавать все сами, их можно направлять, давая важную информацию и содействуя им в процессе обучения.

3. На этапе объяснения (Explain) ученикам предлагается тщательно обдумать новую информацию и точно понять, о чем идет речь. Учитель будет направлять ученика, студента или стажера в усвоении новых знаний и предоставит им информацию, когда им потребуются дополнительные разъяснения. Он будет задавать своим ученикам вопросы, чтобы узнать, чему они уже научились. На этом этапе учитель предложит четкие объяснения и примеры и часто будет работать с вспомогательными инструментами, такими как презентации PowerPoint, модели, видеоролики или ролевые игры, чтобы улучшить понимание учениками концепций. Их основная цель — продемонстрировать концептуальное понимание, навыки обработки или конкретное поведение, а также напрямую представить информацию. Таким образом, объяснение учителя дает ученику более глубокое понимание. Этот этап включает в себя вклад со стороны учителя. Только после того, как учащиеся получают как можно больше понимания концепции, в ходе этого этапа дополнительно продумываются идеи. Учащиеся объясняют полученный в результате исследования результат, основываясь на теоретический материал по изучаемой теме. Этап «Объяснение» также может включать в себя формирование терминологии, дефиниций, моделей и аналогий.

4. На этапе проработки (Elaborate) учитель позволяет ученику, студенту или стажеру напрямую применять то, что они изучили. Это позволит им развиваться еще больше. Учащиеся применяют полученные знания, выполняя определенную деятельность и выступая. Это может принимать форму стажировки, упражнения, ролевой игры, письменной работы или теста. Благодаря новому опыту ученики развивают еще большее понимание, получают больше информации и приобретают адекватные навыки. консолидирует, углубляет и расширяет концептуальное понимание с помощью применения. Учащиеся решают проблему/проблемы, чтобы они могли развивать глубокое понимание. Мышление на данном этапе находится на самом высоком уровне.

5. На этапе оценки (Evaluate) учащимся предлагается самостоятельно оценить свои навыки и знания. Они спрашивают себя, что они уже знают и какой информации еще не

хватает. Кроме того, он предлагает учителям возможность оценить прогресс учащихся. Могут использоваться как формальное, так и неформальное оценивание, при котором учащиеся наблюдают и также приходят к выводам друг с другом. Спрашивая себя, что прошло хорошо, а что можно улучшить, они приходят к самоанализу и могут улучшить себя. Учащиеся сообщают свои решения проблемы или понимание «Большой идеи» с помощью активного письма, соответствующего контексту/проблеме [12]. Самооценка и оценка осуществляется с помощью различных подходов и оценочных рубрик. Она может быть как экспертная, так и самостоятельная, а также оценка учителя. Нужно помнить, что оценка должна быть сделана во время каждого «Е» для того, чтобы проверить уровень понимания учащихся - оценка для обучения. Когда оценка ставится в конце блока, ее цель, как правило, суммативная - измерение уровня успеваемости учащихся. В конце учащиеся размышляют о своем обучении со своим учителем и сверстниками.

ОБСУЖДЕНИЕ

Как мы отмечали, каждый этап учебного цикла 5E имеет определенную функцию и способствует последовательному обучению со стороны учителя. В результате учащиеся могут лучше усваивать и понимать научные и технологические знания, взгляды и навыки.

Вся цель учебной модели 5E – вывести учащихся на новый уровень. Это помогает учащимся создать прочную базу знаний посредством активного участия. Модель основана на том факте, что учащиеся приобретают знания и придают им смысл посредством опыта.

По нашему мнению, модель 5E наиболее эффективна, когда ученики впервые сталкиваются с новой информацией. В этом случае есть вероятность полного цикла обучения, который начинается с первого этапа участия и заканчивается оценкой.

Наилучших результатов можно добиться, выделив на каждый этап около двух недель [13]. Обычно это работает лучше, чем просто сосредоточиться на одной из фаз. Если потратить слишком много времени на один этап, учащиеся быстро забудут то, что изучили раньше.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Наше исследование показало, что учебная модель 5E меняет весь процесс обучения. Модель используется в качестве основы организации уроков. После внедрения она также помогает учителям в классе принимать оптимальные решения на месте, чтобы реагировать на проблемы, возникающие у учащихся. Благодаря учебной модели 5E учителя получают в свое распоряжение учебную модель, которая помогает их ученикам получить полное понимание новых концепций. Они могут эффективнее вовлечь своих учеников в изучаемый материал и мотивировать их учиться больше. Использование методики 5E также помогает им развивать свои навыки. Модель характеризуется активным обучением, при котором учащиеся работают вместе над решением проблем и изучением новых концепций, задавая вопросы, наблюдая, анализируя и делая выводы.

Модель 5E позволяет преподавателям создавать уникальный опыт обучения для учащихся. Учителя, которые могут включать в свои классы модели обучения, такие как модель 5E, помогают учащимся заложить прочную основу знаний посредством активного участия.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Материалы международной конференции “STEAM forward” 20.11.2020 [Электронный ресурс]. URL://<http://rptica.ru/Stati/Chto-takoe-STEAM-obrazovanie/> (Дата обращения: 10.11.23)
2. Обухова Н.И. VUCA-мир и образовательная среда//Научно-методический электронный журнал «Калининградский вестник образования». – 2021. - №3 (11)/сентябрь. – С.11-12. [Электронный ресурс]. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/vuca-mir-i-obrazovatel'naya-sreda/viewer> (Дата обращения: 10.11.23)
3. Мир VUCA и подходы выживания в нем, 15.10.2020 [Электронный ресурс]. URL: // <http://becmology.ru/blog/management/vuca.htm> (Дата обращения: 12.11.23)
4. Хоу Н. Поколения: История будущего Америки, 1584-2069 / Н. Хоу, В. Штраус. Нью-Йорк: William Morrow & Co., 1991. 538 страниц.
5. Почему STEM-образование так важно? 19.12.2020 [Электронный ресурс]. URL: // <https://www.engineeringforkids.com/about/news/2016/february/why-is-stem-education-so-important> (Дата обращения: 13.11.23)
6. Майерс А. «24 совета, которые заставят детей учиться (и полюбить школу). Что нужно делать учителю, чтобы к нему в класс шли с радостью». [Электронный ресурс]. URL: https://mel.fm/pedagogam/2587349-school_like (Дата обращения: 13.11.23)
7. Советы по обучению STEAM подход для начальной школы, 29.06.2020 [Электронный ресурс]. URL://<https://www.ef.ru/englishfirst/kids/efblog/educational-advice/for-parents/pochemu-steam-obrazovanie-obrazovanie-bud/> (Дата обращения: 13.11.23)
8. Что такое STEAM образование 13.12.2020 [Электронный ресурс]. URL: //<http://rptica.ru/Stati/Chto-takoe-STEAM-obrazovanie/> (Дата обращения: 20.11.23)
9. Развитие высокофункционального сообщества STEM 20.12.2020//[Электронный ресурс]. URL: <https://www.forbes.com/sites/calvinmackie/2019/08/28/how-to-develop-a-high-functioning-stem-community/?sh=79a52f7b3c44> (Дата обращения: 20.11.23)
10. Байби, Р.В., Тейлор, Дж.А., Гарднер, А., Ван Скоттер, П., Пауэлл, Дж.К., Уэстбрук, А., и Ландес, Н. (2006). Учебная модель BSCS 5E: происхождение и эффективность . Колорадо-Спрингс, Колорадо: BSCS, 5, 88–98.
11. Дюран Л.Б. и Дюран Э. (2004). Учебная модель 5E: подход к циклу обучения для преподавания естественных наук на основе запросов . Обзор научного образования, 3(2), 49-58.
12. Вятт С., Допсон Н., Кейзерман Ю. и Догерти Дж. (2014). Учебная модель 5E . Обоснованные проекты онлайн- и гибридного обучения. Онлайн-проекты и гибридные методы обучения в действии, 2, 51.
13. Малдер, П. (2019). Учебная модель 5E . Получено с сайта Toolshero. [Электронный ресурс]. URL:<https://www.toolshero.com/personal-development/5e-instructional-model/> (Дата обращения: 2.12.23)

REFERENCES

1. Proceedings of the international conference “STEAM forward” November 20, 2020 [Electronic resource]. URL://<http://rptica.ru/Stati/Chto-takoe-STEAM-obrazovanie/> (Access date: 11/10/23)
2. Obukhova N.I. VUCA-world and educational environment//Scientific and methodological electronic journal “Kaliningrad Bulletin of Education”. – 2021. - No. 3 (11)/September. – P.11-12. [Electronic resource]. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/vuca-mir-i-obrazovatel'naya-sreda/viewer> (Access date: 11/10/23)

3. The world of VUCA and approaches to survival in it, 10.15.2020 [Electronic resource]. URL: // <http://becmology.ru/blog/management/vuca.htm> (Access date: 11/12/23)
4. Howe N. Generations: The History of the Future of America, 1584-2069 / N. Howe, W. Strauss. New York: William Morrow & Co., 1991. 538 pages.
5. Why is STEM education so important? 12/19/2020 [Electronic resource]. URL: // <https://www.engineeringforkids.com/about/news/2016/february/why-is-stem-education-so-important> (Date of access: 11/13/23)
6. Myers A. “24 tips that will make children learn (and love school). What should a teacher do to ensure that people come to his class with joy?” [Electronic resource]. URL: https://mel.fm/pedagogam/2587349-school_like (Access date: 11/13/23)
7. Tips for teaching the STEAM approach for elementary school, 06.29.2020 [Electronic resource]. URL: // <https://www.ef.ru/englishfirst/kids/efblog/educational-advice/for-parents/pochemu-steam-obrazovanie-obrazovanie-bud/> (Access date: 11/13/23)
8. What is STEAM education 12/13/2020 [Electronic resource]. URL: // <http://rptica.ru/Stati/Chtotakoe-STEAM-obrazovanie/> (Access date: 11/20/23)
9. Development of a highly functional STEM community 12/20/2020/[Electronic resource]. URL: <https://www.forbes.com/sites/calvinmackie/2019/08/28/how-to-develop-a-high-functioning-stem-community/?sh=79a52f7b3c44> (Date accessed: 11/20/23)
10. Bybee, R. W., Taylor, J. A., Gardner, A., Van Scotter, P., Powell, J. C., Westbrook, A., & Landes, N. (2006). BSCS 5E Training Model: Origin and Effectiveness. Colorado Springs, CO: BSCS, 5, 88–98.
11. Duran L.B. & Durant, E. (2004). The 5E Instructional Model: A Learning Cycle Approach for Inquiry-Based Science Teaching. Science Education Review, 3(2), 49-58.
12. Wyatt, S., Dopson, N., Keyserman, Y., and Dougherty, J. (2014). 5E training model. Evidence-based designs for online and hybrid learning. Online Projects and Hybrid Action Learning Methods, 2, 51.
13. Mulder, P. (2019). 5E Training Model. Retrieved from Toolshero. [Electronic resource]. URL: <https://www.toolshero.com/personal-development/5e-instructional-model/> (Access date: 12/2/23)

Сұрау арқылы оқытуда 5E әдістемесін қолдану

И.О. Исаева¹, Н.М. Стукаленко²

Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау мемлекеттік университеті, Көкшетау қ., 020000, Қазақстан Республикасы

Аннотация. Бұл мақала STEAM ғылыми білім беру аясында сұрауға негізделген оқыту тұжырымдамасын зерттейді және студенттердің іздену дағдыларын дамытуға қолдау көрсететін 5E цикліндегі негізгі қадамдарды қарастырады.

Сабақтағы мәселені қою мен тұжырымдауға және контекстті анықтауға, зерттеуді ұйымдастырудың жолдары мен әдістеріне, сұрақтарды түсіндіру мен пысықтауға, тиімді бағалау мен өзін-өзі бағалауға ерекше көңіл бөлінеді. Зерттеу пәні жаратылыстану ғылымдары бойынша STEAM сабақтарын ұйымдастыру және өткізу контекстіндегі 5E білім беру моделі болып табылады. Мақаланың нәтижесі 5E циклінің әдістемесі ізденуге негізделген оқыту үшін тиімді және студенттерді оқытылатын материалға барынша оңтайлы тартуға және оларды оқуға ынталандыруға мүмкіндік береді деген тұжырым болды.

Түйінді сөздер: STEAM, 5E әдістемесі, ізденіп оқыту, проблема, контекст, қатысу, түсіндіру, өңдеу, бағалау, оқушылар.

Using the 5E Methodology in Inquiry Learning

I.O. Issayeva¹, N.M. Stukalenko²

Sh. Ualikhanov Kokshetau state university, Kokshetau, 020000, Republic of Kazakhstan

Abstract. This article explores the concept of inquiry-based learning within STEAM science education and examines the key steps in the 5E cycle that support the development of inquiry skills in students.

Particular attention is paid to setting and formulating the problem and determining the context in the lessons, ways and methods of organizing research, explaining and elaborating questions, effective assessment and self-assessment. The subject of the study is the 5E educational model in the context of organizing and conducting STEAM lessons in the natural sciences. The result of the article was the statement that the 5E cycle methodology is effective for inquiry-based learning and allows students to more optimally engage students in the material being studied and motivate them to learn.

Key words: STEAM, 5E methodology, inquiry learning, problem, context, involvement, explanation, elaboration, assessment, students.

МЕТОДОЛОГИЯ СОВРЕМЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Н.М. Нуркина, К.Б. Жанадилова

Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ.

nurkinanursulu36@gmail.com, janadilova_karashash@mail.ru

БОЛАШАҚ БАСТАУЫШ СЫНЫП ПЕДАГОГТЕРІН АҚПАРАТТАНДЫРЫЛҒАН ОРТА ЖАҒДАЙЫНДА ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУГЕ ДАЙЫНДЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Аңдатпа: Инклюзивті білім беру-бұл оқушының кез келген кемшіліктеріне қарамастан білім беруді әмбебап етуге және қоғамдағы теңдікті сақтауға бағытталған тәсіл. Бұл арқылы ерекше қажеттіліктері бар балаларды жалпы мектеп жүйесіне ешқандай айырмашылықсыз енгізуге болатындығы атап көрсетілген. Қазіргі білім беру барлық оқушылар үшін, соның ішінде олардың жеке ерекшеліктері мен қажеттіліктеріне тең мүмкіндіктер жасауға тырысады. Жалпы мектеп сыныптарында әртүрлі арнайы білім беру қажеттіліктері бар балаларды оқытуды көздейтін инклюзивті білім беру барған сайын өзекті және сұранысқа ие болып келеді. Сонымен қатар, инклюзивті білім беруді сәтті жүзеге асыру үшін педагогикалық бастауыш сыныптар ақпараттандырылған орта жағдайында әртүрлі оқулықтармен жұмыс істеуге дайын болуы қажет. Бұл мақалада біз болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің қазіргі ақпараттық контексте инклюзивті білім беруге дайындығы қалай қалыптасатынын қарастырамыз.

Кілт сөздер: Инклюзивті білім, білім беру, кәсіби қасиеттер, инклюзивті мектеп, оқыту, жүйе, зерде.

КІРІСПЕ

Инклюзивті білім беру ортасы барлық балалардың табысты әлеуметтенуі мен жұмысқа орналасуы мақсатында олардың білім беру қажеттіліктерін барынша қанағаттандыру үшін оңтайлы жағдайлар жасауды көздейді.

Білім беру ұйымында инклюзивті білім беру ортасын құрудың негізгі шарттары:

- инклюзивті білім беру саласында нормативтік-құқықтық актілерді жүзеге асыру;
- ғимараттың сәулет-кеңістік тұрғысынан қолжетімді (кедергісіз) ұйымдастырылуы (оқу кеңістігін бейімдеу);

- білім алушылардың білім беру қажеттіліктеріне сәйкес келетін материалдық-техникалық және оқу-әдістемелік жабдықтау (оқытудың арнайы құралдары);

- білім беру процесін дараландыру: бейімделген оқу жоспарлары мен оқу бағдарламалары; білім беру-тәрбиелеу әдістемелерінің, формаларының және құралдарының вариативтілігі және икемділігі;

- педагогтердің инклюзивті білім беру жағдайында жұмыс істеуге тұлғалық және кәсіби дайындығы (инклюзивті білім беру идеясын құндылықтар ретінде қабылдау, үздіксіз білім алу және өзін-өзі дамыту);

- «отбасы-мектеп-қоғам» жүйесінде инклюзивті білім беру процесі қатысушыларының өзара байланысы шектерінің кеңеюі.

Білім беру ұйымдарына инклюзивті мәдениетті қалыптастыруға назар аудару ұсынылады, себебі оның негізінде жеке ерекшеліктері мен қажеттіліктері бар барлық білім алушыны қабылдау, сондай-ақ тұтастай алғанда инклюзия философиясы жатыр.

Педагог инклюзивті практикада мектептің психологиялық-педагогикалық қолдау қызметі мамандарын (психолог, логопед, әлеуметтік педагог, арнайы педагог және т.б.) тарта отырып және ата-аналарды инклюзивті білім беру процесіне қоса отырып, білім алушыларды қолдаудың әртүрлі технологиялары мен стратегияларын қолдануы қажет.

Мектепте инклюзивті практика білім беру процесінің барлық қатысушыларымен, сыртқы серіктестермен (ПМПК, ППТК, ОО және т.б.), сондай-ақ инклюзивті білім беруді дамытуға мүдделі басқа ұйымдармен тығыз өзара байланыс кезінде іске асырылады.

Инклюзивті білім беру ортасын құрудың тиімді жолдарының бірі инклюзивті мәдениетті, инклюзивті саясатты және инклюзивті практиканы дамыту бойынша білім беру ұйымдарына тұрақты мониторинг (өзін-өзі бағалау) жүргізу болып табылады. [1].

Бұл мақаланың негізгі мақсаты инклюзивті білім беру жолында кедергілер тудыратын мәселені зерттеу. Инклюзивті білім берудің сәттілігіне қоғамның көзқарасы, тиісті қатысудың болмауы кедергі келтіреді. Аталған кедергілердің ішінде бір маңызды мәселе инклюзивті білім беру тұжырымдамасын дұрыс басқара алатын және қолдана алатын жақсы, тиімді және сауатты мұғалімді дайындау болып табылады.

НЕГІЗГІ БӨЛІМ

Инклюзивті білім физикалық, интеллектуалдық, әлеуметтік, эмоционалдық, тілдік немесе басқа жағдайларға қарамастан барлық балаларға жарамды білім беру жүйесін білдіреді. Оқушылардың инклюзивті білім беру аясындағы әлеуметтік дағдыларды дамыту және әлеуметтік өзара іс-қимылды жақсарту үшін білім беру жүйесі. [2].

Инклюзивті білім беру - мүмкіндігі шектеулі және оқуда қиындықтары бар балаларды бір сыныптағы қарапайым балалармен тең дәрежеде оқытудың жаңа тәсілі. Ол

маргинализация мен оқшаулануға осал адамдарға ерекше назар аудара отырып, барлық балалардың оқу қажеттіліктерін қанағаттандыруға бағытталған. Бұл барлық оқушылар – мүмкіндігі шектеулі немесе мүмкіндігі шектеулі - тиісті қолдау қызметтері желісі бар жалпы мектептер мен қоғамдық білім беру мекемелеріне қол жетімділіктің арқасында бірге оқи алатынын білдіреді. Бұл оқушылардың әртүрлі түрлерінің қажеттіліктерін ескеретін және олардың қажеттіліктеріне бейімделетін икемді білім беру жүйесінде ғана мүмкін. [3].

Инклюзия философиясы-парадигманың өзгеруі және сегрегациядан негізгі ағым мен интеграция арқылы инклюзивтілікке көшу. Инклюзивті білім барлық оқушылардың білім алуын білдіреді, онда барлық оқушылар оқу процесінің тең қатысушылары болып табылады. Осылайша, инклюзия жолы оқиғаны емес, процесті көрсетеді; ойлаудың жаңа тәсілдерінен, сыныпта жұмыс істеудің жаңа тәсілдерінен және үнемі өзгеріп отыратын ойлау мен әлеуметтік жағдайларға бейімделуден туындаған елеулі өзгерістердің пайда болуын көрсететін процесс. [4].

Ақпараттық технология ұғымы – өңделген, жинақталған ақпаратты пайдаланушыға жинақы түрде жеткізу әдістері, құрылғыларын, элементтерін қамтитын жиынтық. Ақпаратты бізге жинақы түрде жеткізу технологиясы болып табылады. [5].

Заманауи ақпараттық орта мұғалімдерге инклюзивті білім берудің әдістері мен тәсілдері туралы әртүрлі білім көздеріне қол жеткізуді қамтамасыз етеді. Онлайн курстар, вебинарлар, ғылыми мақалалар мен жарияланымдар болашақ педагогтарға тақырыпты тереңірек зерттеуге мүмкіндік береді және оларға инклюзивті білім беру саласындағы озық тәжірибелермен танысуға мүмкіндік береді. [6].

Теориялық дайындықтан басқа, болашақ бастауыш сынып мұғалімдері ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушылармен практикалық тәжірибе жинай алуы керек. Инклюзивті білім беру жүзеге асырылатын мектептерде практикалар мен тағылымдамалар өткізу студенттерге алған білімдерін практикада қолдануға және барлық оқушылар үшін қолайлы және қолдаушы білім беру ортасын құрудағы өз рөлін түсінуге мүмкіндік береді [7].

Инклюзивті білім берудің негізгі принциптері- жалпы орта мектептерде мүмкіндігі шектеулі, ерекше білімді қажет ететін балаларды дені сау балалармен бірге оқыту;

-барлық балаға бірдей қарым-қатынас;

Балалар арасында дискриминация болдырмау;

-арнайы білім беруді қажет ететін балаларға арнайы жағдай жасау

Инклюзивті білім беру жүйесінің мақсаты:

-Балаларды психологиялық-дәрігерлік-педагогикалық қолдау

-Қоғамның көзқарасын өзгерту

-Өз қатарластарымен тіл табыса білуге үйрету

-Толық білім алуды ұйымдастыру

-Қоршаған ортаға бейімдеу

-Дені сау балалармен тең дәрежеде ұстау

-Өз өзіне сенімін арттыру

-Кедергісіз аймақ

Алғашында арнайы мамандар жеткіліксіз болып, жаңа білімнің қыр-сырын ұғыну, түсіну қиын болғанымен, қазіргі таңда арнайы мамандар-логопед, дефектолог, олигофренопедагог, әлеуметтік педагог, психолог мамандар қайта даярлаудан өтіп, сонымен бірге пән мұғалімдері қайта даярлау курстарынан өтіп инклюзивтік білім беру бойынша жұмыстанып келеді. Қазіргі таңда әр маман өз жұмысының қыр-сырын біледі, жұмыстана алады деп үлкен сеніммен айта аламын.

Түзете-дамыта оқытудың мақсаты:

Балаларды оқып, жазып, санап үйрету

оқу іс-әрекетінің негізгі біліктілігі мен дағдыларын қалыптастыру, сөйлеу және жүріс-тұрыс мәдениетін дамыту, жеке гигиена мен салауатты өмір негіздерін үйрету;

- тиімді әдіс-тәсілдерде қолдана отырып, оқушылардың психологиялық сауығуына ықпал ету, жеке тұлға қызығушылығын арттыру және оның дамуындағы әртүрлі қиыншылықтарды түзеу;

- балалардың танымы мен белсенділігін, зияткерлік қабілеттерін, өз бетімен білім алу дағдыларына жағдай жасау;

- ата-аналармен, мұғалімдермен, әлеуметтік жұмыскерлермен байланыс жасау;

- мүмкіндігі шектеулі оқушылардың қазіргі экономикалық жағдайында өз орнын таба алуына жағдай жасау.

Түзете –дамыта оқытудың міндеттері:

Оқушының психикалық, тұлғалық дамуындағы ауытқуды болдырмау,

-жеке тұлға қалыптастыру, оқу дағдысы мен біліктілігін дамыту;

-педагогикалық тұрғыдан қараусыз қалған балаларға коррекциялық түзету сабақтарын, танымдық өрісінің дамуына бағытталған жеке сабақтар жүргізу;

ПМПК-мамандарымен, дефектолог, логопед, психолог, әлеуметтік педагог мамандармен бірлесе отырып жұмыстану арқылы түзеу жұмыстарын тиімді ұйымдастыру;

жеке, топтық сабақтар нысанында түзету-дамыту жұмыстарын жүргізу;

отбасы жағдайында даму мүмкіндіктері шектеулі балаларды тәрбиелеу мәселелері бойынша ата-аналарға (немесе оларды аустыратын тұлғаларға) ақыл-кеңестер беру, оқыту;

оқушының психикалық дамуында кездесетін сәтсіздіктердің алдын алу, диагностика бойынша алдын-ала болжау;

сөйлеу, интеллект, көру, есту және есте сақтау қабілеті, тірек қозғалыстары аппараты, эмоциялық еріктік саласы бұзылған, оқуда немесе қарым-қатынас жасауда, мінез-құлқында қиыншылықтары бар балалар мен жасөспірімдерді психологиялық-педагогикалық түзеу және оңалту түрінде кешенді психологиялық-педагогикалық көмек көрсету. [8].

Зерде бұзылыстары бар балаларға білім беруде ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың алатын орны ерекше. Ақпараттық технологияларды қолдану оқу-тәрбие үрдісінің сапалы әрі қарқынды жүргізілуіне оң ықпалын тигізіп, баланың жеке тұлғалық дамуында, сапалы білім алуында, танымдық қабілеттерінің артуында жаңа мүмкіндіктер ашады. Компьютерлендіру немесе ақпараттық технологияларды қолдану негізінде оқу үрдісін ұйымдастырудың төмендегідей артықшылықтары бар:

- ақпараттың ойын түрінде компьютер экранында көрсетілуі балалар тарапынан қызығушылық тудырады;

- қимыл, дыбыс, анимация түріндегі мультимедиялық оқу материалына баланың назары ауады;

- баланың танымдық белсенділігін арттыруға көмектеседі;

- компьютер алдында дербес әрекет ету арқылы баланың бойында өзіне деген сенімділік қалыптасады;

- түрлі тапсырмаларды орындау негізінде жеке оқыту түрі жүзеге асады;

- оқу материалын меңгеру барысында есте сақтау жады жаттығып, сөздік қоры молаяды, шығармашылық қабілеттері дамиды.

Сонымен қатар, зердесі бұзылған бала үшін компьютердегі қарапайым түрінен күрделісіне дейінгі ойынды үйренуде баланың саусақпен қажет пернелерді баса алуы – ұсақ

моториканы жетілдіруге көмектеседі. Қолдың қозғалысы баланың көзбен бақылап отырған экранында түрлі бейнелердің қозғалуын қамтамасыз етеді. Ойынның мақсатына жетуде дұрыс шешімнің табылуы – баланың тиісті пернені басып, экрандағы бейненің қажетті бағытта жылжуын қамтамасыз етуіне байланысты. Осылайша, арнайы қосымша сабақсыз-ақ, баланың көрумоторлық координациясы дамиды.

Егер бала компьютермен жұмыс істеуде қиналатын болса, тиісті пернені басу үшін қандай ісәрекетті орындау керектігі туралы қосымша мәлімет беретін арнайы ұяшықтар жасап қою қажет. Сонымен қатар, экрандағы бейнелердің қимылын тездету немесе баяулату арқылы қозғалыстың бағытын балалардың тез түсінуін жеңілдетуге (немесе керісінше қиындатуға) болады. Бала қолының жазу-сызуға бейімделуі үшін түрлі кескінді суреттердің, бояудың, сурет салудың үлкен көмегі бар екенін білеміз. Осы мақсатта арнайы дамытуға арналған бояуға арналған компьютерлік бағдарламалар немесе кәдімгі «Paint» графикалық редакторын пайдалануға болады.

Егер тапсырмалар мен ойын түріндегі оқыту бағдарламаларына дұрыс таңдау жүргізілсе, ЕБҚ бар балалардың көпшілігі белсенділік танытып, тапсырмаларды орындай алады. Біріншіден, компьютермен жұмыс істеу барысында балада жағымды эмоционалдық көңіл-күй туындайды. Екіншіден, психикалық процестердің түзелуі мен дамуы жүзеге асады. Оқытуға арналған компьютерлік ойындар бала зейінінің шоғырлануына, тұрақталуына, жаңа білімді игеруіне мүмкіндік береді. Оқытуға арналған арнайы ойындар төмендегідей белсенді көрініс береді:

- ойнай отырып, оқу; - суреттерді бояу;
- есте сақтау, логикалық ойлауды дамыту сияқты бөлімдер қамтылады.

Тәжірибеде интерактивті тақтаны жиі қолданамын. Интерактивті тақтада жұмыс істеуде балаға бірден көмектеспей, тапсырманы өздігінен орындауына жағдай жасау қажет. Мысалы, баланың суретке қарап, төмендегідей сұрақтарды қоюға болады: «суреттегі барлық бейнелердің пішін бірдей ме?», «барлық бейнелердің түсі бірдей ме?», «бейнелердің бір-бірінен қандай айырмашылығы бар?».

Түрлі танымдық ойындарды қолдануда да интерактивті тақта көмегіне сүйенуге болады. Интерактивті тақтада көкөністер мен жемістердің бірнеше суретін беріп, соларды тақтаның арнайы қаламының көмегімен «көкөністер» мен «жемістер» себетіне салу ұсынылады. Қағаздағы суретті түрлі түсті бояумен бояғаннан гөрі, интерактивті тақтадағы суретті тақтаның арнайы маркерімен бояу да балалар қызығушылығын тудырды.

Зердесі бұзылған ЕБҚ бар балаларды оқытуға арналған арнайы сайттарда балалардың зейінін шоғырландыру мен тұрақтандыруға қатысты түрлі ойындар беріледі. Компьютерлік ойындар мен мультимедиялық қойылымдардың маңызы мен мазмұны туралы баспасөз материалдарында да жарық көруде. Бала зейінінің өзге нәрсеге алаңдамай, тұрақтануында қолданылатын ойындардың бірінде экрандағы ойын алаңының жоғарғы жағында бірнеше 180 секунд көлемінде аңдар пайда болады. Ойын алаңының ортасында пайда болатын сары түсті шаршы пішініндегі ұяшықтарды басу арқылы қанша аңның көрсетілгенін көрсету үшін бала көргенін есте сақтап қалуы керек.

Зердесі бұзылған балаларды оқыту үнемі жетілдіріп отыруды қажет етеді. Баланың оқу материалын қабылдауының тиімділігін арттыру үшін кәдімгі «Power Point» компьютерлік бағдарламасының презентациясын пайдалануға болады. Үнемі жазу немесе көшіру зердесі бұзылған, ауытқушылығы бар балалардың бойында жазудағы қорқыныш, өзіне деген сенімсіздік, оқуға ынтаның төмен болуын қалыптастыратыны бәрімізге белгілі. Ал ақпараттандыру технологиясының көмегімен оқыту осы мәселелердің оңтайлы шешімін

тауып, балаларды түзете отырып оқыту процесін жеңілдетеді. Компьютердегі жұмыстың түрлі-түсті, бейнелі болып келуі, жоғарыда айтқанымыздай, баланың бойында жағымды көңіл-күй қалыптастырады, ал бұл жайт- ұстаз үшін оқытудағы жетістіктің кепілі.

Ұлы педагог Ян Коменский: «Дидактиканың алтын ережесі - көрнекілік», - деп тұжырмада қазіргі кездегі көрнекіліктің барлық түрін ақпараттық технологиялардан алуға болатынын көруге болады. Ақпараттық технология – балалардың қажетті білімді, дағдыны игеруіне таптырмас көмекші құрал.

Инклюзивті бағыт арқылы ЕБҚ бар балаларды оқытуда жетістікке жетуіне ықпал етіп, жақсы өмір сүру мүмкіншілігін қалыптастырып, осы бағытты білім беру жүйесіне енгізу арқылы оқушыларды адамгершілікке, ізгілікке, қайырымдылыққа тәрбиелей аламыз. [9].

ҚОРЫТЫНДЫ

Қорытындылай келе, Инклюзивті білім беруді дамыту-бұл мүмкіндігі шектеулі балаларға ғана емес, бүкіл білім беру жүйесіне арналған білім беруді дамыту. Бұл барлығына тең құқықта және тең жағдайда білім алуға мүмкіндік береді. Инклюзивті білім беру болашақ мұғалімдердің ақпараттық коммуникациялық технологияларды қолдануын оң қабылдады.

Осылайша, болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің ақпараттандырылған орта жағдайында инклюзивті білім беруге дайындығын қалыптастыру осы саланың сәтті дамуында шешуші рөл атқарады.

ПАЙДАЛАНҒАН ӘДЕБИЕТТЕР

1. ҚР Оқу – ағарту министрлігі Ү. Алтынсарин атындағы ҰБА, «2023-2024 оқу жылында Қазақстан Республикасының орта білім беру ұйымдарындағы оқу-тәрбие процесінің ерекшеліктері туралы» әдістемелік нұсқау хат / Астана 2023;
<https://uba.edu.kz/qaz/metodology/2>
2. Амина Парвин, Тамхида Кунсар Инклюзивное образование и вызовы /Национальный журнал междисциплинарных исследований и разработок/ 2011;
3. Доктор Микаэль Чуаунго ИНКЛЮЗИВНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ: КОНЦЕПЦИЯ, ПОТРЕБНОСТИ, ЦЕЛИ И МАСШТАБЫ/ 2018 ;
4. «Білім технологиялары» журналы. - 2009 ж №5
5. Доктор АР. Сараванакумар УЧЕБНАЯ ПРОГРАММА ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ - СОЦИАЛЬНАЯ ПЕРСПЕКТИВА// Международный журнал исследований и аналитических обзоров (IJRAR) / 2018
6. Smith, J. (2018). Inclusive Education: A Comprehensive Study. Publisher
7. (Johnson, L. (2017). Practical Experiences in Inclusive Education. Publisher,
8. Койшыбаева Л.А. Инклюзивті білім берудің маңызы мен ерекшеліктері/ «Тағылым» Республикалық ғылыми-әдістемелік журналы /2023
9. Ж.Т. Байтохина, Н.А. Турежанова Инклюзивті білім беру – жаңа заман талабы Инклюзивті білім беру: теория, практика, тәжірибе халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдары; Ү. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы.– Нұр-Сұлтан: Ү. Алтынсарин атындағы ҰБА, 2019

Формирование готовности будущих педагогов начальных классов к инклюзивному образованию в условиях информационной среды

Н.М. Нуркина, К.Б. Жанадилова

Кокшетауский университет им. Ш.Уалиханова, г. Кокшетау

nurkinanursulu36@gmail.com, janadilova_karashash@mail.ru

Аннотация: «Чем ниже уровень развития детской неполноценности, тем выше должен быть уровень образования учителя», – говорит немецкий педагог-дефектолог П. Шуман. Государственной программой развития образования на 2011-2020 годы предусмотрено обеспечение «полного охвата детей качественным дошкольным воспитанием и обучением, равного доступа к различным программам дошкольного воспитания и обучения для их подготовки к школе и совершенствования системы инклюзивного образования». Современное состояние проблемы подготовки будущих учителей начальных классов к применению информационно-коммуникационных технологий в условиях инклюзивного образования обусловило социально-педагогические процессы, возникающие в условиях реформирования образования в стране как известно, необходимость подготовки педагогов с новым понятийным мышлением своевременно осознаются вузами и всесторонне приступают к решению возникшей проблемы. Обобщенный анализ опыта и исследований в области инклюзивного образования позволяет сформировать позитивное отношение общества к обучению детей-инвалидов совместно с нормально развивающимися сверстниками. В статье определяется профессиональная деятельность в инклюзивной школе, на которой обоснована необходимость специальной подготовки учителей начальных классов, применение ИКТ к будущему учителю начальных классов для успешной реализации инклюзивных программ.

Ключевые слова: Инклюзивное образование, образование, профессиональные качества, инклюзивная школа, обучение, система, интеллект.

Formation of future primary school teachers' readiness for inclusive education in an informed environment

N.M. Nurkina, K.B. Zhanadilova

Kokshetau University named after Sh.Ualikhanov, Kokshetau

nurkinanursulu36@gmail.com, janadilova_karashash@mail.ru

Abstract: "The lower the level of development of inferiority in children, the higher the level of education of the teacher should be," says the German teacher-defectologist P. Schumann. The State Education Development Program for 2011-2020 provides for "full coverage of children with high-quality preschool education and training, equal access to various programs of preschool education and training to prepare them for school and improve the system of inclusive education." The current state of the problem of preparing future primary school teachers for the use of information and communication technologies in inclusive education has caused socio-pedagogical processes, emerging in the context of education reform in the country, as is well known, the need to train teachers with a new conceptual thinking is timely realized by universities and comprehensively begin to solve the problem that has arisen. The article defines professional activity in an inclusive school, which justifies the need for special training of primary school teachers, the use of ICT to the future primary school teacher for the successful implementation of inclusive programs.

Keywords: Inclusive education, education, professional qualities, inclusive school, training, system, intelligence.

МРНТИ 14.35.07

Н.М. Стукаленко¹, И.А. Просандеева²

¹ д.п.н., профессор, академик Академии педагогических наук Казахстана, Кокшетауский университет им. Ш. Уалиханова, г. Кокшетау, 020000, Республика казахстан, ORCID: 0000-0001-9898-4674, Email: nms.nina@mail.ru

² магистрант кафедры педагогики и психологии, Кокшетауский университет им. Ш. Уалиханова, г. Кокшетау, 020000, Республика казахстан, ORCID: 0000-0001-6692-0799, Email: happiness.21.12.1.2@gmail.com

ФОРМИРОВАНИЕ КУЛЬТУРЫ ЗДОРОВЬЯ У БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ-ПСИХОЛОГОВ

***Аннотация.** В данной статье на основе теоретического материала рассматриваются проблемы формирования культуры здоровья у будущих педагогов-психологов. В нынешнем социуме проблема культуры здоровья широко обсуждается и считается особо значимой. Актуальность исследования опирается на том, что в современном мире популярным стало исследование внутренних процессов человеческого организма, проблемы физического, психического и духовного развития человека, пути продления жизни и т.д.*

***Ключевые слова:** здоровье, здоровьесберегающие технологии, культура здоровья, профессиональная готовность, здоровый образ жизни, будущий педагог-психолог.*

ВВЕДЕНИЕ

Актуальность проблемы формирования культуры здоровья у будущих педагогов-психологов обусловлена комплексом факторов социального, культурно-исторического, психологического, экологического характера и других. Особо можно выделить реагирование людей на социально-экономическую непостоянность в мире, порождающую хронический стресс и связанную со специфическими формами саморазрушающего поведения в виде употребления алкоголя и наркотиков, попустительского отношения к себе и своему здоровью, отсутствие желания выделять время на профилактические осмотры и страха узнать свою болезнь и др. Понимание проблемы крайне низкой культуры здоровья населения, тенденции снижения численности здоровых и трудоспособных людей, рост детей с ОВЗ обуславливают потребность коренных изменений в сферах здравоохранения и образования, семейной и молодежной политики. Изменения социальной ситуации развития детей и молодежи в этом отношении предполагают возникновение новых проблем и переосмысление путей, методов, форм и средств решения психолого-педагогических задач в сфере формирования культуры здоровья, подготовки будущих педагогов-психологов [1].

Необходимо отметить, в сегодняшних реалиях множество людей осуществляя работу в направлении физического и духовного воспитания, не только осознают рациональность сознательного подхода к внедрению разных видов упражнений двигательной направленности для укрепления физического, а также психического здоровья, но и внедряют подходы в практической деятельности. Но проблема состоит в том, что большинство людей не осознают значимость регулярной программы физического и психического развития с целью построения балансовой картины культуры здоровья индивида. Таким образом, физическое совершенствование и здоровье, а также, формирование духовного здоровья не могут исключать значимость друг друга, а должны быть взаимно дополняемыми компонентами в

структуре формирования культуры здоровья человека. Культура здоровья представляет собой наиболее эффективный инструмент, направленный на формирование здорового образа жизни человека. Само по себе понятие «Здоровье» характеризуется в качестве многоаспектного, многоуровневого, интегрального понятия, сущностные характеристики которого определяются рядом параметров, а именно: физическое состояние индивида, психическая стабильность, духовное развитие, ментальное благополучие [2].

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ

В настоящее время политика любого государства направлена главным образом на сохранение здоровья своего населения. Так состояние здоровья молодежи становится показателем, определяющим будущее страны, ее культурный, экономический, интеллектуальный потенциалы. В связи с данной тенденцией популяризации здорового образа жизни, подготовка высококвалифицированных кадров, в нашем рассмотрении будущих педагогов-психологов, тесно связана с укреплением и охраной здоровья, повышением их работоспособности. В системе высшего образования возникает вопрос: как обеспечить сохранение, укрепление и восстановление здоровья участников учебного процесса? Поэтому образование будет выполнять функцию укрепления здоровья только в том случае, если здоровью будут не только учить, но и сумеют сделать его основной потребностью и образом жизни всех участников образовательного процесса [3].

Культура здоровья будущего педагога-психолога – это компонент общей и профессиональной культуры, отражающий научно-обоснованный и подтвержденный традициями народа опыт здорового образа жизни, который будущий педагог-психолог как его носитель, передает другим в своей профессиональной деятельности.

Теоретико-методологическую основу исследования составили:

- 1) теории общей и педагогической валеологии (Р.И. Айсман, И.И. Брехман, Э.Н. Вайнер, В.В. Колбанов, А.Г. Щедрина и др.);
- 2) теории о содержании здоровья (Н.М. Амосов, В.П. Казначеев, А.А. Остроумов и др.);
- 3) теории о здоровом образе жизни (А.Л. Алексеев, М.М. Борисов, И.В. Бестужев-Лада, А.Т. Бутенко, И.М. Быховская, М.Я. Виленский, П.А. Виноградов, О.А. Мильптейн, Г.М. Соловьев и др.);
- 4) теории о здоровьесберегающих технологиях в системе образования (М.М. Безруких, Л.И. Губарева, В.В. Колбанов, Т.Г. Олешкевич, Н.К. Смирнов, Г.М. Соловьев, Б.Н. Чумаков и др.).

Согласно П.И. Калью, все возможные характеристики здоровья могут быть сведены к следующим концепциям:

- 1) медицинская модель – учитывает такое определение здоровья, которое включает только медицинские свойства и характеристики (с точки зрения данной модели под здоровьем подразумевают состояние отсутствия болезней, физического недомогания);
- 2) биомедицинская модель – акцентирует внимание на природно-биологической сущности человека и подчеркивает доминирующее значение биологических закономерностей (здоровье – это нормальная функция организма на всех уровнях его организации, нормальный ход биологических процессов, способствующих индивидуальному выживанию и воспроизводству; способность организма приспосабливаться к постоянно изменяющимся условиям внешней среды.);

3) биосоциальная модель – в данном случае в единстве рассматриваются медицинские и социальные признаки, при этом приоритет отдается социальным признакам; вместе с тем подчеркивается, что человека нельзя рассматривать исключительно в качестве биологического объекта; человек является социальным существом, характеризующимся интеграцией в обществе, связями с другими людьми, социальными функциями и т.д.; с данной точки зрения особую важность приобретает психическое здоровье человека, его психологическая устойчивость, поведение человека как элемент его социальной интеграции (здоровье – состояние, при котором человек способен к полноценному выполнению основных социальных функций);

4) ценностно-социальная модель – здоровье понимается как ценность человека, необходимое условие для полноценной жизни, удовлетворения материальных и духовных потребностей, участия в социальной жизни и труде, в экономической, культурной, научной и других видах деятельности [4].

В «Толковом словаре русского языка» С.И. Ожегова можно прочесть общеизвестное определение: «Здоровье – это нормальное состояние правильно функционирующего, неповрежденного организма» или «правильная, нормальная деятельность организма» [5].

Важно подчеркнуть, что одним из основных направлений развития новых образовательных стандартов считается становление здоровьесберегающих технологий. Перед системой образования поставлена определенная цель - воспитание в процессе образования у обучающихся культуры здорового и безопасного образа жизни, соответствующих стратегий поведения. С целью свершения установленной миссии важно направлять всех педагогов-психологов на ответственное отношение к своему здоровью и здоровью обучающихся. Необходимо формировать компетентность педагогов-психологов в области здоровья и здорового образа жизни с целью внедрения этих принципов в образовательный процесс, вооружение их методикой формирования здорового образа жизни как компонента образования и как средства самосовершенствования [6].

Здоровьесберегающие технологии в образовании - это технологии, нацеленные на решение важной задачи нынешнего образования: сохранение, поддержание и укрепление здоровья субъектов педагогического процесса в образовательном заведении - обучающихся, преподавателей и родителей. Цели здоровьесберегающих технологий применительно к личности:

1) достижение высокого уровня реального здоровья молодого человека, обеспечение его знаниями, умениями, навыками, важными для соблюдения здорового образа жизни (ЗОЖ);

2) воспитание культуры здоровья как осмысленного отношения обучающегося к здоровью и жизни человека, позволяющего человеку самостоятельно и эффективно осваивать навыки ведения ЗОЖ и безопасного поведения [7].

Здоровьесберегающую компетентность будущего педагога-психолога, можно рассматривать как интегральное качество личности, проявляющееся в общей способности и готовности к здоровьесберегающей деятельности в образовательной среде, основанной на интеграции знаний, умений и опыта [8].

Н.К. Смирнов утверждает: «Здоровьесберегающие образовательные технологии - это психолого-педагогические технологии, программы, методы, которые направлены на воспитание у обучающегося культуры здоровья, личностных качеств, способствующих его сохранению и укреплению, формирование представления о здоровье как ценности, мотивацию на ведение здорового образа жизни» [9].

В системе образования, среди применяемых здоровьесберегающих технологий, определяют несколько групп, которые отличаются разными подходами к охране здоровья, а соответственно разными методами и формами работы. Здоровьесберегающие технологии по характеру деятельности могут быть: частные (узкоспециализированные) или комплексные (интегрированные). Среди частных здоровьесберегающих технологий, исходя из направлений деятельности, можно выделить:

- медицинские - это технологии, которые направлены на профилактику заболеваний, а также коррекцию и реабилитацию соматического здоровья и санитарно-гигиеническую деятельность;

- образовательные – это информационные, обучающие и воспитательные технологии;

- социальные – это технологии организации здорового и безопасного образа жизни, а также технологии профилактики и коррекции девиантного поведения;

- психологические - это технологии, направленные на профилактику и психокоррекцию психических отклонений личностного, а также интеллектуального развития.

К комплексным здоровьесберегающим технологиям относятся:

- технологии комплексной профилактики заболеваний, коррекции и реабилитации здоровья (физкультурно-оздоровительные и валеологические);

- педагогические технологии (технологии, способствующие формированию ЗОЖ) [10].

Ряд авторов определяет здоровьесберегающий педагогический процесс в образовательных организациях в широком смысле слова, как процесс воспитания и обучения подрастающего поколения в режиме здоровьесбережения, направленный на обеспечение физического, психического и социального благополучия индивида; в более узком смысле - это специально организованное, развивающееся во времени и в рамках определенной образовательной системы взаимодействие обучающихся, педагогов для достижения целей здоровьесбережения и здоровьеобогащения в ходе воспитания и обучения [11].

Толмачева В.В. понимает культуру здоровья как важную составную часть системы культуры. На сегодняшний день в мире она обретает основную роль из числа массовых трудностей нынешнего времени, характеризующих будущее человечества. Это обусловлено тем, что эволюция возможна только в здоровом мире, которая, как заявляют эксперты, осуществляется в наше время и будет далее проходить в рамках теории культурного освоения мира. Как и культура, культура здоровья представляет собой совокупность достижений человечества в разнообразных сферах: идеологии, образовании и воспитании, науке, искусстве, литературе и т. д. Вместе с тем, культура здоровья имеет свою привилегию, прежде всего, в том, что она вбирает в себя многие области человекознания, синтез достижений которых привел к возникновению междисциплинарной отрасли науки, практики и образования, получившей название валеологии [12].

Щелина Т.Т., Чудакова А.О. считают, что исследование проблем формирования культуры здоровья у будущих педагогов-психологов базируется на методологии общего понимания культуры, в соответствии с которым это специфический человеческий метод работы, нацеленный на создание, сохранение и потребление материальных и духовных ценностей. С позиций профессиональной деятельности будущего педагога-психолога принципиально важно, что человек в сфере культуры реализовывает работу в трех аспектах: усваивает культуру, выступает как носитель определенных ценностей и показывает их подрастающему поколению. Для педагога-психолога культура означает и способ построения собственной жизнедеятельности, и специфическое направление профессиональной деятельности, связанное с формированием у обучающихся способа реализации материальных

и духовных потребностей человека в ходе его жизнедеятельности на основе позитивных ценностей [1].

По мысли ученого, культура здоровья – это фундаментальная наука о человеке и его здоровье, неотъемлемая составляющая культуры духовно-моральной, культуры труда и отдыха, культуры личности и культуры взаимоотношений; интегральная отрасль знания, которая разрабатывает и решает теоретические, практические задачи гармоничного развития духовных, психических, физических сил человека [13].

Культуры здоровья – это определенный образ жизнедеятельности индивида, связанный с профилактикой заболеваний и укреплением состояния здоровья. В узком смысле, культуры здоровья – это распорядок мероприятий, направленных на здоровьесбережение и укрепление. Главным показателем культуры здоровья является высокий уровень состояния здоровья индивида, высокий уровень как физической, так и интеллектуальной работоспособности, преодоление стрессовых факторов и психологическая устойчивость, противостояние неблагоприятным природным и экологическим условиям [14].

Культура здоровья включает в себя такие составляющие как отношение личности к себе, виды и факторы здоровья. Важно, чтобы в личности гармонично сочетались соматическое, психическое, физическое и нравственное здоровье. В единстве они образуют здоровье человека. Существенное влияние на него оказывают такие факторы как соблюдение режимов дня и питания, полезные привычки, двигательная активность. Однако культура здоровья определяется не только внешними, но и внутренними факторами. К последним целесообразно присоединить и отношение личности к себе [15].

Формирование культуры здоровья представляет собой социальный процесс, так как человек ищет и находит специально созданные искусственным путем методы регулирования своих психофизических сил. К таковым относятся различные способы оптимальной организации работы, отдыха, положительных чувственно-эмоциональных переживаний, подбор наиболее соответствующей особенностям организма пищи, умелое использование элементов медитации при мобилизации психических сил, позволяющих восстановить биологические силы организма [16]. В современных реалиях, говоря о здравоохранении, на первый план выходят такие задачи, как формирование устойчивой культуры и значимости сохранения здоровья, дать необходимый уровень знаний, который могли бы позволить не допустить ошибок в будущем. Кроме того, необходимо создание системы нравственных и моральных ценностей, создание условий для мотивации будущих педагогов-психологов вести здоровый образ жизни и отказаться от пагубного влияния вредных привычек. Этому могло бы способствовать внедрение более новых технологий, развитие творческого, физического и иного потенциала учащихся, развития организации учебного процесса. К тому же, именно всестороннее развитие личности является главным фактором в этом вопросе [17].

В связи с этим одним из главных направлений модернизации системы психолого-педагогического образования на современном этапе должно стать не только сохранение здоровья всех субъектов образовательного процесса, но и формирование у будущих педагогов-психологов культуры здоровья как важнейшей профессиональной ценности. В период обучения в вузе важно сформировать у будущих педагогов-психологов отношение к своему здоровью как к необходимому условию осуществления профессиональной деятельности, способствовать осознанию ими значимости профессионального здоровья для здоровьесберегающей направленности психолого-педагогической деятельности, признанию будущими педагогами-психологами личной ответственности и активной роли в сохранении, совершенствовании собственного профессионального здоровья [12].

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Таким образом, для успешной профессиональной деятельности будущий педагог-психолог должен не только владеть знаниями, умениями и навыками в области здоровьесбережения, но и готовностью к оздоровительной самореализации. Так как здоровье дает возможность человеку полностью реализовать свой генетический потенциал, наилучшим образом решать жизненные и трудовые задачи, быть трудоспособным и социально активным.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Щелина Т.Т., Чудакова О.А. Проблемы формирования у будущих педагогов-психологов и социальных педагогов культуры здоровья // Тенденции развития образования: педагог, образовательная организация, общество – 2018: материалы Всерос. науч.-практ. конф. (Чебоксары, 20 авг. 2018 г.) – Чебоксары: ИД «Среда», 2018. – С. 384-386 [Электронный ресурс] URL: https://phsreda.com/ru/article/11375/discussion_platform (дата обращения: 11.11.2023)
2. Николаева И.В., Левченко С.В. Современные представления о культуре здоровья // Ученые записки университета им. П. Ф. Лесгафта. – 2020. - № 10 (188). – С. 254-258 [Электронный ресурс] URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sovremennye-predstavleniya-o-kulture-zdorovya> (дата обращения: 11.11.2023)
3. Алешугина Е.А., Кутепов М.М., Максимова К.А., Лошкарева Д.А. Технологии формирования культуры здорового и безопасного образа жизни в вузе [Электронный ресурс] URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/tehnologii-formirovaniya-kultury-zdorovogo-i-bezopasnogo-obraza-zhizni-v-vuze> (дата обращения: 11.11.2023)
4. Калью П.И. Сущностная характеристика понятия «здоровье» и некоторые вопросы перестройки здравоохранения: обзорная информация. - М., 2006. - С. 82.
5. Ожегов С.И. Словарь русского языка. - М: Рус. яз., 1987. -463 с.
6. Машко А.В. Проект «Психологические аспекты формирования здоровьесберегающей компетентности педагогов в работе практического психолога» [Электронный ресурс] URL: <https://infourok.ru/proekt-psihologicheskie-aspekti-formirovaniya-zdorove-cbergayuschey-kompetentnosti-pedagogov-v-rabote-prakticheskogo-psihologa-3396514.html> (дата обращения: 11.11.2023)
7. Працун Э.В., Федорова Н.И. Здоровьесберегающие технологии в системе дошкольного образования. Книга I. Здоровьесберегающие аспекты дошкольного и начального общего образования. - Кемерово: Изд-во КРИПКиПРО, 2011. - 500 с.
8. Шатрова Е.А. Теоретическая модель формирования здоровьесберегающей компетентности педагога // Вестник Томского государственного педагогического университета. – 2012. - №.2 (17). – С. 111-116 [Электронный ресурс] URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/teoreticheskaya-model-formirovaniya-zdoroviesberegayuschey-kompetentnosti-pedagoga/viewer> (дата обращения: 11.11.2023)
9. Смирнов Н. К. Здоровьесберегающие образовательные технологии в современной школе. - М.: АПК и ПРО, 2002. – 121 с.
10. Чашихина Н.М. Здоровьесберегающие образовательные технологии как средство формирования представлений о здоровье у старших дошкольников: ВКР. - Екатеринбург 2019.

- 92 с. [Электронный ресурс]. URL: file:///C:/Users/Restart/Downloads/10Chashikhina.pdf (дата обращения: 03.10.2023)
11. Галынская Е.Н., Казин Э.М., Богданова Л.А. Формирование культуры здоровья обучающихся // Профессиональное образование в России и за рубежом. – 2015. - № 1 (17) – С. 47-52 [Электронный ресурс] URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/formirovanie-kultury-zdorovya-obu-chayuschih-sya> (дата обращения: 11.11.2023)
12. Толмачева В.В. Формирование культуры здоровья будущего педагога // Концепт. - 2013. - № 02. [Электронный ресурс] URL: <http://e-koncept.ru/2013/13521.htm> (дата обращения: 11.11.2023)
13. Скумин В.А. Культура здоровья – фундаментальная наука о человеке. - Терос: Новочебоксарск, 1995. – Вып. 1. – 132 с.
14. Водолажский В. А. Сущность и специфика формирования культуры здоровья детей и подростков [Электронный ресурс] URL: <https://www.tsutmb.ru/nauka/internet-konferencii/2016/akt-problemi-sk/3/vodolazhskii.pdf> (дата обращения: 11.11.2023)
15. Петленко В.П. Валеология человека. Здоровье - Любовь – Красота. – СПб, 1997.- Т.5. – 560 с.
16. Сократова Н.В. Современные технологии сохранения и укрепления здоровья детей.- М.: ТЦ Сфера, 2005. - 224 с.
17. Любаев А.В. Проблема формирования культуры здоровья у студентов-первокурсников // Молодой ученый. - 2015. - № 24 (104). - С. 675-677. [Электронный ресурс] URL: <https://moluch.ru/archive/104/24248/> (дата обращения: 11.11.2023)

REFERENCES

1. Shchelina T.T., Chudakova O.A. Problems of formation of health culture among future teachers-psychologists and social educators // Trends in the development of education: teacher, educational organization, society – 2018: materials of the All-Russian Scientific and Practical Conference (Cheboksary, Aug 20, 2018) – Cheboksary: Publishing house "Wednesday", 2018. – pp. 384-386 [Electronic resource] URL: https://phsreda.com/ru/article/11375/discussion_platform (date of application: 11.11.2023)
2. Nikolaeva I.V., Levchenko S.V. Modern ideas about the culture of health // Scientific notes of the P. F. Lesgaft University. – 2020. - № 10 (188). – Pp. 254-258 [Electronic resource] URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sovremennye-predstavleniya-o-kulture-zdorovya> (date of application: 11.11.2023)
3. Alyoshugina E.A., Kutepov M.M., Maksimova K.A., Loshkareva D.A. Technologies for the formation of a healthy and safe lifestyle culture at the university [Electronic resource] URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/tehnologii-formirovaniya-kultury-zdorovogo-i-bezopasnogo-obraza-zhizni-v-vuze> (date of application: 11.11.2023)
4. Kalyu P.I. The essential characteristic of the concept of "health" and some issues of restructuring of healthcare: overview information. - M., 2006. - p. 82.
5. Ozhegov S.I. Dictionary of the Russian language. - Moscow: Rus. yaz., 1987. -463 p.
6. Mashko A.V. The project "Psychological aspects of the formation of health-saving competence of teachers in the work of a practical psychologist" [Electronic resource] URL: <https://infourok.ru/proekt-psihologicheskie-aspekti-formirovaniya-zdorove-cbergayuschey-kompetentnosti-pedagogov-v-rabote-prakticheskogo-psihologa-3396514.html> (date of application: 11.11.2023)

7. Pratsun E.V., Fedorova N.I. Health-saving technologies in the preschool education system. Book I. Health-saving aspects of preschool and primary general education. Kemerovo: KRIPKiPRO Publishing House, 2011. - 500 p.
8. Shatrova E.A. Theoretical model of formation of health-saving competence of a teacher // Bulletin of Tomsk State Pedagogical University. – 2012. - No. 2 (17). – pp. 111-116 [Electronic resource] URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/teoreticheskaya-model-formirovaniya-zdoroviesberegayuschey-kompetentnosti-pedagoga/viewer> (date of application: 11.11.2023)
9. Smirnov N. K. Health-saving educational technologies in modern schools. – M.: APK and PRO, 2002. - 121 p.
10. Chashchikhina N.M. Health-saving educational technologies as a means of forming ideas about health in older preschoolers: WRC. - Yekaterinburg 2019. – 92 p. [Electronic resource]. URL: <file:///C:/Users/Restart/Downloads/10Chashikhina.pdf> (date of access: 03.10.2023)
11. Galynskaya E.N., Kazin E.M., Bogdanova L.A. Formation of a culture of health of students // Vocational education in Russia and abroad. – 2015. - No. 1 (17) – pp. 47-52 [Electronic resource] URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/formirovanie-kultury-zdorovya-obu-chayuschih-sya> (date of application: 11.11.2023)
12. Tolmacheva V.V. Formation of the health culture of the future teacher // Concept. - 2013. - No. 02. [Electronic resource] URL: <http://e-koncept.ru/2013/13521.htm> (date of application: 11.11.2023)
13. Skumin V.A. Health culture – the fundamental science of man. - Teros: Novocheboksarsk , 1995. – Issue 1. – 132 p.
14. Vodolazhsky V. A. The essence and specificity of the formation of a culture of health of children and adolescents [Electronic resource] URL: <https://www.tsutmb.ru/nauka/internet-konferencii/2016/akt-problemi-skid/3/vodolazhskii.pdf> (date of application: 11.11.2023)
15. Petlenko V.P. Valeology of man. Health - Love – Beauty. – St. Petersburg, 1997.- Vol. 5. – 560 p.
16. Sokratova N.V. Modern technologies for the preservation and promotion of children's health. - M.: Shopping center Sphere, 2005. - 224 p.

Аңдатпа. Бұл мақалада теориялық материал негізінде Болашақ педагог-психологтардың денсаулық мәдениетін қалыптастыру мәселелері қарастырылады. Қазіргі қоғамда Денсаулық мәдениеті мәселесі кеңінен талқыланып, ерекше маңызды болып саналады. Зерттеудің өзектілігі қазіргі әлемде адам ағзасының ішкі процестерін, адамның физикалық, психикалық және рухани даму мәселелерін, өмірді ұзарту жолдарын және т. б. зерттеу танымал болғанына негізделген.

Түйінді сөздер: Денсаулық, денсаулық сақтау технологиялары, Денсаулық мәдениеті, кәсіби дайындық, салауатты өмір салты, болашақ педагог-психолог.

Abstract. In this article, based on theoretical material, the problems of forming a health culture among future educational psychologists are considered. In today's society, the problem of health culture is widely discussed and considered particularly significant. The relevance of the research is based on the fact that in the modern world, the study of the internal processes of the human body, the problems of physical, mental and spiritual development of a person, ways to prolong life, etc. has become popular.

Key words: health, health-saving technologies, health culture, professional readiness, healthy lifestyle, future educational psychologist.

ӘОЖ 378

МРНТИ 14.01.11

Э.Д.Баженова¹, А.К. Усенова²

¹ ДокторPhD, қауымдастырылған профессор, И. Жансугуров атындағы Жетысу университеті Талдықорған, Қазақстан. <https://orcid.org/0000-0001-9330-4975>

² П.ғ.к., қауымдастырылған профессор, И. Жансугуров атындағы Жетысу университеті Талдықорған, Қазақстан.

СТУДЕНТТЕРДІҢ ТАНЫМДЫҚ ЖӘНЕ МУЗЫКАЛЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІНІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Аңдатпа: Мемлекетіміз еліміздің әлеуметтік-экономикалық мәселелерін шешуге талантты жастарды тарту туралы мәселені айрықша өткір қойып отыр. Шығармашыл, белсенді, ерекше ойлайтын, дәстүрлі мәселелерді стандартты емес жолмен шешуге және жаңа перспективалық міндеттерді іздеуге қабілетті жастар, қоғамның негізгі стратегиялық ресурсын құрайтыны белгілі. Таланттарды іздеу, ашу және олардың дамуы үшін барынша қолайлы жағдай жасау білім беру жүйесінің негізгі міндеті және осы мәселе өнер саласымен тікелей байланысты болып табылады. Өнер саласына жататын барлық заманауи білім беру бағыттарының ішінде музыканттарды дайындауда ерекше тәжірибе жинаған – кәсіби музыкалық білім беру саласы. Студенттерді музыкалық мамандықта оқытудың өзі іргелі теориялық және арнайы кәсіби дайындықтың үйлесімділігімен ерекшелінеді. Музыкантты жоғары оқу орнында даярлаудың басқа салалардан өзгешелігі-мамандық бойынша практикалық сабақтардың сөзсіз басымдығы. Бұл ретте студенттің өзіндік жұмысының маңызы зор, оның көлемі аудиториялық сабақтардың үлесінен бірнеше есе көп. Алайда, ақпараттың үлкен ағымы, зияткерлік және психикалық шамадан тыс жүктеме тек оқу сапасына ғана емес, сонымен қатар болашақ музыканттардың денсаулығына да кері әсерін тигізуі мүмкін. Біз өз мақаламызда осы мәселеге тоқталатын боламыз.

Түйін сөздер: танымдық, музыкалық қабілет, тренинг, зейін, іс-әрекет, даму үрдісі.

КІРІСПЕ

Қазіргі кезеңде Қазақстанның білім беру саясаты, жеке тұлғаның мүдделері мен қабілеттерін ескеруге және кәсіби оқытудың барлық деңгейлерінде бәсекеге қабілетті маман дайындауға, сапалы білім беру процесін ұйымдастыру үшін қажетті жағдайлар жасауға бағытталған. Заманауи білім беру парадигмасы кәсіптік білім берудің сапасын арттыру болып табылады және оның негізгі мақсаты – «...тиісті деңгейдегі және бағыттағы білікті, құзыретті, өз кәсібін еркін меңгерген, мамандығы бойынша әлемдік стандарттар деңгейінде тиімді қызмет істеуге қабілетті, тұрақты кәсіби өсуге дайын қызметкерді даярлау» [1]. Осыған орай, еліміздің жоғары оқу орындарының білім беру мамандары, студенттердің ғылыми-практикалық дайындығының жоғары деңгейіне қол жеткізу мақсатында келесі мәселені шешу қажет екенін атап көрсетеді: студенттердің оқу сапасын арттыру негізінде терең іргелі білім беру мүмкіндігін қамтамасыз ету және студенттердің қабілеттерін дамыта отырып, олардың жаңа білімді үздіксіз алуға деген ұмтылысын іске асыру, оқу қызметін ұйымдастыру тәсілдерін жетілдіріп студенттердің бейімділігі мен жеке ерекшеліктерін айқындау [2]. Мемлекетіміз еліміздің әлеуметтік-экономикалық мәселелерін шешуге талантты жастарды

тарту туралы мәселені айрықша өткір қойып отыр. Шығармашыл, белсенді, ерекше ойлайтын, дәстүрлі мәселелерді стандартты емес жолмен шешуге және жаңа перспективалық міндеттерді іздеуге қабілетті жастар, қоғамның негізгі стратегиялық ресурсын құрайтыны белгілі. Таланттарды іздеу, ашу және олардың дамуы үшін барынша қолайлы жағдай жасау білім беру жүйесінің негізгі міндеті және өнер саласымен тікелей байланысты болып табылады. Өнер саласына жататын барлық заманауи білім беру бағыттарының ішінде музыканттарды дайындауда ерекше тәжірибе жинаған – кәсіби музыкалық білім беру саласы. Студенттерді музыкалық мамандықта оқытудың өзі іргелі теориялық және арнайы кәсіби дайындықтың үйлесімділігімен ерекшелінеді. Музыкантты жоғары оқу орнында даярлаудың басқа салалардан өзгешелігі-мамандық бойынша практикалық сабақтардың сөзсіз басымдығы. Бұл ретте студенттің өзіндік жұмысының маңызы зор, оның көлемі аудиториялық сабақтардың үлесінен бірнеше есе көп. Алайда, ақпараттың үлкен ағымы, зияткерлік және психикалық шамадан тыс жүктеме тек оқу сапасына ғана емес, сонымен қатар болашақ музыканттардың денсаулығына да кері әсерін тигізуі мүмкін. Осыған байланысты музыкалық мамандықтар студенттерін кәсіптік оқытуда танымдық қабілеттердің (қабылдау, зейін, есте сақтау, ойлау, қиял) мақсатты дамытуының рөлі артады, өйткені бұл қабілеттер жалпы және арнайы пәндер бойынша білімді игерудің тиімділігін қамтамасыз етеді, сондай-ақ жас мамандарды бейімдеудің қолайлы шарты болып табылады.

Сонымен музыкалық іс-әрекеттегі танымдық қабілеттерді жан-жақты зерттеу, оқу процесінде алынған ғылыми деректерді кеңінен қолдана отырып, танымдық және музыкалық қабілеттердің өзара байланысын зерттеудің маңыздылығы өте зор. Себебі, бұл мәселе педагогикалық-психологиялық ғылымдардағы бар тәжірибені айтарлықтай байыта түседі. Педагогика мен психологияда танымдық қабілеттерді диагностикалау мен дамыту мәселелерін шешуде С. Л.Рубинштейн, А.Н. Леонтьев, Н.С. Лейтес, К.К. Платонов, В.Н. Мясичев, В.Д. Шадриков, В.Н. Дружинин, В.П. Озеров, О.В. Соловьева сияқты т.б. ғалымдардың еңбектері ғылыми тәжірибе болып жинақталған. ЖОО психологиялық-педагогикалық ғылымындарының зерттеулері шеңберінде Б.М. Тепловтың «Музыкалық қабілеттер психологиясы» монографиясы жарық көрген. Музыкалық өнер саласындағы жұмыстардың көпшілігі музыкалық іс-әрекеттегі жеке қабілеттерді зерттеуге арналған: музыкалық шығармашылықты дамыту (М.Қыдырбаева); музыкалық тәрбие беру (К.М. Мендяқова); музыкалық танымды қалыптастыру (М.Нарымбетова). Қарастырылып отырған мәселені толығырақ сипаттау үшін, біз ғылыми мақаламыздың зерттеу мәселесін келесідей тұжырымдадық: музыкалық мамандықтар студенттерінің негізгі танымдық және музыкалық қабілеттерінің даму ерекшеліктері мен өзара байланысының маңыздылығын анықтау.

Музыкалық іс-әрекеттегі танымдық қабілеттердің рөлі туралы толығырақ тоқталайық. Жоғарыда айтқанымыздай, қызметтің сәттілігі қабілеттер жиынтығына байланысты. Кез-келген қызметтің жоғары жетістіктері қабілеттердің әртүрлі комбинациясына байланысты болуы мүмкін. Бұл көзқарасты көптеген ғалымдар ұстанады - С.Л. Рубинштейн, А.Н. Леонтьев, Б.М. Теплов, К.К. Платонов, Б.Г. Ананьев, А.Г. Ковалев, В. Н. Мясичев, Н. Д. Левитов, В.И. Киреенко, В.А. Крутецкий, Н.С. Лейтес, Л.И. Уманский, Н.В. Кузьмина. Музыкалық қабілеттерді дамытудың эволюциялық теорияларына сәйкес музыкалық іс-әрекеттегі қабылдауды дамыту белгілі бір мақсатқа бағытталған, оны Р.Шуман жас музыканттарға берген кеңестерінде айқын көрсеткен. Моцарттың таңғажайып қабілеттері туралы аңыздардың ішінде Г.Аллегридің «Мисерере» полифониялық нұсқасын бір қойылымнан қалай есте сақтағаны және бүкіл шығарманы жадынан қалай жазғаны туралы әңгіме ерекше назар аударатыны да кездейсоқ емес. Музыкалық шығарманың жазбаша

мәтініне бағытталған еуропалық музыка мәдениеті тұрғысынан бұл қабылдау стандарты ең жоғары болып қала береді: ғасырлар бойы биіктік-ырғақты қатынастарды дәл белгілеу. Бұл дағдыларсыз кәсіби музыкантты елестету мүмкін емес [3]. Музыканы толық, «жеткілікті» қабылдау - бұл жалпы әсер ғана емес, сонымен бірге тыңдаушылардың көңіл - күйін тудыратын тікелей эмоционалды реакция ғана емес, бұл сонымен бірге қабылдау - музыкалық шығарманың дизайны, композициялық «құрылымы». Егер жалпы білім беретін мектеп оқушыларымен сабақ барысында мұғалім музыкалық шығармалардың құрылымы туралы ең жалпы ақпаратпен шектелсе, онда болашақ мамандармен оқу жұмысында бұл, әрине, жеткіліксіз. Сондықтан, тәжірибе көрсеткендей, студенттер арасында кең таралған музыкалық композициялық схемалар туралы оқулық идеяларын құру, осы бағытта студенттердің білімін үнемі мақсатты түрде толықтыру, осылайша олардың кәсіби эрудициясын кеңейтіп, әртүрлі музыкалық құбылыстарды қабылдау қабілетін дамыту өте ұзақ және күрделі үрдіс болып саналады. Осы орайда, В. Цуккерман былай деп жазған: «музыкада, авторға тән стиль көріністерін түсіну қабілеті - көптеген талдаулардың тәжірибелерінен алынған, музыканы қабылдауды нақтылайды және оның түсіндірілуін тереңдетеді» [4]. Сонымен, музыка оның формалық құрылымы жағынан, адамның эмоциясы мен сезімдері, яғни музыка тірі және тікелей реакциялар арқылы қабылданады деп ойлаймыз.

Зерттеу материалдары мен әдістері. Теориялық зерттеулер негізінде біз, ЖОО-да мамандар даярлау мәселелерін шешу, студенттердің танымдық саласының даму ерекшеліктерін ескермей мүмкін емес екендігіне көзіміз жетті. Осы мақсатта, өз зерттеу жұмысымыздың негізгі кезеңдерінің бірі ретінде, студенттердің танымдық және музыкалық қабілеттерін дамыту тренингтік бағдарламаларын құрастырып, іс-тәжірибеде қолдануды оң көрдік. Қойылған мақсатқа жету үшін тренинг жүргізу барысында өткен тәжірибемен жұмыс істеу әдістері, тәжірибе алмасу әдісі, имитация әдісі, регрессия әдісітерін қолдандық.

Зерттеу нәтижелері және оларды талқылау. Студенттердің танымдық және музыкалық қабілеттерін дамыту мақсатында әзірленген тренинг келесі психологиялық-педагогикалық жағдайлар негізінде іске асады:

1. кез-келген тапсырманы саналы түрде орындау оның сапасын арттырады және қабілеттерді мақсатты, жүйелі түрде дамытады

2. арнайы жаттығуларды қолдану арқылы құрылатын топтағы қолайлы психологиялық климат психикалық және негізгі танымдық функциялардың толық көрінісіне әсер етеді

3. Зейін барлық басқа танымдық процестердің толық дамуы мен көрінісінің шарты болып табылатынын ескере отырып, тренингтің алғашқы кезеңдерінде зейіннің дамуын жүзеге асыру қажет

4. Тренингтік сабақтардың мазмұны мен ұйымдастырылуы студенттердің бойында, білім мотивациясымен кәсіби құзыреттіліктерін дамытуға бағытталған. Мотивация тұтас мінез-құлықты қамтамасыз етеді, еңбек белсенділігін арттырады, мақсаттың қалыптасуына және оған жету жолдарын таңдауға айтарлықтай әсер етеді.

Танымдық қабілеттерін дамыту бойынша тренингтік жұмыс 5 блоктан тұрды. Бірінші блок тұлғаның жеке қасиеттерін жетілдіру процесінде маңызды рөл атқаратын, топтағы қолайлы психологиялық климат құруға бағытталған. Барлық қалған блоктар танымдық және музыкалық қабілеттердің негізгі компоненттерін блоктарды дамытуға тікелей бағытталған.

Психологиялық - педагогикалық тренинг жұмысы барысында біз екі негізгі мақсатты жүзеге асырдық:

Танымдық және музыкалық қабілеттер компоненттерін дамытуға тікелей бағытталған; оқу-кәсіптік әрекетін жетілдіру мақсатында мотивацияны дамыту

Біздің психологиялық-педагогикалық тренинг жұмысымыз барысында шешілетін негізгі міндеттерді келесі топтарға бөліп көрсетуге болады:

1. жаттығуларды мақсатты орындау барысында теориялық және практикалық міндеттерді шешудің ең ұтымды тәсілдерін меңгеру.
2. Кәсіби қызметте табысқа жету себебін өзектендіру іс-әрекеттің, оқу мүдделерінің мотиві.
3. Топта қолайлы психологиялық климат құру.
4. Еңбекқорлықты, ерік-жігерді, еңбекке қабілеттілікті дамыту қабілеттерді қалыптастыру мен жетілдірудің тиімділігі.

Тренинг дәстүрлі және ең ыңғайлы топтық сабақтардың нысаны болып табылады. Негізгі мазмұны психологиялық-педагогикалық танымдық қабілеттерін дамыту бойынша тренинг жаттығулары, ойындар, психотехникалық тапсырмалар құрады. Тренинг жаттығулары-бұл саналы, мақсатты түрде орындалатын психологиялық жаттығулар, олар танымдық қабілеттерін жаттықтырып, мәселелерді шешудің ұтымды әдістерін игеруге ықпал етеді, қабылдауды жақсартады, есте сақтау қабілетін дамытады, икемділікті қалыптастырады [5]. Тренингтік сабақтардың ұйымдастырылуы мен мазмұны студенттердің бойында олардың оқу іс әрекетіне, кәсіби құзыреттіліктерін дамытуға бағытталған. Мотивация тұтас мінез-құлықты қамтамасыз етеді, еңбек белсенділігін арттырады, мақсаттың қалыптасуына және оған жету жолдарын таңдауға айтарлықтай әсер етеді.

Тренинг эмоционалды босансу жағдайымен және қауіпсіздік жағдайын сезінумен тікелей байланысты. Сонымен қатар студенттер ұжымына қолайлы топшілік ахуал қалыптастыруда ерекше рөл атқарады. Топтық құрылымдар мен процестердің дамуы: сенімді қарым-қатынас құруға, өзара сенім атмосферасы мен психологиялық ашықтықты дамытуға әсер етеді [6]. Қабілеттерді қалыптастыруда еңбекқорлық, ерік күші, жұмыс қабілеттілігі үлкен маңызға ие және бұл қасиеттердің қалыптасуында топ үлкен рөл атқарады. Оның кейбір мүшелерінің мақсаттылығы басқалардың еліктеуіне және бәсекеге деген қажеттілігіне жетелейді. Бірлескен іс әрекетте шығармашылық ойлау қызметі дамиды. Тұлғаның жеке жетістіктері оң эмоцияларды тудырады, содан кейін қажеттілік ретінде бекітіледі, ал соңында адамның әдеті ретінде қалыптасады.

Танымдық қабілеттерді дамыту жөніндегі психологиялық-педагогикалық бағдарламаны жүргізу барысында, біз тренинг жұмысының келесі классикалық принциптеріне сүйендік:

1. Сабақтардағы белсенділік. Топтың барлық мүшелерінің жаттығулар мен тапсырмаларды міндетті түрде орындауы.
2. Қарым-қатынастағы сенімділік. Достық атмосфера мен психологиялық қауіпсіздік, бұл қатысушылардың бір жақты бағалаулары мен пікірлеріне жол бермейді. Сонымен қатар студенттердің ішкі потенциалын ашуға ықпал етеді.
3. Танымдық қабілеттерін мақсатты дамыту.

Тапсырмалар, жаттығулар, ойындар жиынтығы блоктарға бөлініп, белгілі бір танымдық процестерді осы блоктардың атауымен сәйкес кезең-кезеңмен дамытуға бағытталған. Соңғы блок бекіту сипатына ие болды, онда сабақтар барлық танымдық қабілеттердің компоненттерін дамытуға бағытталған.

4. Сананың және өзін-өзі бақылаудың жоғарылауы, танымдық қабілеттерін меңгеру. Тренингтік жұмыстың құрылымы схема түрінде ұсынылған.

V. Қабілеттің танымдық компоненттерінің даму деңгейі

II. Зейіннің дамуы

III. Қабылдау мен естің дамуы

IV. Ойлау мен қиялдың дамуы

I. Топта қолайлы психологиялық климат құру

Барлық тренингтік сабақтар төрт этапта өтті:

1. Сәлемдесу. Тренингтік бағдарламаның мақсаттары мен міндеттеріне қол жеткізудің тиімділігін арттыруға ықпал ететін қолайлы психологиялық ахуал жасау.

2. Жаттығулар, ойындар өткізу, тапсырмаларды орындау, нақты тапсырмаларды шешу, білім, дағды, дағдыларды игеру.

3. Релаксациялық қалпына келтіру жаттығулары.

4. Сабақтың қорытынды кезеңі - қайтадан кездесуге деген ықыласқа бағытталған

I Блок. Топта қолайлы психологиялық климатты құру.

Блоктың мақсаты: тренингтік сабақтарын ынтымақтастық процесінде жүргізу үшін, тиімді ақпарат қабылдау үшін жағдай жасау, одан әрі ынталандыру.

Блоктың міндеттері: тренингтік сабақтардың қатысушыларымен танысу, топты бір-бірімен таныстыру; топта жағдай жасау психологиялық педагогикалық тренингтерге қатысуға қызығушылықты тәрбиелеу.

I бөлім сабақтарының мазмұны

№	Тапсырма	Тапсырманың мақсаты	Уақыт
1.	Сәлемдесу	Тренингке қатысушылардың бір-бірімен сәлемдесуі, өзара сенім атмосферасын құру және психологиялық ашықтық таныту.	5 мин.
2.	«Ережелерді қосу»	Тренингтерде тренингтің ерекшеліктерімен танысу жұмысы, жауапкершілік сезімін дамыту,	5 мин

		қатысушыларды ынталандыру.	
3.	«Снежный ком»	жаттықтырушы мен топтың барлық қатысушылардың бір-бірінің аттарын тануы.	3-4 мин
4.	«Әңгімеші доп»	топ мүшелерінің бір-біріне қатысты қосымша ақпарат алуы.	10 мин
5.	«Шеңберге тұрыңыз»	Топ мүшелерінің өзара әрекеттесу қабілеттерін анықтау, «сенім шегі», ол қатысушылар бір-біріне және өздеріне байланысты.	5мин
6.	«Шатасу»	Ұжымды біріктіру, нығайту одан әрі ынтымақтастықты арттыру.	10 мин
7.	«Онға дейінгі есеп»	қазіргі сәт Жердегі бірлік деңгейін анықтау	10 мин
8.	«кімде...., орын ауыстырыңыздар»	Байқауды дамыту	10 мин
9.	Релаксация	Бұлшық ет релаксациясын дамыту.	20 мин
10.	«кездескенше»	Қатысушыларды біріктіру, олардың бірлік сезімін арттыру.	2 мин

ҚОРЫТЫНДЫ

Танымның мақсатты дамуы үшін ұйымдастырылған тренингтік жаттығулар музыкалық мамандықтар студенттерінің музыкалық қабілеттерін дамытуда оң әсер тигізді деген ойдамыз.

Зерттеу жұмысы барысында біз қазіргі уақытта-ЖОО-дағы жеке тұлғаның дамуын ескере отырып, жеке ерекшеліктерінің мүмкіндігін қарастыра отырып күрделі, өзекті мәселелердің бірі- студенттердің кәсіби қызметте танымдық – музыкалық қабілеттерін жетілдіру мәселесін зерделедік. Кәсіби қалыптасу, тұлғалық өсу, зияткерлік шығармашылықтың дамуы, көбінесе жоғары білімді ұйымдастыру мазмұнымен мен әдіс-

тәәсілдерімен анықталады. Әдеби және ғылыми дереккөздерге теориялық талдау, кәсіби музыкалық қызметте танымдық қабілеттерін дамытудың маңызды рөлін көрсетті.

Біз, музыкалық мамандықтардағы студенттердің оқу процесінде кездесетін қиындықтарын ескере отырып, арнайы психологиялық-педагогикалық құралдарды қолдану негізінде жоғары мектеп білім алушыларының танымдық қабілеттерін дамыту деңгейін едәуір арттыруға болады деген болжам құрдық.

Бұл жоғары сапалы музыкалық білім үшін негіз жасайды және кәсіби білімді тиімді игеруге ықпал етеді деп ойлаймыз. Бұл пікірді (С. Л. Рубинштейн, В. И. Кириенко, В. А. Крутецкий, Н.С. Лейтес, В. Д. Шадриков, В. Д. Дружинин, Б. Б. Қоссов, В.П. Озеров және т. б.). зерттеушілер кәсіби қызметтегі жоғары жетістіктер әр түрлі қабілеттердің жеке компоненттерінің үйлесімімен байланысты болуы мүмкін деген ойларымен растады.

Психологиялық-педагогикалық эксперимент студенттердің танымдық-музыкалық қабілеттерінің дамуын тренингтік бағдарламаны практикада қолдану негізінде жүзеге асырылды. Тренингтік жұмыс студенттердің қабілеттерін, танымдық музыкалық қабілеттерін арттырды, бұл өз кезегінде кәсіби музыкалық қызмет үшін және ең алдымен музыкалық-теориялық қызмет үшін маңызды кезең болғанын көрсетті.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. «Қазақстан Республикасының 2015 жылға дейінгі білім беруді дамыту тұжырымдамасы // Білім және ғылым хабаршысы, 2004, № 1, 3-18 б.
2. Ахметова А.Қ. Мектептегі музыка сабағын оқыту принциптері. Оқу құралы. – А., 2005.
3. Шуман, Р, О музыке и музыкантах: сб, ст, В 2 т, / Р, Шуман, - М.: Музыка, 1975.-Т.2.-327С.
4. Цуккерман, В.А. Музыкально-теоретические очерки и этюды / В.А. Цуккерман. - М.: Сов. композитор, 1970. - 559 с.
5. Абдуллин Э.Б., Николаева Е.В. Музыкально-педагогические технологии учителя музыки: Учебное пособие. –М., 2005.
6. Р.Қ.Дүйсембінова. Музыкалық білім беру педагогикасы. – Талдықорған, 2006.

REFERENCES

1. “Kazakhstan Republicsynyn 2015 zhyлга deyingi bilim berudi damyту tuzhyrymdamasy // Bilim zhane gylym khabarshysy, 2004, No. 1, 3-18 b.
2. Akhmetova A.K. Mekteptegi music sabagyn oqytu principteri. Oku kuraly. – A., 2005.
3. Schumann, R, About music and musicians: Sat., Art., V 2 vol., / R, Schumann, - M.: Muzyka, 1975.-Т.2.-327S.
4. Zuckerman, V.A. Musical theoretical essays and etudes / V.A. Zuckerman. - M.: Sov. composer, 1970. - 559 p.
5. Abdullin E.B., Nikolaeva E.V. Musical and pedagogical technologies of music teachers: Textbook. –М., 2005.
6. R.K.Duyseminova. Musicians take pedagogics. – Taldykorgan, 2006.

Особенности познавательных и музыкальных способностей студентов

Э.Д.Баженова¹, А.К. Усенова²

¹ ДокторPhD, ассоциированный профессор, Жетысуский университет имени И. Жансугурова, г.Талдыкорган, Казахстан <https://orcid.org/0000-0001-9330-4975>

² К.п.н., ассоциированный профессор, Жетысуский университет имени И. Жансугурова, г.Талдыкорган, Казахстан

Аннотация: *Особенно остро государство ставит вопрос о привлечении талантливой молодежи к решению социально-экономических проблем страны. Известно, что молодежь, творческая, активная, особо мыслящая, способная нестандартно решать традиционные проблемы и искать новые перспективные задачи, составляет основной стратегический ресурс общества. Поиск, раскрытие талантов и создание максимально благоприятных условий для их развития-основная задача системы образования, и этот вопрос напрямую связан с областью искусства. Из всех современных образовательных направлений, относящихся к сфере искусства, в подготовке музыкантов накоплен уникальный опыт - область профессионального музыкального образования. Само обучение студентов музыкальной специальности отличается сочетанием фундаментальной теоретической и специальной профессиональной подготовки. Отличие подготовки музыканта в вузе от других сфер-безусловный приоритет практических занятий по специальности. При этом большое значение имеет самостоятельная работа студента, объем которой в несколько раз превышает долю аудиторных занятий. Однако большой поток информации, интеллектуальная и умственная перегрузка могут негативно сказаться не только на качестве обучения, но и на здоровье будущих музыкантов. В своей статье мы остановимся на этом вопросе.*

Ключевые слова: *познавательные, музыкальные способности, тренинг, внимание, деятельность, процесс развития.*

Features of cognitive and musical abilities of students

E.D.Bazhenova¹, A.K. Usenova²

¹ DoctorPhD, Associate Professor, Zhetysu University named after I. Zhansugurov, Tal dykorgan, Kazakhstan <https://orcid.org/0000-0001-9330-4975>

² C.ofP.S., Associate Professor, Zhetysu University named after I. Zhansugurov, Tal dykorgan, Kazakhstan

Abstract: *The state is particularly interested in attracting talented young people to solve the socio-economic problems of the country. As you know, the main strategic resource of society is young people who are creative, active, thinking in a special way, able to solve traditional problems in a non-standard way and look for new promising tasks. The search, discovery and creation of the most favorable conditions for the development of talents is the main task of the education system, and this issue is directly related to the field of art. Among all the modern areas of education that belong to the field of art, the field of professional music education has gained special experience in training musicians. The training of students in the music profession itself is characterized by a combination of fundamental theoretical and special professional training. The difference between the training of a musician in a higher educational institution and other areas is the undoubted priority of practical classes in the specialty. At the same time, independent work of the student is of great importance, the volume of which is several times higher than the share of classroom classes.*

Key words: *cognitive, musical abilities, training, attention, activity, development process.*

МРНТИ 15.04.28

A.V.Naumova

KSU "Lyceum School No. 6" Deputy Director for educational work, Kokshetau, Republic of Kazakhstan, E-mail: Nacc@mail.ru

THE ROLE OF THE FAMILY IN THE PREVENTION OF CYBERBULLYING

Abstract: In this article, the theoretical component of the problem of cyberbullying in the school environment is considered, the causes of cyberbullying are considered. Advice is given to parents on how to help a child who has become a victim of online harassment. This article also describes an anonymous questionnaire on the topic: "Cyberbullying" among students of the 7th grades of Secondary School No. 6, which is conducted jointly with the National Academy of Sciences named after Sh. Ualikhanov on the project "Strengthening the psychological health of Kazakhstani schoolchildren as a factor in reducing the risks of cyberbullying in the process of network socialization." The project leader is a PhD doctor, associate professor of Kokshetau University named after Sh.Ualikhanov Rakisheva G.M.

Keywords: cyberbullying, cyberbullen, teenager, revenge, envy, family, care.

THE MAIN PROVISIONS

An important and main factor in the formation of a personality is the family. The family is the main institution of education. A person, acquiring in the family, retains throughout the rest of his life. In a family, a child learns to live independently in society, acquires traditions, culture of his society, spiritual values, moral norms, patterns of behavior. Parents, by personal example, instill in the child respect and love for everything that surrounds us. They teach you not to harm another person either by thought, word, or deed. Thanks to the personal example of the parents' behavior, the child gets the first life experience, makes the first observations and learns how to behave in various situations.

The Internet space in the modern world is developing at lightning speed. The availability of the Internet and the development of social networks have allowed many people to expand the boundaries of their communication. Virtual dating for adults has become an addition to real communication skills. Teenagers, on the other hand, master the skill of communication both in life and on the Internet. Communication on the Internet can be anonymous, which makes it possible to experiment with your image: appearance, age, social status and even gender.

Conflicts arise in the process of communication between people. Virtual communication is no exception. A teenager can become the target of criminal acts by posting his photos and personal information on social media pages. By posting posts and participating in discussions, they may face misunderstanding of their thoughts and views, and inappropriate reactions from other people. In conditions of anonymity, it is difficult for teenagers to observe the ethics of communication. Banal insults often turn into serious threats to life and health, which continue non-stop twenty-four hours a day. This is how cyberbullying arises [1]. Many parents do not know how to help their child avoid becoming a victim of cyberbullying. This is a social problem and needs to be discussed and solutions found.

INTRODUCTION

Every day, the World Wide Web is replenished with an endless variety of new information resources, trading platforms, messengers and social networks. The information space greatly

influences the building of communicative relations between people. Despite all the advantages and convenience of using mobile devices as communication, the network has its own specifics, which differ from the "rules" of communication in the real world. Social networks and other information platforms are uncontrolled, anonymous, and this contributes to the emergence of bullying on the Internet. Scientists call this type of harassment "cyberbullying" and define it as intentional insults, threats and the communication of compromising data to others using modern means of communication, usually over a long period of time. It is most often manifested among teenagers, as this generation is much smarter in innovative technologies than many adults. Anger and aggressiveness result in offensive jokes and ridicule of peers, which can have negative consequences for the personality and psychological health of the so-called "victim".

The relevance of the topic is related to the fact that the number of teenagers using social networks is growing, they find themselves unprotected in the virtual world and are subjected to cyberbullying.

Cyberbullying participants are mostly teenagers between the ages of twelve and fifteen who use a variety of social networks and lead an active online life.

The purpose of the study is to form students' understanding of behavior in the event of a collision with cyberbullying. To increase the competence of parents in relation to the concept of "cyberbullying". To acquaint parents with ways to help a child who has been subjected to "cyberbullying", measures to stop "cyberbullying" against a child.

The object of the study is the interpersonal communication of adolescents in the information environment of the Internet.

The subject of the study was the study of the key characteristics of cyberbullying as a type of communication.

Research methods: questionnaires, analysis of the results of the survey, study of literature on the topic.

Bullying in schools began to be studied in the 70s and 80s of the last century in the Scandinavian countries, and recently the next stage of studying online bullying began, which transformed in the online space and became known as cyberbullying.

The term "cyberbullying" was introduced into scientific use by Canadian educator Bill Belsey, referring to the deliberate, repetitive hostile behavior of individuals or groups intending to harm others using information and communication technologies [2]. The main purpose of cyberbullying is to worsen the emotional sphere of the victim and/or destroy her social relationships. Cyberbullying includes a range of different forms of behavior, from playful and joking to psychological virtual terror, which can result in suicide [4].

Cyberbullying includes spreading false information about a person, posting photos that embarrass someone on social networks, messages, threatening content or offensive statements that humiliate human dignity. A cyberbullyer can impersonate someone else and send inappropriate messages to others on his behalf.

The reasons for cyberbullying include the following aspects [3]:

1. Striving for excellence. This is an innate feeling and we will never get rid of it, because this aspiration is life itself. An example of the desire for superiority in adolescents may be, for example, the struggle for social status in a peer group.

2. A subjective feeling of inferiority, or an inferiority complex, is a set of psychological and emotional feelings of a person, expressed in a sense of their own inferiority and an irrational belief in the superiority of others over themselves.

3. Envy is the same rivalry, only hidden: a person strives to win, but competes as if inside himself, keeping score even when an imaginary rival does not even suspect it.

4. Revenge – actions performed out of an incentive to adequately respond to a real or imaginary injustice inflicted earlier.

5. Entertainment. Cyberbullying can start with an ordinary joke. Humour over another person is also considered self-aggrandizement at the expense of another.

These are, of course, only the main causes of cyberbullying that occur most often. Each situation has its own motive, purpose, means, and so on. Everything depends solely on the nature of the possible conflict and the personalities involved in the cyberbullying process. Bullying in real life and the virtual network is an outburst of one's own negative emotions, which does not carry any common sense. The means of cyberbullying on the network are the dissemination of untrue rumors, gossip, offensive comments, in order to humiliate the victim and establish himself at her expense. The aggressors themselves are unhappy people who want other people to have it bad too. Cyberbullying is a process involving stalkers, victims, and observers, it takes into account the interaction between participants, as well as the position of adults in relation to what is happening. Cyberbullying is a repetitive, purposeful pattern of behavior in which the main thing is to intimidate, anger or shame someone who has become the target of bullying. This can happen on social networks, messengers, gaming platforms and mobile phones.

Cyberbullying is a more passive but more common form of harassment. Cyber violence causes irreparable harm to the psychological health of all participants in this process. Such bullying often leads children and adolescents to depression and other disorders, their self-esteem decreases, and they find themselves isolated. In the end, if not worked out, the victim remains with psychological trauma, and the cyberbullyer – with nothing.

Many parents, without taking into account the age of the child, allow their children to play computer games where there are scenes of violence, cruelty, and murder. Therefore, an important role in the prevention of cyberbullying is assigned to the family. Parents need to remember that a child needs constant emotional support and parental supervision. With a lack of attention and care from parents, a child feels lonely and helpless, experiences a lack of protection in front of an unfamiliar outside world. All this can lead a teenager to find a "kindred spirit" on the Internet and become a victim of cyberbullying. Therefore, parents should create confidence for the child that they love him. To do this, parents should spend more time with their child, know his social circle on social networks, and be interested in his hobbies. All this will help to form the psychoemotional world of a teenager correctly. A teenager should feel the love of his parents and know that he can always turn to them for help, without being afraid to get complaints about himself when communicating with strangers, because he accidentally or out of curiosity went to a prohibited site. Parents need to explain to the child that this communication should not be continued. It is necessary to teach the child to treat all users of the network with respect and to express his opinion in a polite way on forums and social networks. To protect your child from cyberbullying, you do not need to encourage nighttime "gatherings" at the computer, you need to limit the time spent on the Internet, put "parental control". An important element of parental control is the location of the computer in the common area, where, while doing their own business in parallel, adults can unobtrusively observe the child's reactions from time to time when he is on the Internet, and it will also be easier to control the time working with the computer. Parents who carefully listen to their child's impressions of online communication, get acquainted with the sites that his child uses, will be able to protect the child from cyberbullying.

If a child is upset after using the Internet or watching SMS messages, moves away from communicating with peers, if his academic performance at school worsens, then parents should think about it and talk with their child. With cyberbullying, a child may experience sleep disorders, loss of appetite, depression, unreasonable tears, and a sharp deterioration in health.

When faced with cyberbullying, parents need to be patient and correct in order to avoid mistakes: excessive guardianship and excessive frivolity. Parents should observe how the child's relationship develops with someone with whom he recently quarreled, fought. If this situation does not repeat itself, then it was a fleeting conflict that the children settled on their own. And there was no cyberbullying. Parents should not be careless. If a child really became a victim of cyberbullying, and the parent brushed it off, did not listen, did not take it seriously — this can lead to unpredictable and often severe consequences: isolation, psychological problems, depressive moods, unmotivated aggression.

If your child has become a victim of cyberbullying, then the best way to stop a cyberbullyer is to respond to him with complete disregard. You should not communicate with the aggressor and even more so try to respond in kind. It may be worth leaving this resource altogether and deleting your personal information from there if you cannot solve the problem peacefully. Block a user who sends threats or insults. Complain to the site administrators about the user. Contact the cyberbullying parents and let them know that the harassment must stop. Know the helpline numbers and contact the police in cases of cyberbullying. A cyberbullyer can be held accountable, since cyberbullying leaves a record that can serve as evidence. In Kazakhstan, bullying, including cyberbullying, is punishable under Article 147 of the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan. The punishment for such actions can be very serious, including imprisonment for up to 7 years. This applies to all forms of bullying, including insults, intimidation, and harassment.

MATERIALS AND METHODS

To achieve the objectives of the study, the concept of "cyberbullying" and the causes of its occurrence are considered. The following research methods were used: analysis of educational and methodological and scientific and technical literature; programs and manuals, special literature. Since teenagers of 12-15 years of age are mainly exposed to cyberbullying and according to their appeals to a school psychologist, it was decided to conduct a study among students of the 7th grades of School No. 6. A total of 76 students took part. The process was based on an anonymous survey, which revealed a clear percentage among the guys who were subjected to cyberbullying. The survey was conducted in one stage and consisted of 7 main questions.

RESULTS

To the question: "Do you know what cyberbullying is?". "Yes" was answered by 72 students (95%), "I find it difficult to answer" – 4 (5%).

"How much time a day do you spend on social media?" Less than 1 hour - 15 (20%), 2-3 hours – 29 (38%), 4-7 hours – 19 (25%), more than 7 hours – 8 (17%).

The next question, "Have you ever been subjected to such things on the Internet as: insult, manipulation, humiliation, provocation, harassment, posting compromising materials on the Internet" made it clear to us that 16 students (21%) out of 76 respondents had personally encountered Internet bullying. 60 students (79%) replied that they had not been subjected to cyberbullying. This result was disappointing, but at the same time indicated the urgency of the problem, the solution of which is necessary for the formation of a healthy psyche in younger individuals. It was revealed that those who chose the "Yes" option in this matter were mostly girls.

Positively to the question "Have your friends posted negative information on the Network directed at anyone?" 6 students (8%) answered, "No" – 70 (92%).

It turned out that 9 students (12%) answered "Yes" and 67 (88%) answered "No" to the question: "Have you ever acted as an aggressor, insulting others?"

58.2% of the surveyed students understand that it is not necessary to post their data on the Internet, this can lead to trouble.

Analyzing the answers to the question: "Do parents talk to you about Internet security?" 45.5% of students answered: "Rarely." 27% of respondents said that their parents had never talked to them about this topic.

DISCUSSION

The analysis of the questionnaire once again confirmed that cyberbullying is one of the urgent problems of the Internet space among teenagers, the solution of which must be carried out competently, with the study of each area affected by this phenomenon. The survey data cannot but alarm parents, especially since the younger the teenager, the more he believes the information posted on the Internet, and the more various kinds of Internet information have an impact on the development of the child's personality. A particular danger here may be the formation of a child's image and behavior of the victim. Parents need to remember that a child, while on social networks, can become a victim of cyberbullying at any time. Therefore, parents need to be on the alert to help their child in a timely manner.

Thus, at this stage of this study, it can be concluded that cyberbullying is a really urgent problem nowadays, because now the information generation, and people cannot be without gadgets, laptops, and cell phones. It is necessary to take measures to solve this problem and take precautions that will help children and teenagers who surf the Internet on a daily basis not to become victims of cyberbullying.

CONCLUSION

As part of this work, a memo for parents was developed, a parent-teacher meeting, a round table, a lesson from the Center for Pedagogical Support of Parents on the topic "Parenthood: listening, hearing, being heard" was held, a booklet was developed to inform parents about the manifestation and prevention of cyberbullying, in which materials were presented on how to notice that a child has become the victim or, on the contrary, became the instigator of cyberbullying, and how to act correctly under the circumstances. Of course, the modern child and the Internet are already inseparable concepts, but the task of adults is to teach children to use the possibilities of Internet communication with maximum benefit for them, avoiding harm to their physical and mental well-being. And the most important recommendation for you parents is to always be attentive to your child, to his needs, experiences. It is important that the child can always come to you for understanding, support, and help and get them.

The task of parents is not only to protect and support a child who is faced with a bullying situation, but also to teach him proper, healthy communication with people around him. In everyday life, it is very difficult to avoid encountering evil, cruelty and aggression. The child must learn to say "no", not to succumb to provocations and manipulations of comrades, to know that it is sometimes more correct to devote adults to their problems than to figure it out on their own, and to be sure that relatives will not dismiss him, but will help and support him in a difficult moment.

LIST OF LITERATURE

1. Andreeva, A.O. Manipulation on the Internet / A.O. Andreeva // Information security and issues of prevention of cyber extremism among young people (collection of articles). Magnitogorsk: MaGU. – 2015. – pp. 21-28.

2. Zintsova, A.S. Social prevention of cyberbullying / A.S. Zintsova // Bulletin of the Nizhny Novgorod University named after N.I. Lobachevsky. Social sciences. – 2014. – №3 (35). – Pp. 122-124.
3. Fedorenko, I.A. The study of cyberbullying in the modern world [Electronic resource]. - - URL: <https://scienceforum.ru> (date of request: 10.20).
4. Cherkasenko, O.S. The phenomenon of cyberbullying in adolescence / O.S. Cherkasenko // Personality, family and society: issues of pedagogy and psychology. – 2015. – No. 6. – pp. 52-54.

КИБЕРБУЛЛИНГТІҢ АЛДЫН АЛУДАҒЫ ОТБАСЫНЫҢ РӨЛІ

Наумова А.В. "№ 6 мектеп - лицейі" КММ директордың тәрбие жұмысы жөніндегі орынбасары, Көкшетау қ., Қазақстан Республикасы

Аннотация: Бұл мақалада мектеп ортасындағы қорқыту мәселесінің теориялық құрамдас бөлігі, кибербуллингтің себептері қарастырылады. Интернеттегі қудалаудың құрбаны болған балаға қалай көмектесуге болатындығы туралы ата-аналарға кеңестер берілді. Бұл мақалада сондай-ақ Ш.Уәлиханов атындағы КУ бірлесіп жүргізіліп жатқан "Қазақстандық оқушылардың психологиялық денсаулығын нығайту желілік әлеуметтену процесінде кибербуллинг тәуекелдерін төмендету факторы ретінде" жобасы бойынша өткізілетін № 6 МЛ 7-сынып оқушылары арасында "Кибербуллинг" тақырыбында анонимді сауалнама сипатталған. Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау мемлекеттік университетінің доценті Рақышева Г.М. жобаның жетекшісі.

Түйін сөздер: кибербуллинг, кибербуллер, жасөспірім, кек, қызғаныш, отбасы, қамқорлық.

РОЛЬ СЕМЬИ В ПРОФИЛАКТИКЕ КИБЕРБУЛЛИНГА

А.В. Наумова, КГУ "Школа-лицей № 6", заместитель директора по воспитательной работе г. Кокшетау, Республика Казахстан

Аннотация: В данной статье рассматривается теоретическая составляющая проблемы кибербуллинга в школьной среде. Даны советы родителям о том, как помочь ребенку, ставшему жертвой онлайн-травли. В этой статье также описывается анонимное анкетирование на тему: "Кибербуллинг" среди учащихся 7-х классов школы-лицея №6, которое проводится совместно с НАО КУ им. Ш. Уалиханова в рамках проекта "Укрепление психологического здоровья казахстанских школьников как фактор снижения рисков кибербуллинга в процессе сетевой социализации". Руководитель проекта - доктор PhD, ассоц.профессор Кокшетауского университета имени Ш. Уалиханова Ракишева Г.М.

Ключевые слова: кибербуллинг, кибербуллингсреди подростков, месть, зависть, семья, забота.

УДК 371.64

МРНТИ 14.25.07

Г.Р. Аспанова¹, А.Т. Рахимбекова²

¹PhD, ассоциированный профессор, Павлодарский педагогический университет им. Ә. Марғұлан, Павлодар, 140007, Республика Казахстан, ORCID ID: 0000-0003-3062-4765. gulmiraramazanovna@bk.ru

²Учитель-исследователь, КГУ «Средняя общеобразовательная школа имени Мухтара Ауэзова», Павлодар, 140007, Республика Казахстан, rakhimbekova_sarbasova@mail.ru

РАЗВИТИЕ МОТИВАЦИИ К ЧТЕНИЮ У МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ ЧЕРЕЗ ИСПОЛЬЗОВАНИЕ БУКТРЕЙЛЕРА

***Аннотация.** В статье рассмотрена проблема использования буктрейлера как инструмента стимулирования мотивации к чтению у младших школьников. Авторами раскрыто понятие «мотивация к чтению».*

Целью исследования является выявление роли буктрейлера в повышении мотивации к чтению у младших школьников.

Исследование в рамках данной статьи проведено в рамках поиско-прикладных исследований. Идеей научного исследования является попытка описания эксперимента по использованию буктрейлера в учебном процессе начальной школы.

В статье представлен обзор научной литературы о проблеме влияния буктрейлеров на повышение мотивации к чтению у младших школьников.

Результаты исследования подтверждают, что использование буктрейлеров существенно влияет на повышение мотивации детей к чтению. Практическая значимость заключается в предложенных автором рекомендациях по использованию буктрейлера как средства мотивации к чтению у младших школьников.

***Ключевые слова:** буктрейлер, младшие школьники, мотивация к чтению, средство повышения мотивации, использование буктрейлера.*

ОСНОВНЫЕ ПОЛОЖЕНИЯ

Использование буктрейлера на уроках литературного чтения позволит повысить мотивацию к чтению у младших школьников.

ВВЕДЕНИЕ

В настоящее время наблюдается снижение интереса к чтению, утрата исключительной роли чтения в жизни общества, что является не только казахстанской, но мировой проблемой. В современной мировой практике проводится большая работа по преодолению кризиса чтения, по стимулированию читательского интереса, реализуются национальные программы поддержки детского и семейного чтения, осуществляется поддержка чтения и книги на уровне государства и общества. Именно поэтому в настоящее время проблема мотивации к чтению является одной из актуальных.

Мотивация является ключевым фактором успешного обучения детей младшего школьного возраста. Однако в современном информационном обществе все больше детей испытывают трудности в поддержании интереса к обучению.

Советский психолог и педагог А.Н. Леонтьев считал, что: «мотивация является ядром личности и имеет функцию направления деятельности». Опираясь на данное высказывание, можно сделать вывод о том, что для современного начального образования на первом месте стоит вопрос о развитии личности ребенка младшего школьного возраста, его индивидуальности и возможности самореализации в учебной деятельности.

Впервые термин «мотивация» был употреблен немецким философом А. Шопенгауэром в своей статье «Четыре принципа достаточной причины» (1900 – 1910), после чего этот термин прочно закрепился в психологической сфере для объяснения причин поведения человека и животных. Сам термин «мотивация» происходит от латинского глагола «*moveo*», который в свободном словаре терминов и понятий характеризуется как: «побуждение к действию, динамический процесс физиологического, психологического плана, управляющий поведением человека, определяющий направленность, организованность, активность и устойчивость; способность человека деятельно удовлетворять свои потребности».

Проанализировав значения терминов «мотив» и «мотивация» в психолого-педагогической литературе и обобщив мнения ученых, можно сделать вывод, что под мотивацией понимают то, что побуждает и направляет деятельность человека, а также придает ей личностный смысл.

Ученые, методисты и учителя-практики вынуждены признать, что ещё недавно сложившиеся в науке и школьной практике методы, приёмы, формы и средства преподавания в учебных заведениях, дававшие успешные результаты, сегодня зачастую «не работают» потому, что пришло совершенно новое поколение, родившееся в эпоху интернета. Это поколение не помнит, какой была жизнь без гаджетов, и порой проводит большую часть времени, держа в руках не книгу, а смартфон или планшет.

Создателями теории поколений Нилом Хау и Уильямом Штрауссом поколение 2000-х названо «центениалами». Его еще называют «поколением Z», или «сетевым поколением». Это поколение, у которого размыта граница между реальным и виртуальным миром. В философско-педагогической литературе уже в конце 1990 – начале 2000-х годов появился термин «клиповое мышление», которым была обозначена особенность современного человека «воспринимать мир посредством короткого, яркого посыла, воплощённого в форме либо видеоклипа, либо теленовости» [1].

В последние годы ученые активно исследуют потенциал видеороликов в образовательном процессе.

Буктрейлер – это один из видов видеоролика, который представляет основную идею текста и строится в формате кинотрейлера.

Буктрейлеры позволяют детям получать предварительное представление о тексте, привлекая внимание к ее основной идее и создавая интерес к чтению. Формат буктрейлеров делает их более привлекательными и увлекательными для детей.

Использование буктрейлера в начальной школе может быть полезным для мотивации детей к чтению. Он может вызвать интерес к определенной книге и стимулировать учеников к ее прочтению. Буктрейлеры также могут быть использованы для проведения дискуссий о книге, анализа сюжета и персонажей, а также для развития навыков рассуждения и выражения своих мыслей.

Создание буктрейлера может стать интересным проектом для младших школьников. Они могут работать в группах, выбирая книгу, разрабатывая сценарий, создавая визуальные эффекты и записывая озвучку. Это позволит развить их творческие навыки, командный дух и умение работать с технологиями.

В целом, использование буктрейлера в начальной школе может быть отличным способом сделать чтение более интересным и вовлекающим для учеников, а также развить их навыки анализа и критического мышления.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ

В ходе работы над статьей проведен анализ научно-теоретической литературы по проблеме исследования. Как показала практика, этот новый жанр рекламно- иллюстративного характера, интегрирующий визуальное искусство, художественную образность и мультимедиа-технологии, доказал свою методическую эффективность в школьном образовании. Буктрейлер был заимствован методикой преподавания литературы в качестве обучающей технологии из области рекламы и продвижения книги, в которой осмысливался как ролик о конкретном произведении (например, новом романе известного автора), так и клип о книгах вообще (например, социальная реклама чтения) [2].

Впервые буктрейлер появился в 1986 году. Это был видеоролик к роману «Wildwood» зарубежного писателя. В содержании ролик имел фото обложки, кадры с участием главных героев, которых изображали актеры, а также музыку и закадровый голос, нагнетающий обстановку.

В 2003 году на книжной ярмарке в Луизиане был впервые показан буктрейлер к книге Кристин Фихан «Темная симфония». Это мероприятие дало начало популяризации буктрейлеров. Конечно, изначально это новшество продвигалось только в зарубежных странах.

И только в 2010 году данный вид представления книги начал свое распространение в странах постсоветского пространства. Специалисты издательства «Азбука Аттикус» стали одними из первых, кто использовал буктрейлер для продвижения книги. На данный момент популярность буктрейлера возрастает, он переходит с повседневной жизни в сферу образования [3].

Мы вслед за Мохунь О. А. считаем, что буктрейлеры могут быть эффективным средством для повышения учебной мотивации младших школьников. Буктрейлеры могут быть особенно полезны при работе с детьми, которые испытывают затруднения с мотивацией к чтению. Они могут помочь преодолеть сопротивление и создать положительное отношение к чтению, превращая его в интересную и захватывающую деятельность [4].

Буктрейлеры также способствуют развитию навыков медиаграмотности у детей, так как они включают в себя мультимедийные элементы, такие как изображения, музыка и текст. Это помогает детям развивать визуальные навыки, аудиальное восприятие и понимание текста [5].

Однако следует отметить, что буктрейлеры не являются панацеей для всех проблем с мотивацией детей к чтению. Разнообразие деятельности, связанных с чтением, таких как устные презентации книг и обсуждение с другими детьми, также играют важную роль в развитии мотивации к чтению и положительного отношения к нему.

Общий вывод из научных исследований заключается в том, что буктрейлеры могут быть эффективным инструментом для повышения мотивации детей младшего школьного возраста к чтению [6]. Они помогают привлечь внимание детей, вызвать интерес и создать положительное отношение к чтению. Однако, для достижения наилучших результатов, рекомендуется комбинировать использование буктрейлеров с другими активностями, связанными с чтением, и создать разнообразное и стимулирующее чтение окружение для детей.

На создание буктрейлера требуется время, но сам продукт экономит массу времени на уроке, его удобно использовать в качестве информационно-познавательного и иллюстративного материала для учащихся. Буктрейлер имеет положительные стороны:

- возможность одновременно использовать различные виды информации;
- экономию времени на уроке и интегрированный подход;
- материал буктрейлера может служить своеобразной формой опорного конспекта, сопровождаться заметками и комментариями;
- возможность для формирования коммуникативной компетенции учащихся, так как ученики становятся активными участниками урока не только на этапе его проведения, но и при подготовке, самостоятельно добывая необходимую информацию;
- глубину погружения в материал и повышение мотивации обучения [7].

Сипель Н. считает, что методическое использование буктрейлеров в образовательной деятельности предполагается в двух основных формах:

- 1) знакомство и сопоставление готового видеоролика с содержанием произведения (возможно с имеющимися представлениями о личности писателя, культурно-исторической эпохе);
- 2) самостоятельное создание и презентация обучающимся буктрейлера по заданию учителя или в рамках проекта [78. Согласимся с Рыковой О.В., что на уроках литературы и во внеурочной деятельности буктрейлер все прочнее утверждается в качестве особой разновидности медиатекста, являющего одновременно и предметом изучения, и обучающим средством [9].

Основными требованиями к буктрейлерам для младших школьников являются следующие:

- 1) длительность ролика – 1 - 3 минуты;
- 2) соблюдение единообразия иллюстраций: если рисованные иллюстрации – значит, рисованные, если аниме – значит, аниме, если фото – значит, фото; при этом желательно соблюдать стилистику музыки и видеоряда;
- 3) видеоролик должен интриговать; для этого важно подбирать не только яркие и эффектные картинки, но и меткие цитаты; не стоит пересказывать смысл произведения; если есть сложности с написанием сценарных фраз, можно использовать, например, яркие диалоги с обрисовкой конфликта и дальнейшим представлением главных героев;
- 4) акцент должен быть сделан на качество и простоту; аудиотрек должен быть качественным, без шумовых эффектов и с одним уровнем громкости; иллюстрации должны быть четкими и без чужеродных элементов;
- 5) шрифт должен быть разборчивым и читабельным; лучше использовать простой и привычный TimesNewRoman, чем красивый и витиеватый шрифт, который будет нечитабельным.

Проведя анализ работ Т.А. Лисовской [10], Г.Н. Петровой [11] мы пришли к выводу, что буктрейлеры в образовательном процессе могут быть использованы следующим образом: создание буктрейлеров: учителя и родители могут включать детей в процесс создания буктрейлеров, что позволит детям развить творческие навыки, а также лучше понять сюжет и основную идею книги;

- 1) индивидуальный подход: учителя могут адаптировать использование буктрейлеров в зависимости от особенностей каждого ребенка; некоторым детям может быть интересно создавать буктрейлеры самим, в то время как другим может быть интереснее просмотреть уже готовые буктрейлеры и выбрать книгу для чтения;

2) разнообразие жанров: важно представить детям разнообразные жанры книг с помощью буктрейлеров; что позволит расширить их литературные интересы и познакомить с различными видами литературы;

3) интеграция в учебный процесс: буктрейлеры могут быть включены в учебные планы и программы, чтобы стимулировать интерес и мотивацию детей к чтению; учителя могут использовать буктрейлеры как иллюстрацию к учебным материалам или как стимул для проведения обсуждений о прочитанных книгах.

Проблема использования технологии буктрейлера в практике чтения и изучения литературы на различных этапах обучения находится только в начале исследования. Т.В. Банина обобщила опыт самостоятельного создания буктрейлера дошкольниками, который позволяет формировать навыки работы будущих школьников с мультимедийным оборудованием [12]. В статье молодых ученых М.В. Бабкиной и Е.А. Барановой доказана эффективность формирования универсальных учебных действий на уроках литературного чтения посредством самостоятельного создания школьниками буктрейлеров [13]. Методисты-практики Н.В. Волкова [14] и О.А. Мохунь [15] считают данную технологию эффективным способом формирования читательского интереса старшекласников. Исследователь данной методической проблемы Н.А. Колодина совершенно обоснованно рассматривает буктрейлер как новую и эффективную форму проектной деятельности обучающихся [16].

При этом ученые и педагоги-практики в целом почти единодушны в позитивной оценке буктрейлера как методического инструмента и дидактического приема повышения интереса обучающихся к чтению, усиления их познавательной активности, совершенствования читательских компетенций и коммуникативных навыков.

Для определения образовательных и педагогических возможностей данной технологии в условиях литературного образования школьников учителю необходимо иметь представление об иллюстративных, культурных, кинематографических особенностях буктрейлеров, об их функциях в продвижении чтения художественных произведений, об их методическом потенциале для развития читательской компетентности и мотивации к чтению. В зависимости от типа и вида буктрейлера, учитель вправе выбирать область его применения как в урочной, так и во внеурочной деятельности.

Для проведения эмпирического исследования нами был проведен опрос среди учащихся 2-4 классов средних общеобразовательных школ Павлодарской области.

Целью опроса было выяснить, знают ли младшие школьники, что такое буктрейлер, вызовет ли интерес у младших школьников представленный буктрейлер, захотят ли после его просмотра они прочесть литературное произведение.

Опрос был анонимным с использованием Google Forms. Вопросы опросника были открытыми. Процедура опроса предполагала индивидуальное заполнение опросника: родителям младших школьников была отправлена уникальная ссылка, по которой их ребенок-младший школьник могли пройти опрос в любое удобное для него время, но не позднее указанной даты. Всего в опросе приняло участие 62 ученика.

Респонденты были поделены на две группы, с одними (экспериментальная группа - 30 человек) нами в период с сентября по середину октября 2023 года была проведена работа по знакомству с буктрейлерами: на кружке «Текстознайка» перед изучением нового рассказа детям были представлены буктрейлеры. Другие (контрольная группа - 32 человека) с буктрейлерами знакомы не были.

В основе опросника был положен рефлексивный критерий, который позволил нам понять, понимает ли сам ученик, что такое мотивация к чтению, что такое буктрейлер,

понравился ли ему показанный буктрейлер (обеим группам был отправлен буктрейлер), хотел бы он прочесть то, о чем было представлено в буктрейлере?

РЕЗУЛЬТАТЫ

Результаты ответов экспериментальной группы на первый вопрос: «Что такое мотивация к чтению?» следующие: «стимул прочитать» - 23 человека (76,7%), «желание прочитать» - 7 человек (23,3%).

Результаты ответов контрольной группы на этот же вопрос: «желание прочитать» - 5 человек (15,6%), «не знаю» - 27 человек (84,4%).

Таким образом, мы видим, что значение слова «мотивация» понимают дети, с которыми велась специальная работа по использованию буктрейлера в учебном процессе начальной школы. Младшие школьники, с которыми не велась данная работа, знакомы со значением слова «мотивация».

Данный вопрос не имеет прямой значимости влияния буктрейлера как педагогического средства на повышение мотивации обучения у младших школьников. Но ответы респондентов важны для создания полной картины исследуемой проблемы.

Результаты ответов опросника на второй вопрос показали, что из 30 младших школьников, с которыми велась предварительная работа с применением буктрейлера, все верно ответили на первый вопрос. Так как помимо просмотра готовых буктрейлеров, младшие школьники данной экспериментальной группы работали над созданием иллюстраций для нового буктрейлера. Следует отметить, что процесс работы над созданием буктрейлера для младших школьников был интересен.

Результаты ответов второй группы на этот же вопрос показали, что из 32 человек ни один не дал верного ответа (рисунок 1).

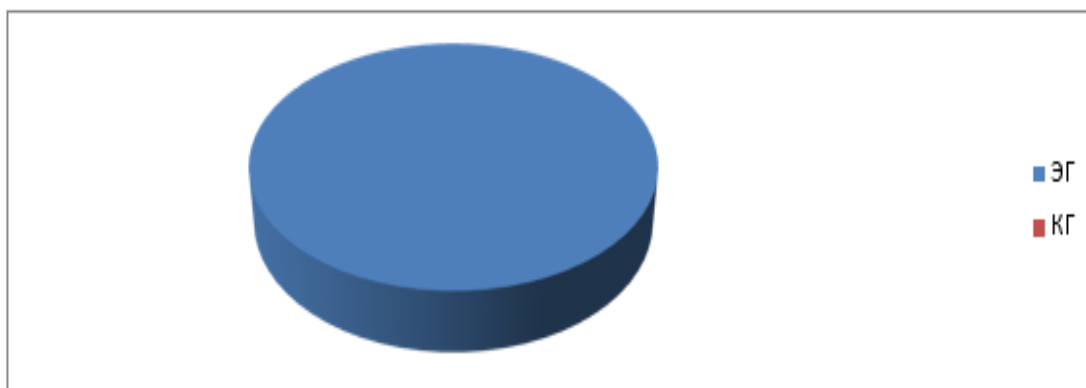

Рисунок 1 - Ответы экспериментальной и контрольной групп на вопрос, понимают ли они термин «буктрейлер»

Анализ ответов показывает, что значение слова «буктрейлер» знают младшие школьники экспериментальной группы, с которыми велась работа по использованию буктрейлера в учебном процессе начальной школы. По результатам ответов контрольной группы можно сделать вывод, что младшие школьники не сталкивались еще с буктрейлерами и данное слово им не знакомо.

На данном этапе детям было предложено посмотреть отправленный нами буктрейлер (рисунок 2). Следует отметить, что обе группы ранее не были знакомы с представленным нами буктрейлером, несмотря на то, что в нем использовались иллюстрации, подготовленные экспериментальной группой. В буктрейлере было использовано большое количество иллюстраций всех детей экспериментальной группы.

Представленный буктрейлер по способу визуального воплощения текста относится к анимационным, по содержанию – к повествовательным (ролики, презентующие основу сюжета произведения). Длительность буктрейлера – 2 минуты 53 секунды. Сюжет буктрейлера: герой решает помочь плешивому мальчику и отправляется на поиски его родителей, которых когда-то со скотом угнал хан. Одновременно с этим он находит золотую туфельку младшей дочери хана. Пройдя испытания, он вывобождает из плена родителей мальчика, получает обратно весь угнанный скот, и хан выдает за него свою дочь.

Нужно отметить, что буктрейлер отвечает требованиям, предъявляемым специалистами к подобному роду педагогических средств. Так, длительность ролика не меньше одной минуты и не больше трех минут; соблюдено единообразие иллюстраций буктрейлера: использованы аниме, при этом соблюдена стилистика музыки и видеоряда, картинки для аниме подготовлены младшими школьниками экспериментальной группы; сюжет видеоролика интригует; для чего подобраны не только яркие и эффектные картинки, но и меткие цитаты, как, например: «Доблесть не обязательно выражается в мощном теле. Намного важнее дух воина и батыра, а также его чистое сердце. Батыр — это защитник, а не завоеватель, и его роль заключается в том, что он должен именно оберегать покой своих соплеменников и давать отпор врагам, а не ввязываться в потасовки ради наживы, славы и богатства». В буктрейлере не идет пересказ смысла сказки; в одном из моментов представлен яркий диалог с обрисовкой конфликта и дальнейшим представлением главных героев. Акцент буктрейлера сделан на качество и простоту; музыка в буктрейлере качественная, без шумовых эффектов и с одним уровнем громкости, использованы композиции под лицензией Creative Commons; все иллюстрации буктрейлера четкие и без чужеродных элементов. Шрифт надписей разборчивый и читабельный.

Буктрейлер был выполнен с помощью приложения CupCut. Все использованные в буктрейлере видеоматериалы, аудиотреки или иллюстрации, кроме иллюстраций, подготовленных младшими школьниками, находятся в свободном доступе.

В заключительных титрах указано, что все права на использованные материалы принадлежат правообладателям, указывают на владельца и название источника (фильм, песня), а также уточнено, что материалы использованы в ознакомительных целях.

Рисунок 2 - Буктрейлер «Казахские народные сказки»

Результаты ответов экспериментальной группы на 3 вопрос «Понравился ли ему показанный буктрейлер?»: «да» - 29 (96,7%), «пойдет» - 1 ученик (3,3%).

На третий вопрос контрольная группа ответила следующим образом: «да» - 32% (100%). Результаты обеих групп представлена на рисунке 2.

Проанализировав ответы экспериментальной группы и контрольной группы на третий вопрос, мы пришли к выводу, что просмотр буктрейлера понравился всем младшим школьникам.

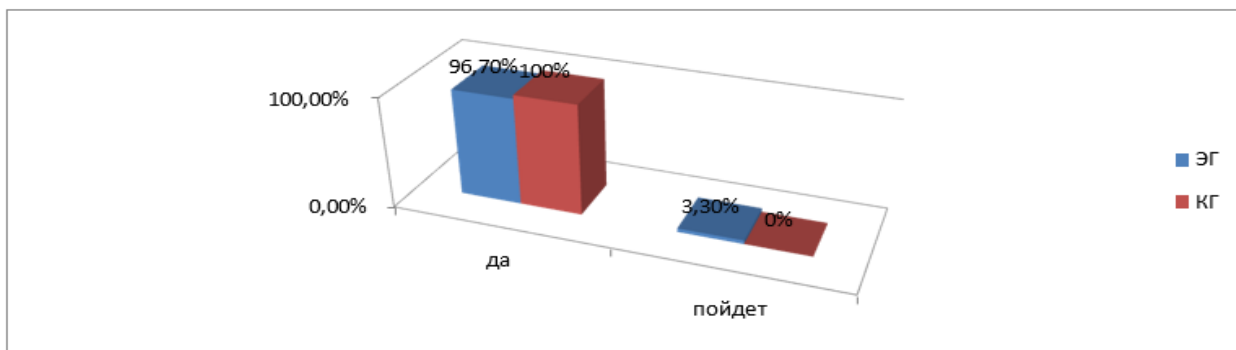

Рисунок 3 - Ответы экспериментальной и контрольной групп на вопрос: понравился ли им буктрейлер

Результаты ответов экспериментальной группы на последний вопрос опросника «Хотел бы ты прочесть то, о чем было представлено в буктрейлере?» были следующими: «да» - 29 младших школьников (96,7%), «не знаю» - 1 младший школьник (3,3%).

Результаты ответов контрольной группы на последний вопрос «Хотел бы ты прочесть то, о чем было представлено в буктрейлере?» были следующими: «да» - 30 младших школьников (93,8%), «не знаю» - 1 младший школьник (3,1%), «нет» - 1 младший школьник (3,1%). Результаты двух групп представлены на рисунке 3.

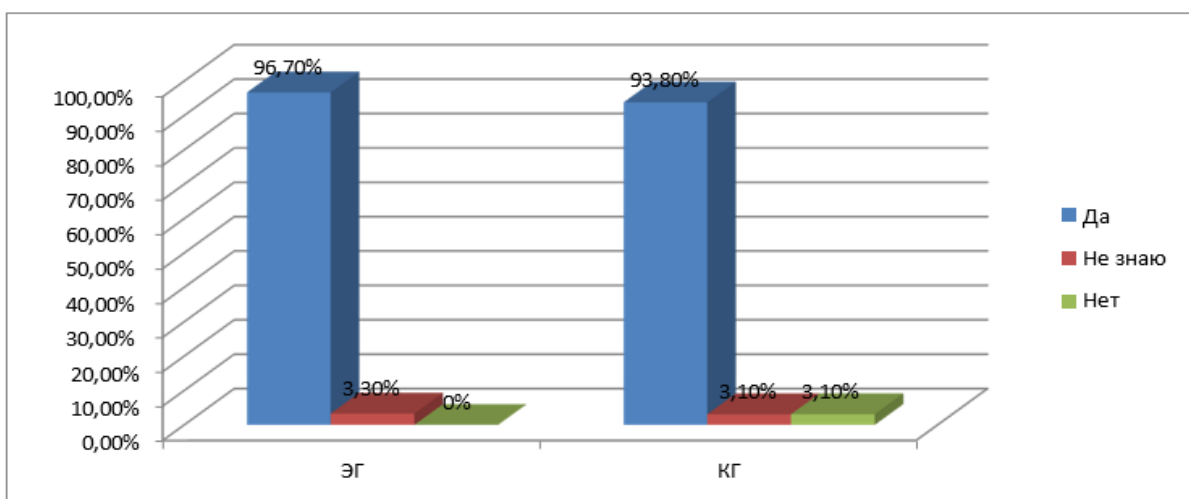

Рисунок 4 - Ответы экспериментальной и контрольной групп на вопрос, хотели бы они прочитать книгу после просмотра буктрейлера

Из результатов ответов респондентов экспериментальной группы и контрольной группы мы пришли к выводу, что после просмотра буктрейлера мотивация к прочтению литературного произведения появилась у всех младших школьников.

Для определения существенной значимости влияния буктрейлера на повышение мотивации к обучению младших школьников нами была использована специальная формула для перевода качественных показателей в количественные.

Отметим, что количественная оценка уровня влияния буктрейлера на повышение мотивации осуществлялась нами усреднением баллов:

- положительный ответ оценивался в 2 балла;
- «не знаю», «пойдет» оценивался в 1 балл;
- отрицательный ответ оценивался в 0 баллов.

$$U_{ск} = \{2 \times P1 + 1 \times P2 + 0 \times P3\} / 3$$

В формуле использованы следующие обозначения:

U_{ск} – показатель уровня влияния буктрейлера на повышения мотивации к обучению у детей младшего школьного возраста;

P1 – показатель ответа «да»;

P2 – показатель ответов «не знаю», «пойдет»; P3 – показатель ответов «нет».

В соответствии с полученным значением U_{ск}, получим следующее:

- Если уровень U_{ск} принимает значение {0 – 33}, то уровень влияния считается низким;
- Если уровень U_{ск} принимает значение {34 – 67}, то уровень влияния буктрейлера на повышение мотивации считается средним;
- Если уровень U_{ск} принимает значение {68 – 100}, то уровень считается высоким.

Таким образом, результаты двух групп примерно одинаковы: экспериментальная группа – 61, контрольная группа – 49, значения находятся в области от 34 до 67, что соответствует среднему уровню. Отсюда следует, что влияние буктрейлера на повышение мотивации к обучению у младших школьников имеет существенную значимость. Таким образом, выдвинутая нами в начале исследования гипотеза о влиянии буктрейлера как педагогического средства на повышение мотивации обучения у младших школьников доказана, что говорит о достижении нами поставленной цели.

ОБСУЖДЕНИЕ

Необходимо отметить, что исследования, фокусирующиеся на методах обучения чтению, предоставляют подтверждение того, что использование визуальных средств, таких как буктрейлеры, способствует созданию привлекательного и стимулирующего учебного опыта.

Если обратиться к использованию буктрейлера в учебных целях с точки зрения неврологии, то следует подчеркнуть тот факт, что визуальные стимулы, такие, как яркие цвета, графика буктрейлера, активизируют различные части мозга, способствуя лучшему восприятию и запоминанию информации.

Результаты эксперимента, проведенного в начальных классах, предоставляет конкретный пример того, как использование буктрейлера положительно влияет на их мотивацию к чтению.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Резюмируя все вышесказанное, можно сделать вывод о том, что в науке нет общепринятого определения понятия «буктрейлер». В своем исследовании мы понимаем под ним педагогическое средство, представленное в виде короткого видеоролика по мотивам литературного произведения, состоящего из кратких и наиболее зрелищных фрагментов, использованных для рекламы или анонсирования произведения.

Настоящее исследование не исчерпывает всех аспектов проблемы использования буктрейлера как средства повышения мотивации обучения детей младшего школьного возраста, но, опираясь на полученные результаты, можно обозначить актуально-значимые выводы:

–буктрейлер является одним из новейших средств повышения учебной мотивации младших школьников;

- буктрейлеры в настоящее время не имеют популярности, они малоизвестны младшим школьникам;

–буктрейлеры соответствуют психолого-педагогическим особенностям младших школьников: длительность до 3 минут, представлены яркие моменты литературного произведения, изображения цветные, яркие;

–буктрейлеры способны повысить мотивацию к прочтению представленного литературного произведения.

Таким образом, образовательные возможности буктрейлера как учебного средства могут быть эффективно реализованы в наиболее важных для формирования читателя- младшего школьника областях учебной деятельности на уроках литературного чтения и во внеурочной работе: в процессе актуализации его читательского воображения, в развитии читательского интереса младших школьников, в аналитической и интерпретационной деятельности, в литературном творчестве, в проектной деятельности (учебного или итогового характера). Буктрейлинг в школьном образовании утверждается как способ развития читательской компетентности и повышения интереса к чтению у современных младших школьников.

Буктрейлер как средство повышения мотивации обучения сегодня заслуживает глубокого изучения и внедрения в образовательный процесс, так как соответствует психолого-педагогическим особенностям современного младшего школьника.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

- 1 Гринева, М. И. Клиповое мышление во благо ученика / М. И. Гринева // Тексты новой природы в образовательном пространстве современной школы : Сб-к мат-лов VIII Междунар. науч.-практ. конф. «Педагогика текста», Санкт-Петербург, 21 октября 2016 г. / под ред. Т. Г. Галактионовой, Е. И. Казаковой. – СПб. : Лема, 2016. – С. 49–51.
- 2 Щербинина Ю. В. Смотреть нельзя читать. Буктрейлерство как издательская стратегия в современной России [Электронный ресурс]. URL: <http://magazines.russ.ru/voplit/2012/3/s8.html> (дата обращения: 13.12.2018).
- 3 Волкова Н. В. Буктрейлер как «визуальное эссе» в контексте формирования читательского интереса // Культура. Духовность. Общество. 2015. № 16. С. 209-213.
- 4 Мохунь О. А. Буктрейлер как инновационное средство повышения интереса к чтению у школьников // Обучение русскому языку и литературе: формы, методы, инновации: сборник материалов III Всероссийской научно-методической конференции (г. Саратов, 4 декабря 2015 г.). Саратов, 2016. С. 76-80

- 5 Сипель Н. О. Буктрейлер: как создать? [Текст]/ Н. Сипель// Современная библиотека. – 2014. – №7 (47). – С. 18-23.
- 6 Turgunbaeva, V.A., Aspanova, G.R., Moshkalov, A.K., ...Abdrahman, G.K., Kenzhebayeva, A.T. Features of leadership development of Kazakhstan elementary school pupils // Pertanika Journal of Social Sciences and Humanitiesthis link is disabled, 2017, 25(July)
7. Буктрейлер [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://ru.wikipedia.org/wiki/Буктрейлер> (дата обращения: 18.10.2017).
9. Буктрейлер как инструмент продвижения книги: методическое пособие [Текст] / Департамент культуры и туризма Вологод. обл., Вологод. обл. универс. науч. б-ка им. И. В. Бабушкина; [сост. О. В. Рыкова; отв. ред., отв. за вып. Беляева Г. А.]. – Вологда: ВОУНБ, 2016. – 23 с.
10. Буктрейлер - современный способ продвижения книги в библиотеке: методические рекомендации. [Текст]/ Детско-юношеская библиотека Республики Карелия им. В.Ф. Морозова; [авт.-сост. Т.А. Лисовская] – Петрозаводск: ДЮБ РК, 2014. – 16 с.
11. Продвижение книги и чтения с использованием программ по созданию видеороликов: методические рекомендации по работе с программой Windows MovieMaker [Текст]/ БУКОО «Библиотека им. М.М. Пришвина»; сост. Г.Н. Петрова. – Орёл, 2015. –14 с.
12. Банина Т. В. Буктрейлер: смотреть нельзя читать // Образование: ребенок и ученик. 2015. № 2.
13. Буктрейлер как форма развития читательской компетентности обучающихся: программа повышения квалификации ФГБОУ ВО «Московский педагогический государственный университет». М.: МПГУ, 2017. 14 с.
14. Волкова Н. В. Буктрейлер как «визуальное эссе» в контексте формирования читательского интереса // Культура. Духовность. Общество. 2015. № 16. С. 209-213.
15. Колодина Н. А. Использование ИКТ на уроках литературы... // Образование. Наука. Карьера: сборник тезисов региональной научно-практической конференции проектных и исследовательских работ. М.: Перо, 2016. С. 89-91.
16. Мохунь О. А. Буктрейлер как инновационное средство повышения интереса к чтению у школьников // Обучение русскому языку и литературе: формы, методы, инновации: сборник материалов III Всероссийской научно-методической конференции (г. Саратов, 4 декабря 2015 г.). Саратов, 2016. С. 76-80.

REFERENCES

- 1 Grineva, M. I. Klipovoe myshlenie vo blago uchenika / M. I. Grineva // Teksty novoj prirody v obrazovatel'nom prostranstve sovremennoj shkoly : Sb-k mat-lov VIII Mezhdunar. nauch.-prakt. konf. «Pedagogika teksta», Sankt-Peterburg, 21 oktjabrja 2016 g. / pod red. T. G. Galaktionovoj, E. I. Kazakovoj. – SPb. : Lema, 2016. – S. 49–51.
- 2 Shherbinina Ju. V. Smotret' nel'zja chitat'. Buktrejlerstvo kak izdatel'skaja strategija v sovremennoj Rossii [Jelektronnyj resurs]. URL: <http://magazines.russ.ru/voplit/2012/3/s8.html> (data obrashhenija: 13.12.2018).
- 3 Volkova N. V. Buktrejler kak «vizual'noe jesse» v kontekste formirovanija chitatel'skogo interesa // Kul'tura. Duhovnost'. Obshhestvo. 2015. № 16. S. 209-213.
- 4 Mohun' O. A. Buktrejler kak innovacionnoe sredstvo povyshenija interesa k chteniju u shkol'nikov // Obuchenie russkomu jazyku i literature: formy, metody, innovacii: sbornik materialov III Vserossijskoj nauchno-metodicheskoy konferencii (g. Saratov, 4 dekabrja 2015 g.). Saratov, 2016. S. 76-80

- 5 Sipel' N. O. Buktrejler: kak sozdat'? [Tekst]/ N. Sipel'// Sovremennaja biblioteka. – 2014. – №7 (47). – S. 18-23.
- 6 Turgunbaeva, B.A., Aspanova, G.R., Moshkalov, A.K., ...Abdrahman, G.K., Kenzhebayeva, A.T. Features of leadership development of Kazakhstan elementary school pupils // Pertanika Journal of Social Sciences and Humanitiesthis link is disabled, 2017, 25(July)
- 7 Buktrejler[Jelektronnyj resurs].Rezhim dostupa: <https://ru.wikipedia.org/wiki/Buktrejler> (data obrashhenija: 18.10.2017).
- 8 Buktrejler kak instrument prodvizhenija knigi: metodicheskoe posobie [Tekst] / Departament kul'tury i turizma Vologod. obl., Vologod. obl. univers. nauch. b-ka im. I. V. Babushkina; [sost. O. V. Rykova; otv. red., otv. za vyp. Beljaeva G. A.]. – Vologda: VOUNB, 2016. – 23 s.
- 9 Buktrejler - sovremennyy sposob prodvizhenija knigi v biblioteke: metodicheskie rekomendacii. [Tekst]/ Detsko-junosheskaja biblioteka Respubliki Karelija im. V.F. Morozova; [avt.-sost. T.A. Lisovskaja] – Petrozavodsk: DJuB RK, 2014. – 16 s.
- 10 Prodvizhenie knigi i chtenija s ispol'zovaniem programm po sozdaniju videorolikov: metodicheskie rekomendacii po rabote s programmoj Windows MovieMaker [Tekst]/ BUKOO «Biblioteka im. M.M. Prishvina»; sost. G.N. Petrova. – Orjol, 2015. –14 s.
- 11 Banina T. V. Buktrejler: smotret' nel'zja chitat' // Obrazovanie: rebenok i uchenik. 2015. № 2.
- 12 Buktrejler kak forma razvitija chitatel'skoj kompetentnosti obuchajushhihsja: programma povyshenija kvalifikacii FGBOU VO «Moskovskij pedagogicheskij gosudarstvennyj universitet». M.: MPGU, 2017. 14 s.
- 13 Volkova N. V. Buktrejler kak «vizual'noe jesse» v kontekste formirovanija chitatel'skogo interesa // Kul'tura. Duhovnost'. Obshhestvo. 2015. № 16. S. 209-213.
- 14 Kolodina N. A. Ispol'zovanie IKT na urokah literatury... // Obrazovanie. Nauka. Kar'era: sbornik tezisov regional'noj nauchno-prakticheskoy konferencii proektnyh i issledovatel'skih rabot. M.: Pero, 2016. S. 89-91.
- 15 Mohun' O. A. Buktrejler kak innovacionnoe sredstvo povyshenija interesa k chteniju u shkol'nikov // Obuchenie russkomu jazyku i literature: formy, metody, innovacii: sbornik materialov III Vserossijskoj nauchno-metodicheskoy konferencii (g. Saratov, 4 dekabrja 2015 g.). Saratov, 2016. S. 76-80.

Буктрейлерді қолдану арқылы бастауыш сынып оқушыларының оқуға деген ынтасын дамыту

Г. Р. Аспанова, А. Т. Рахымбекова

PhD, қауымдастырылған профессор, Павлодар педагогикалық университеті. Ә. Марғұлан, Павлодар, 140007, Қазақстан Республикасы, ORCID ID: 0000-0003-3062-4765. gulmiraramazanovna@bk.ru

Мұғалім-зерттеуші, «Мұхтар Әуезов атындағы жалпы орта білім беретін мектебі» КММ, Павлодар, 140007, Қазақстан Республикасы, rakhimbekova_sarbasova@mail.ru

***Андатпа.** Мақалада буктрейлерді бастауыш сынып оқушыларында оқуға ынталандыру құралы ретінде пайдалану мәселесі қарастырылады. Авторлар "оқуға ынталандыру" ұғымын ашты.*

Зерттеудің мақсаты-бастауыш сынып оқушыларының оқуға деген ынтасын арттырудағы буктрейлердің рөлін анықтау.

Осы мақала аясындағы зерттеу іздестіру - қолданбалы зерттеулер шеңберінде жүргізілді. Ғылыми зерттеудің идеясы-бастауыш мектептің оқу процесінде буктрейлерді қолдану бойынша экспериментті сипаттауға тырысу.

Мақалада буктрейлерлердің бастауыш сынып оқушыларының оқуға деген ынтасын арттыруға әсері туралы ғылыми әдебиеттерге шолу жасалады.

Зерттеу нәтижелері буктрейлерлерді пайдалану балалардың оқуға деген ынтасын арттыруға айтарлықтай әсер ететінін растайды. Практикалық маңыздылығы автор ұсынған буктрейлерді бастауыш сынып оқушыларында оқуға ынталандыру құралы ретінде пайдалану бойынша ұсыныстарда жатыр.

Кілті сөздер: буктрейлер, бастауыш сынып оқушылары, оқуға ынталандыру, оқу құралы.

Developing motivation to read in younger students through the use of a booktrailer

G.R. Aspanova, A.T. Rakhimbekova

PhD, Associate Professor, A. Margulan Pavlodar Pedagogical University, Pavlodar, 140007, Republic of Kazakhstan, ORCID ID: 0000-0003-3062-4765. gulmiraramazanovna@bk.ru

Teacher-researcher, KSU «Mukhtar Auezov Secondary School», Pavlodar, 140007, Republic of Kazakhstan, rakhimbekova_sarbasova@mail.ru

Annotation. *The article considers the problem of using a booktrailer as a tool to stimulate motivation to read in younger schoolchildren. The authors have revealed the concept of «motivation to read».*

The aim of the study is to identify the role of the booktrailer in increasing the motivation to read in younger schoolchildren.

The research in this article was conducted within the framework of search and applied research. The idea of the scientific research is an attempt to describe an experiment on the use of a booktrailer in the educational process of elementary school.

The article presents a review of the scientific literature on the problem of the influence of booktrailers on increasing motivation to read in younger schoolchildren.

The results of the study confirm that the use of booktrailers significantly affects the increase in children's motivation to read. The practical significance lies in the recommendations proposed by the author on the use of a booktrailer as a means of motivating younger schoolchildren to read.

Keywords: *booktrailer, primary school children, motivation to read, a means of increasing motivation, the use of a booktrailer.*

АВТОРЛАР ТУРАЛЫ МӘЛІМЕТ – СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ – INFORMATION ABOUT AUTHORS

Аспанова Г.Р. PhD, қауымдастырылған профессор, Павлодар педагогикалық университеті. Ә. Марғұлан, Павлодар, 140007, Қазақстан Республикасы.

Аспанова Г.Р., PhD, ассоциированный профессор, Павлодарский педагогический университет им. Ә. Марғұлан, Павлодар, 140007, Республика Казахстан.

Aspanova G.R., PhD, Associate Professor, A. Margulan Pavlodar Pedagogical University, Pavlodar, 140007, Republic of Kazakhstan.

Баженова Э.Д., ДокторPhD, қауымдастырылған профессор, И. Жансугуров атындағы Жетысу университеті Талдықорған, Қазақстан.

Баженова Э.Д., ДокторPhD, ассоциированный профессор, Жетысуский университет имени И. Жансугурова, г.Талдықорған, Казахстан

Bazhenova E.D., DoctorPhD, Associate Professor, Zhetysu University named after I. Zhansugurov, Taldykorgan, Kazakhstan.

Байгожина Д.С., Ақмола облысы білім басқармасы Көкшетау қаласы бойынша білім бөлімінің № 12 негізгі жалпы білім беретін мектебі» КММ, Қазақстан Республикасы, Көкшетау қ.

Байгожина Д.С., КГУ «Общеобразовательная школа №12» г.Кокшетау отдела образования по городу Кокшетау управления образования Акмолинской области", г. Кокшетау, Республика Казахстан.

D.S.Baigozhina, KSU "Secondary school No. 12" in Kokshetau of the education department for the city of Kokshetau of the education department of the Akmola region", Kokshetau, Republic of Kazakhstan.

Доскенова Д.А., педагогика ғылымдарының магистрі, Көкшетау мемлекеттік университеті. Ш. Уәлиханова, Көкшетау қ., 020000, Қазақстан Республикасы.

Доскенова Д.А., магистр пед наук, аКокшетауский государственный университет им. Ш. Уалиханова, г. Кокшетау, 020000, Республика Казахстан.

Doskenova D.A., Master of Pedagogical Sciences, Kokshetau State University named after Sh. Ualikhanov, Kokshetau, 020000, Republic of Kazakhstan.

Жанадилова К. Б., Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ. Қазақстан Республикасы.

Жанадилова К. Б., Кокшетауский университет имени Ш. Уалиханова, г. Кокшетау. Республика Казахстан.

Zhanadilova K. B., Kokshetau State University named after Sh. Ualikhanov, Kokshetau, Republic of Kazakhstan.

Исаева И.О., Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ., 020000, Қазақстан Республикасы.

Исаева И.О., магистрант кафедры педагогики и психологии, Кокшетауский университет им. Ш. Уалиханова, г. Кокшетау, 020000, Республика Казахстан.

Issayeva I.O. Sh. Ualikhanov Kokshetau state university, Kokshetau, 020000, Republic of Kazakhstan

Каратаева Т.О., PhD докторы, аға оқытушы, Б. Алтынсарин атындағы Арқалық педагогикалық институты, Арқалық, Қазақстан.

Каратаева Т.О., Доктор PhD, старший преподаватель Аркалыкский педагогический институт им.И.Алтынсарина, Аркалык, 010300, Казахстан.

Karataeva Tatiana Olegovna – PhD, senior lecturer, Arkalyk Pedagogical Institute named after I.Altynsarin, Arkalyk, Kazakhstan.

Лепешев Д.В., педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор, " Ш. Уәлиханов атындағы Көкшетау мемлекеттік университетінің педагогика және психология кафедраның бастығы, Көкшетау қ., Қазақстан.

Лепешев Д.В., кандидат педагогических наук, профессор, заведующий кафедрой педагогики и психологии КГУ им. Ш. Уалиханова, г. Кокшетау, Республика Казахстан.

Lepeshev D.V., Candidate of pedagogical Sciences, Professor, head of the department «Pedagogy and Psychology», Sh.Ualikhanov Kokshetau State University Kokshetau, Kazakhstan.

Манапова А.К., п.ғ.м., география пәнінің мұғалімі, Көкшетау қаласының №15 негізгі орта мектебі, Көкшетау қ., 020000, Қазақстан Республикасы.

Манапова А.К., Основная средняя школа №15 города Кокшетау, г.Кокшетау, 020000, Республика Казахстан

Manapova A.K. Basic secondary school №15 of Kokshetau, Kokshetau, Republic of Kazakhstan.

Наумова А.В., "№ 6 мектеп - лицейі" КММ директордың тәрбие жұмысы жөніндегі орынбасары, Көкшетау қ., Қазақстан Республикасы.

Наумова А.В., КГУ «Школа –лицей № 6» заместитель директора по воспитательной работе г. Кокшетау, Республика Казахстан.

Naumova A.V., MSI "School-Lyceum № 6", Deputy Director for educational work of Kokshetau, Republic of Kazakhstan.

Нуркина Н.М., Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ. Қазақстан Республикасы.

Нуркина Н.М., Кокшетауский университет имени Ш. Уалиханова, г. Кокшетау. Республика Казахстан.

Nurkina N.M., Kokshetau State University named after Sh. Ualikhanov, Kokshetau, Republic of Kazakhstan.

Просандеева И.А., педагогика және психология кафедрасының магистранты, Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университет, Көкшетау қ., Қазақстан Республикасы.

Просандеева И.А., магистрант кафедры педагогики и психологии, Кокшетауский университет им. Ш. Уалиханова, г. Кокшетау, Республика Казахстан.

Prosandeeva I.A., Master's student of the Department of Pedagogy and Psychology, Kokshetau University named after Sh. Ualikhanov, Kokshetau, Republic of Kazakhstan.

Стукаленко Н.М., педагогика ғылымдарының докторы, профессор, ПФА ҚР, МАИН, Көкшетау университеті. Ш. Уәлиханов, Көкшетау қ., Қазақстан Республикасы.

Стукаленко Н.М., доктор педагогических наук, профессор, академик АПН РК, МАИН, Кокшетауский университет им. Ш.Уалиханова, г. Кокшетау, Республика Казахстан.

Stukalenko N.M., Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Academician of the Academy of Sciences, ANE RK, MAIN, Kokshetau University named after Sh.Valikhanov, Kokshetau, Republic of Kazakhstan.

Рахымбекова А. Т., Мұғалім-зерттеуші, «Мұхтар Әуезов атындағы жалпы орта білім беретін мектебі» КММ, Павлодар, 140007, Қазақстан Республикасы.

Рахимбекова А.Т., Учитель-исследователь, КГУ «Средняя общеобразовательная школа имени Мухтара Ауэзова», Павлодар, 140007, Республика Казахстан.

Rakhimbekova A.T., Teacher-researcher, KSU «Mukhtar Auevov Secondary School», Pavlodar, 140007, Republic of Kazakhstan.

Усенова А.К., П.ғ.к., қауымдастырылған профессор, *И. Жансугуров атындағы Жетысу университеті Талдықорған, Қазақстан.*

Усенова А.К., К.п.н., ассоциированный профессор, Жетысуский университет имени И. Жансугурова, г.Талдықорған, Казахстан.

Usenova A.K., C.ofP.S.,Associate Professor, Zhetysu University named after I. Zhansugurov, Taldykorgan, Kazakhstan.

МАЗМҰНЫ–СОДЕРЖАНИЕ – CONTENT

ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ТЕОРИЯ И ШКОЛЬНАЯ ПРАКТИКА		
<i>Каратаева Т.О.</i> РАЗВИТИЕ МЕТАПОЗНАВАТЕЛЬНЫХ НАВЫКОВ В МЛАДШЕМ ШКОЛЬНОМ ВОЗРАСТЕ		3
<i>Жанадилова К.Б., Манапова А.К.</i> БОЛАШАҚ ПЕДАГОГТАРДЫ ДУАЛЬДЫ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕ ИНКЛЮЗИВТІ ОҚЫТУҒА ДАЯРЛАУ		11
<i>Манапова</i> ЖАРАТЫЛЫСТАНУ ПӘНІН ЭЛЕКТРОНДЫҚ ОҚУЛЫҚ КӨМЕГІМЕН ОҚЫТУ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ПӘНГЕ ДЕГЕН ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН АРТТЫРУ		16
<i>Байгожина Д.С.</i> ҚАЗІРГІ КЕЗДЕГІ КИБЕРБУЛЛИНГТІҢ АЛДЫН АЛУ МӘСЕЛЕЛЕРІ		24
<i>Лепешев Д.В., Доскенова Д.А.</i> АНАЛИЗ ПРОБЛЕМЫ НАСИЛИЯ НАД ДЕТЬМИ В СЕМЬЯХ: КАЗАХСТАН И МИРОВОЕ СООБЩЕСТВО		35
НОВЫЕ ТЕХНОЛОГИИ И ИННОВАЦИИ В ОБРАЗОВАНИИ		
<i>Исаева И.О., Стукаленко Н.М.</i> ИСПОЛЬЗОВАНИЕ МЕТОДИКИ 5E В ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОМ ОБУЧЕНИИ		46
МЕТОДОЛОГИЯ СОВРЕМЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ		
<i>Нуркина Н.М., К.Б. Жанадилова</i> БОЛАШАҚ БАСТАУЫШ СЫНЫП ПЕДАГОГТЕРІН АҚПАРАТТАНДЫРЫЛҒАН ОРТА ЖАҒДАЙЫНДА ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУГЕ ДАЙЫНДЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ		54
<i>Просандеева И.А., Стукаленко Н.М.</i> ФОРМИРОВАНИЕ КУЛЬТУРЫ ЗДОРОВЬЯ У БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ-ПСИХОЛОГОВ		61
<i>Баженова Э.Д., Усенова А.К.</i> СТУДЕНТТЕРДІҢ ТАНЫМДЫҚ ЖӘНЕ МУЗЫКАЛЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІНІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ		69
ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ В ОБРАЗОВАНИИ		
<i>Наумова А.В.</i> РОЛЬ СЕМЬИ В ПРОФИЛАКТИКЕ КИБЕРБУЛЛИНГА		77
<i>Аспанова Г.Р., Рахимбекова А.Т.</i> РАЗВИТИЕ МОТИВАЦИИ К ЧТЕНИЮ У МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ ЧЕРЕЗ ИСПОЛЬЗОВАНИЕ БУКТРЕЙЛЕРА		83
АВТОРЛАР ТУРАЛЫ МӘЛІМЕТ – СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ – INFORMATION ABOUT AUTHORS		96